

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

GIEDRĖ KAZILIŪNAITĖ
TEISĖS PROGRAMA

KASACIJOS RIBOJIMŲ ESMĖ, TIKSLAS IR SANTYKIS SU TEISE Į TEISMINEŲ GYNYBĄ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Egidija Stauskienė

Recenzentas –
Doc. dr., Goda Ambrasaitė - Balynienė;

Vilnius, 2013

1. TURINYS

ĮVADAS	3
1. TEISĖ Į TEISMINĘ GYNYBĄ.....	6
1.1 Teisės į teisminę gynybą sąvoka	6
1.2 Teisės į teisminę gynybą ribos.....	11
1.3 Kasacijos santykis su teise į teisminę gynybą	16
2. KASACIJOS SAMPRATA IR FUNKCIJOS	21
2.1 Kasacijos samprata ir viešasis interesas.....	21
2.2 Kasacijos funkcijos.....	26
2.3 Kasacijos modeliai ir formos	30
2.3.1 Tiesioginė ir netiesioginė kasacija.....	30
2.3.2 Ribotos ir neribotos kasacijos modeliai.....	32
3. KASACIJOS RIBOJIMAI IR JŲ SANTYKIS SU TEISE Į TEISMINĘ GYNYBĄ	34
3.1 Kasacijos ribojimai, jų tikslas.....	34
3.2 Kasacinio skundo padavimo sąlygos.....	36
3.3 Kasacijos objektas – įsiteisėję apeliacinio teismo sprendimai ir nutartys	38
3.4 Kasacijos ribojimo dėl mažareikšmiškumo panaikinimas.....	39
3.5 Įsiteisėjusių teismo sprendimų, nutarčių peržiūrėjimo kasacine tvarka pagrindai	41
3.6 Kasacinių skundų atranka	48
3.7 Kiti ribojimai	52
IŠVADOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA.....	68
SUMMARY	69
PRIEDAI	70

IVADAS

Kasacijos institutas susiformavo Prancūzijoje XIX amžiuje ir gyvuoja iki šių dienų. Ši kontrolės forma skiriasi nuo pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų, nes atlieka viešojo intereso gynimo funkciją, tai yra (toliau – t. y.), skirta teisės vienodinimui, aiškinimui, taikymui, plėtojimui. Kasacijos institutas yra išskirtinis, ekstraordinarus, negali būti prilygintas trečiajai instancijai, nes tikrinamas jau įsiteisėjęs teismo sprendimas, peržiūrimi tik teisės klausimai, o faktinė bylos pusė ištiriama pirmose dvejose instancijose. Vis dėl to, kasacijos modelių ir formų surasime įvairių, nuo tradicinio, skirto tik teisės aspektams, iki tokių, kur tiriami ir fakto, ir teisės klausimai, ginamas privatus interesas, o kasacija yra ordinarinis institutas. Tačiau tradicinė kasacija suprantama kaip instancija, kuri galima išskirtiniais atvejais ir skirta viešajam interesui ginti. Kasacijos išskirtinumą padeda išlaikyti specialios kreipimosi į kasacinį teismą sąlygos – ribojimai. Būtent nustatytos sąlygos kasacijai, lemia šios instancijos ypatingą vaidmenį – vienodos, nuoseklios praktikos formavimą. Vis dėl to, valstybė, suteikdama kasacijos galimybę, neturėtų nustatyti tokias sąlygas, kurios yra neproporcingos siekiamam tikslui, griežtos, o kasacija pasinaudoti taptų praktiškai neįmanoma.

Ribojimai pabrėžia, jog kasacija galima retais atvejais, esant teisės taikymo, aiškinimo, vienodinimo klausimui. Jeigu kasacijos institutas būtų trečioji instancija, kuri yra neribojama, tiriama visa byla iš naujo, procesas taptų ilgas, nekoncentruotas, neekonomiškas, užtruktų ne vienerius metus, teismų sprendimai prarastų teisinį tikrumą, stabilumą, šalių teisėti lūkesčiai apginti pažeistas teises būtų paminti. Sąlygos kasaciniam skundai, padeda išvengti civilinio proceso vilkinimo, kartu ir – teisės į teisminę gynybą, pažeidimo. Teisė į teisminę gynybą yra viena iš pagrindinių, pamatinių, neatimamų asmens teisių – kiekvienas asmuo turi teisę apginti savo pažeistas teises. Jeigu neegzistuotų šios teisės, visos kitos asmens teisės liktų tik teoriniame lygmenyje, o praktiškai būtų neapsaugotos. Ši teisė yra sąlyginė, asmuo turi laikytis valstybės nustatytų reikalavimų, kad galėtų kreiptis į teismą. Bet kokie griežti ribojimai, kreipiantis į teismą yra nepateisinami ir negalimi. Kadangi kasacija yra paprastai ribojama, nustatomi griežti reikalavimai, kyla problema, ar nustatytos sąlygos nėra teisės į teisminę gynybą pažeidimai. Neretai teisės doktrinoje galima rasti nesutarimų, kas patenka į teisės į teisminę gynybą ribas, ar tik kreipimas į pirmosios instancijos teismą, ar, ir teismo kontrolės formos – apeliacija ir kasacija. Jeigu kasacija patenka į teisę į teisminę gynybą, iškyla klausimas, kodėl kasacijai pasiekti yra nustatyti griežti ribojimai, kurie neretai užkerta kelią pasinaudoti kasacijos galimybe, ar tokie ribojimai neturėtų būti pripažinti teisės į teisminę gynybą pažeidimu ir panaikinti, arba švelninami.

Darbo dalykas. Teisės į teisminę gynybą turinys ir apimtis, kasacijos instituto esmė ir funkcijos, bei kasacijos ribojimų esmė, tikslas.

Darbo problematika. Dažnai keliamas klausimas, ar nustatyti kasacijos griežti ribojimai, kurie neretai užkerta kelią asmeniui kreiptis į aukščiausiąjį teismą, nėra teisės į teisminę gynybą varžymas ar panaikinimas. Ar sąlygos kasaciniam skundai neprieštarauja tarptautiniams aktams, konvencijoms ir valstybių konstitucijoms. Ar nėra pažeidinėjami lygybės principai tarp šalių ir, kodėl valstybei vienu asmenų ginčai atrodo „įdomesni“ ir verti nagrinėti kasacine tvarka, o kitų ne. Neretai iškyla problema, kokio pobūdžio ribojimus turi nusistatyti valstybė, kad kasacija netaptų eiline instancija, ir kartu, kad nustatytos sąlygos nebūtų per daug griežtos, o kasacija netaptų praktiškai nepasiekiamą. Ar kasacijos ribojimai atlieka savo funkcijas ir pasiekia tikslą. Kokios yra teisės į teisminę gynybą ribos, ar kasacija patenka į šios teisės turinį.

Vos keli Lietuvos Respublikos teisės mokslininkai – V. Nekrošius¹, G. Ambrasaitė – Balynienė², G. Kavaliauskienė³, analizavo klausimą, kokios yra teisės į teisminę gynybą ribos, ar kontrolės formos patenka į šios teisės turinį. Vis dėl to, vieningos nuomonės nebuvo prieita. Vieni mokslininkai palaiko poziciją, jog teisė į teisminę gynybą apsiriboja kreipimusi į pirmos instancijos teismą, kiti – stengiasi šią teisę praplėsti, ir laiko, jog teisės į teisminę gynybą turinys yra daug platesnis, o kontrolės formos (apeliacija, kasacija) patenka į šios teisės turinį. Diskusiją apsunkina ir tai, jog tarptautiniuose aktuose, taip pat, ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, nėra detalizuojama teisės į teisminę gynybą turinys, nėra nustatomos jos ribos.

A. Driukas⁴, V. Nekrošius⁵ aptaria kasacijos institutą, jo reikšmę, svarbą. Tačiau mažai pasisakoma apie kasacijos ribojimus, jų atliekamas funkcijas, reikalingumą.

Šio darbo **tikslas**, nustatyti teisės į teisminę gynybą ribas, išsiaiškinti, ar kasacija patenka į teisės į teisminę gynybą turinį ir kokia nustatytų kasacijos ribojimų esmė ir tikslas. Išnagrinėti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – LR CPK) įtvirtintus kasacijos ribojimus, pateikti pasiūlymus įstatymų leidėjui, dėl teisės normų, susijusių su kasacijos ribojimu, tobulinimo.

Darbo uždaviniai:

¹ Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.

² Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2004.

³ Kavaliauskienė, G. *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

⁴ Driukas, A. Kasacinio proceso naujovės Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 164 – 177.

⁵ Nekrošius, V. *Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 1996.

- Išanalizuoti Lietuvos Respublikos įstatymus, kitus teisės aktus, tarptautinius teisės aktus, mokslinę literatūrą, doktriną, Lietuvos Respublikos ir tarptautinę teismų praktiką,
- nustatyti teisės į teisminę gynybą sąvoką ir ribas,
- atsakyti į klausimą, ar kasacijos institutas patenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką,
- aptarti kasacijos instituto esmę, svarbą,
- nustatyti, ar kasacija skirta privataus ar viešojo intereso gynimui,
- aptarti galimus kasacijos modelius, atliekant kitų šalių teisinio reglamentavimo lyginamąją analizę,
- išsiaiškinti kokias funkcijas atlieka kasacija,
- aptarti Lietuvos Respublikoje įtvirtintus kasacijos ribojimus, jų esmę, paskirtį,
- Pateikti darbo išvadas ir pasiūlymus.

Hipotezė: Kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką, dėl to, griežti ribojimai kasacijai yra pateisinami.

Darbo metodai: Darbe bus naudojami sisteminis, loginis, lyginamasis, lingvistinis, empirinis tyrimo metodai.

Lyginamuoju metodu bus siekiama palyginti kasacijos institutą, jo esmę, paskirtį su kitų valstybių aukščiausiais teismais, nustatyti, kokie ribojimai įtvirtinti kitų valstybių civilinių procesų kodeksuose. Lingvistinis ir analizės metodas, padės suvokti teisės į teisminę gynybą sąvoką, kasacijos esmę, kasacinio ribojimų paskirtį. Empirinis tyrimo metodas, leis susisteminti, apibendrinti duomenis, kurie padės atskleisti su kasacija ir jos ribojimais susijusius faktus. Sisteminis ir loginis tyrimo metodai padės atskleisti teisės į teisminę gynybą ribas, nustatyti kasacijos ir jos ribojimų funkcijas, pateikti pasiūlymus ir išvadas.

Kadangi iki galo nėra atsakyta į klausimą dėl teisės į teisminę gynybą apimties, kasacijos paskirties ir kasacijos ribojimų esmės, darbas yra **aktualus** tiek teorine, tiek praktine prasme. **Naujoviškumas** pasireiškia tuo, jog yra pateikiama naujausia 2012 m. kasacinių skundų skaičiaus, pasiekiančio Lietuvos Aukščiausiąjį teismą statistika, taip pat, 2011 m. spalio 01 dieną įsigaliojo LR CPK pakeitimų įstatymas, kuris palietė ir kasacijos funkcijų bei kasacijos ribojimų klausimus, o šie klausimai dar nebuvo aptarti mokslininkų darbuose. Darbe bus atliekama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos nutarčių dėl kasacinio skundo priėmimo, analizė ir bus pateikiamos išvados bei aktualūs pasiūlymai įstatymų leidėjui, nagrinėjamos naujausios Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai.

1. TEISĖ Į TEISMINĘ GYNYBĄ

1.1 Teisės į teisminę gynybą sąvoka

Kiekvienas asmuo, tiek fizinis, tiek juridinis, turi visą rinkinį teisių. Vienos iš jų yra prigimtinių, t. y. kyla iš pačios žmogaus prigimties, kitos – suteiktos valstybės. Teisė į gyvybę, orumą, garbę, tikėjimą, neliečiamą turtą, teisė balsuoti ir kitos asmens teisės netektų prasmės, jeigu nebūtų suformuotas tinkamas šių teisių gynbos mechanizmas. Asmens teisės, išdėstytos tarptautiniuose dokumentuose ir valstybių vidiniuose teisės aktuose, liktų tik skambūs žodžiai, tačiau realiai neįgyvendinamos, jeigu asmuo negalėtų šių teisių apginti teisinėmis priemonėmis. Būtent dėl to, kiekviena valstybė, deklaruodama ir pripažindama asmens teises, turi užtikrinti, jog jos realiai bus įgyvendinamos, nepažeidinėjamos, o pažeidimo atveju – apgintos. „Teisė į teisminę gynybą yra susijusi su žmogaus orumu: kiekvienas asmuo turi teisę išdėstyti savo faktinius ir teisinius argumentus teisme“⁶. Asmuo, manantis, jog jo teisės yra pažeistos, turi turėti realią galimybę jas apginti. Dėl to, mūsų nuomone, viena iš pagrindinių teisių, kuri padeda apsaugoti visas asmens teises, yra teisė į teisminę gynybą. „Materialinė subjektinė teisė negalėtų egzistuoti, jei valstybė neužtikrintų subjektinės teisės apsaugos ir įgyvendinimo, t. y. teisės reikalauti teisminės gynbos, kai kiti asmenys nevykdo savo pareigų arba trukdo įgyvendinti subjektinę teisę“⁷. Vis dėl to, vien deklaruoti šios teisės egzistavimą nepakanka, valstybė turi užtikrinti šios teisės prieinamumą kiekvienam asmeniui nepriklausomai nuo jo socialinės, ekonominės, politinės, pilietinės, religinės ir kita, padėties.

Teisė į teisminę gynybą yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje, Lietuvos LR CPK 5 straipsnyje, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 4 straipsnyje ir tarptautiniuose teisės aktuose. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnyje pasisakyta, „kad kiekvienas asmuo turi teisę į nepriklausomą ir nešališką teismą“⁸. Asmeniui turi būti suteikta galimybė apginti savo teises nešališkame teisme, kitu atveju, visos kitos asmeniui suteiktos teisės (teisė į nuosavybę, teisė į žodžio laisvę, gyvybę ir kt.) taptų neapsaugotos ir egzistuoti tik teoriniame lygmenyje. „Jeigu būtų neužtikrinta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą, būtų nepaisoma ir visuotinai pripažinto bendrojo teisės principo *ubi ius, ibi remedium* – jeigu yra kokia nors teisė (laisvė), turi būti ir jos gynimo priemonė; tokia teisinė situacija, kai kuri nors asmens teisė ar laisvė negali būti ginama, taip pat ir teismine tvarka, nors pats tas asmuo, mano, kad ši teisė ar laisvė pažeista,

⁶ Youngs, R. *English, French and German comparative law*. London: Cavendish Publishing Limited, 1998, p. 133.

⁷ Kavaliauskienė, G., *supra* note 3, p. 32.

⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*. 1995. Nr. 40-987.

pagal Konstituciją yra neįmanoma, Konstitucija jos netoleruoja“⁹. Akivaizdu, jog vien formalus kreipimasis į valstybės instituciją – teismą, dar nėra tinkamas teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas. Dėl šios priežasties, remiantis Konvencija, galima teigti, jog teisę į teisminę gynybą sudaro teisių „rinkinys“: teisė į teisingą, nešališką, nepriklausomą teismą, teisė būti lygiomis sąlygomis išklausytam, teisė į kiek įmanoma trumpiausią, viešą teismo procesą, teisės kreiptis į teismą prieinamumas ir kita. Užtikrinant teisės į teisminę gynybą prieinamumą ir tinkamą įgyvendinimą, turi būti sureguliuotos su tinkamu teismo procesu susijusios teisės. Valstybė turi imtis visų įmanomų priemonių, siekiant garantuoti, jog valstybės teismų sistema būtų nešališka, teisinga, ir pažeistos asmens teisės būtų apgintos tinkamai ir realiai, asmuo šia teise galėtų pasinaudoti be papildomų apsunkinimų, nepagrįstų ribojimų. Teisė į teisminę gynybą apima, ne tik patį asmens kreipimąsi į teismą, tačiau ir, teismo nešališką, teisingą, argumentuotą atsakymą – bylos išsprendimą. Vis dėl to, Konvencijoje nėra numatyta kokių priemonių turi imtis valstybė, kad ši teisė būtų įgyvendinta tinkamai. „Valstybėms suteikiama vertinimo nuožiūros laisvė pasirenkant priemones, kuriomis užtikrinama veiksminga teisė kreiptis į teismą civilinėse bylose“¹⁰. Europos Žmogaus Teisių Teismas ne vienoje byloje pabrėžė, kad valstybei nėra nustatomos konkrečios taisyklės ar reikalavimai, kaip teisė į teisminę gynybą turi būti įgyvendinama, atvirkščiai, tinkamas šios teisės realizavimas, paliekamas kiekvienos valstybės laisvo pasirinkimo teisei. Štai Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtintas valdžių padalijimo principas, nešališko ir nepriklausomo teismo, vykdančio teisingumą, institutas, pakopinė teismų sistema¹¹, o LR CPK nustatyti proceso koncentruotumo, ekonomiškumo, lygybės įstatymui, rungimosi, viešumo ir kiti principai¹². Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas įtvirtina, jog valstybė siekia apginti pažeistas teises tinkamai.

Teisė į teisminę gynybą apima du aspektus - procesinį teisinį ir materialinį teisinį. „Procesine teisine prasme teisė į teisminę gynybą reiškia teisę kreiptis į teismą, o materialine prasme - reiškia teisę gauti teismo atsakymą į pareikštą ieškinį“¹³. Negalima atskirti procesinės ir materialinės teisės į teisminę gynybą. Ši teisė įgyvendinama asmens, kuris kreipiasi dėl teisminės gynybos, laikydamasis įstatymo nustatytų sąlygų, ir nešališko, teisingo teismo, kuris atsako į asmens kreipimąsi, tai yra išsprendžia bylą.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1K-988 „Dėl valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai“. *Valstybės žinios*. 2010 m., Nr. 56-2766.

¹⁰ *Jelcovas v. Lithuania*, no. 16913/04 ECHR 2011.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.

¹² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

¹³ Mikelėnas, V. Pareiga motyvuoti teismo sprendimus – viena iš asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą garantijų. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo aspektai, tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 87.

Kiekvienam asmeniui turi būti suteikta teisė apginti, apsaugoti savo galimai pažeistas teises, tačiau reiktų atkreipti dėmesį, jog ši teisė yra ne absoliuti, o sąlyginė - asmuo, kuris kreipiasi į teismą turi laikytis tam tikrų įstatymo leidėjo numatytų sąlygų. Vis dėl to, teisės doktrinoje galima rasti nuomonių¹⁴, jog ši teisė yra absoliuti ir neatimama. Šiems autoriams galima pritarti iš dalies. Absoliučia šią teisę galima laikyti ta prasme, jog „negalima šios teisės dirbtinai varžyti arba apsunkinti jos įgyvendinimą“¹⁵. Šios teisės negalima apriboti ar paneigti, tačiau norint ją pasinaudoti, turi būti realizuotos tam tikros įstatymo leidėjo nustatytos sąlygos. Tai, jog teisė į teisminę gynybą nėra absoliuti, o sąlyginė, pabrėžia ir Europos Žmogaus Teisių Teismas savo sprendimuose, teigdamas: „Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje garantuojama teisė kreiptis į teismą nėra absoliuti, ji gali būti ribojama; apribojimai yra numanomi leidžiami, atsižvelgiant į tai, kad teisė kreiptis į teismą pagal pačią savo prigimtį turi būti reglamentuojama valstybės“¹⁶. Taigi, norint pasinaudoti teise į teisminę gynybą, reikia laikytis valstybės nustatytų sąlygų, kurios turėtų būti minimalios, nustatytos su pateisinamu tikslu. Įstatymų leidėjo nustatytos sąlygos negali būti tokios, dėl kurių teisė į teisminę gynybą taptų tik deklaratyvi, teorinė, o praktiškai nepasiekiamo. Nepagrįstas ribojimas, kuris neturi jokio logiško pagrįstumo, reikalingumo, proporcingumo, tikslingumo, yra asmens teisių pažeidimas. Tokios pozicijos laikosi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: „asmens teisės turi būti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai ginamos tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų“¹⁷, taip pat ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, kuris savo sprendimuose yra pasisakęs, jog: „Konvencija siekiama garantuoti ne teorines ar iliuzines, bet praktines ir veiksmingas teises“¹⁸. Asmens teisė apginti savo pažeistas teises turi būti lengvai pasiekiamo, suprantama ir įgyvendinama kiekvienam asmeniui. Nustatyti reikalavimai turi būti suprantami vidutiniam protingam asmeniui. Būtent dėl to, siekiant užtikrinti teisės į teisminę gynybą prieinamumą, LR CPK nustato, jog ieškinyje, pareiškimе, skunde ir

¹⁴ Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, Nr. 3(117): 21 – 41.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

¹⁶ *Cudak v. Lithuania*, no. 15869/02, ECHR 2010.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 38/06.

¹⁸ *Jelcovas v. Lithuania*, supra note 10.

kituose procesiniuose dokumentuose, neprivaloma nurodyti teisės normos – teisinio ieškinio pagrindo, o tiesiog išvardinti faktines aplinkybes, pateikti įrodymus, nurodyti sumą, reikalavimo dalyką ir kita. Nustatyti minimalūs reikalavimai. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje ne kartą pažymėta, kad ieškovo nurodytas teisinis ieškinio pagrindas teismui nėra privalomas ir jo nesaisto. Teisinė ieškinio pagrindu nurodytų aplinkybių kvalifikacija, teisės normų aiškinimas ir taikymas ginčo santykiui yra bylą nagrinėjančio teismo prerogatyva, todėl teismas savo sprendimą gali grįsti kitomis teisės normomis, nei rėmėsi šalis“¹⁹. Atvirkščiai, būtent teismo „darbas“ yra nustatyti teisinį ieškinio pagrindą, taikomą teisės normą. Kitu atveju, pasinaudoti teise į teisminę gynybą, sunkiai galėtų asmenys, neturintys teisinio išsilavinimo. Egzistuojant reikalavimui nurodyti teisės normą, asmenys negalėtų savarankiškai įgyvendinti teisės į teisminę gynybą, būtų priversti samdytis teisininkus – specialistus ir taip neadekvačiai būtų suvaržoma neatimama teisė į teisminę gynybą.

Jeigu demokratinė valstybė deklaruoja, jog suteikia teisę į teisminę gynybą, tačiau nustatytos sąlygos šiai teisei pasiekti yra griežtos, tai teisė į teisminę gynybą lieka tik deklaracija, o valstybę, vargu, ar galima pavadinti demokratine. Pateiksime nelogiško ribojimo pavyzdį: valstybė teigia, jog kiekvienas asmuo gali kreiptis į teismą dėl pažeistos teisės, bet kartu nustato taisyklę, jog teismas priims tik tokių asmenų ieškinius, kurie yra tos valstybės piliečiai, arba teismas atsisakytų ginti tokias pažeistas teises, kurios yra mažareikšmės. Nepagrįsti ribojimai yra teisės į teisminę gynybą pažeidimai.

Apžvelgus Europos Žmogaus Teisių teismo sprendimus bylose prieš Lietuvos Respubliką²⁰, galima daryti išvadą, jog Lietuvos Respublikoje taip pat neretai teisė į teisminę gynybą yra pažeidinėjama, neįgyvendinama tinkamai, be pagrindo ribojama. Lietuvos Respublika yra pralaimėjusi bylas prieš asmenis, kurie skundėsi dėl netinkamo teisės į teisminę gynybą principo įgyvendinimo, Europos Žmogaus Teisių Teisme. Tendencingai Lietuva pralaimi bylas dėl pernelyg ilgo bylos nagrinėjimo, taip pat, buvo kreiptasi dėl galimai šališkų teisėjų, lygybės principo pažeidimo, netinkamos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo ir kita. Tačiau, autoriaus nuomone, valstybės pralaimėjimas Europos Žmogaus Teisių Teisme, yra kartu ir laimėjimas, judėjimas teisinga kryptimi teisės tobulinimo link. Pralaimėjimas parodo, kas teisinėje valstybėje buvo daroma ne taip ir kuriose vietose įstatymą reiktų tobulinti, kad išvengtų teisių pažeidimo. Europos Žmogaus Teisių Teismas užtikrina, jog teisė į teisminę gynybą būtų įgyvendinama tinkamai kiekvienoje Europos valstybėje.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *Kauno miesto savivaldybė v. I.V., E.V.* (bylos Nr. 3K-3-410/2010).

²⁰ *Norkūnas v. Lithuania*, no. 302/05, ECHR 2009; *Vorona, Voronov v. Lithuania*, no. 22906/04, ECHR 2009; *Aleksa v. Lithuania*, no. 27576/05, ECHR 2009; *Jelcovas v. Lithuania*, no. 16913/04 ECHR 2011; *Butkevičius v. Lithuania*, no. 23369/06, ECHR 2012; *Šulcas v. Lithuania*, no. 35624/04 2010; *Cudak v. Lithuania* [GC], no. 15869/02, ECHR 2010 ir kt.

Kaip jau buvo aptarta, teisė į teisminę gynybą yra sąlyginė teisė. Sąlygos yra nustatomos ne tam, kad teisė kreiptis į teismą būtų apribota, varžoma, atvirkščiai, šios sąlygos suteikia teisinį tikrumą, jog teisė į teisminę gynybą bus realizuota tinkamai ir ja pasinaudos tokią teisę iš tikro turintis asmuo. Sąlygos numatytos ir detalizuojamos LR CPK, kitų valstybių civilinio proceso įstatymuose. Tik tinkamas sąlygų laikymasis, atveria galimybes kreiptis į teismą teisminės gynybos, pavyzdžiui: nesilaikius LR CPK 135 straipsnio 1 dalies 3 punkto – prie ieškinio pridėti faktus pagrindžiančius įrodymus, teismas negalės nustatyti tiesos byloje ir teisė į teisminę gynybą nebus įgyvendinta tinkamai dėl paties asmens kaltės. Šių reikalavimų, nustatytų įstatymu, negalima laikyti dirbtiniais ribojimais, nes jei nebūtų bent minimalių reikalavimų ieškiniui (pareiškimui), teismą pasiektų neaiškaus turinio ir pobūdžio pareiškimai. O tokiu atveju teisė į teisminę gynybą būtų apsunkinta, teismams būtų sunkiau arba neįmanoma priimti teisingą sprendimą byloje. „Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo procesinė tvarka ir sąlygos yra nustatytos specialiuosiuose įstatymuose, yra tam, kad ši teisė būtų įgyvendinta tinkamai, šios tvarkos būtina laikytis“²¹.

Abejams subjektams, dalyvaujantiems teisminės gynybos įgyvendinime – tiek asmeniui, kuris kreipiasi, tiek teismui, yra keliamos tam tikros sąlygos, kad teise į teisminę gynybą būtų pasinaudota tinkamai. Asmuo, kuris kreipiasi į teismą, turi laikytis įstatymo leidėjo nustatytų minimalių reikalavimų. Tuo pačiu teismas turi būti nešališkas, teisingas, vadovautis įstatymu. Dar daugiau, teismas, pateikdamas savo atsakymą (sprendimą) į asmens pareiškimą, turi jį motyvuoti, negali „primesti“ savo nuomonės, ji turi būti grindžiama įstatymu, taip pat – susiformavusia teismų praktika. „Taigi teismo sprendimo motyvai būtini tam, kad būtų pateisintas valstybės prievartos panaudojimas sprendžiant konkretų ginčą dėl teisės“²². Vadinasi, teismas taip pat turi laikytis įstatymo nustatytų sąlygų, kad teisė į teisminę gynybą būtų realizuota tinkamai.

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje teigiama, jog asmens, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą, tačiau Konstitucijos nereiktų suprasti ir aiškinti pažodžiui. Tai nereiškia, jog asmuo, kurio pažeista teisė įtvirtinta ne Konstitucijoje, o įstatyme, negalės gintis nuo pažeidimo. Tokia interpretacija būtų nelogiška, o teisė į teisminę gynybą būtų nepagrįstai susiaurinama. „Konstitucinė asmens teisių ir laisvių gynyba apima ne tik Konstitucijoje nurodytas teises ir laisves. Tai, kad Konstitucijoje yra nurodytos tik vadinamosios svarbiausios asmens teisės ir laisvės, nėra ir negali būti pagrindas sumenkinti kitas asmens teises ir laisves“²³. Konstitucija yra pamatinis

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *Tauragės medžiotojų klubo „Sakalas“ v. V.L.*, (bylos nr. 3K-7-470/2009).

²² Mikelėnas, V., *supra* note 13, p. 88.

²³ Abramavičius, A., *supra* note 14, p. 22.

dokumentas, kuriame glaustai išdėstomos tik svarbiausios asmens teisės, o įstatymai šias teises detalizuoja, išplečia. Dėl šios priežasties, asmuo turi teisę į teisminę gynybą, ne tik dėl tų teisių, kurios tiesiogiai įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tačiau, ir dėl tų, kurios yra numatytos įstatyme, tarptautinės teisės aktuose, taip pat ir dėl tų – kurios yra pamatinės ir išplaukia iš asmens prigimties. Tai patvirtinta ir Lietuvos Respublikos Teismų įstatyme 4 straipsnyje įtvirtinta norma: „Lietuvos Respublikos piliečiai turi teisę į teisminę gynybą nuo kėsinosi į Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir įstatymuose, Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtintas jų teises ir laisves“²⁴.

Reikia pabrėžti, jog teisė į teisminę gynybą nesibaigia vien asmens kreipimusi į pirmos instancijos teismą, „asmuo ne tik turi teisę kreiptis į teismą, bet ir teisę į tinkamą procesą bei į to proceso baigtį, t. y. ir teisę reikalauti priimti teismo sprendimą, kuriuo būtų iš esmės atsakyta į asmens pareikštą reikalavimą <..>“²⁵. Kaip jau buvo aptarta darbe, teisė į teisminę gynybą nėra vienalytė teisė ir, kad būtų įgyvendinta tinkamai, turi būti įgyvendintos kartu ir kitos su šia teise susijusios teisės. Tai reiškia, kad valstybė turi užtikrinti ne tik asmeniui galimybę kreiptis į teismą, bet ir teisėtą tolimesnę bylos išsprendimo eigą.

Teisė į teisminę gynybą yra neatimama asmens teisė apginti savo pažeistas teises. Be šios teisės, asmens teisės į gyvybę, nuosavybę, laisvę, tikėjimą, darbą ir kitos, liktų deklaratyvios ir neapsaugotos. Tačiau teisė į teisminę gynybą yra sąlyginė, t. y. asmuo, norėdamas kreiptis į teismą turi laikytis įstatymo leidėjo nustatytų sąlygų. Teismas, kaip vienas iš teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo subjektų, taip pat saistomas įstatymo nustatytų sąlygų, t. y. turi priimti motyvuotus, grįstus įstatymu, nešališkus teismo sprendimus. Svarbu pabrėžti, jog valstybės nustatytos sąlygos įgyvendinti teisę į teisminę gynybą neturi būti betikslės, nepagrįstai ribojančios. Teisė į teisminę gynybą sudaro visas komplektas teisių: teisę į teisingą nešališką teismą, lygybę prieš įstatymą, tinkamą teismo procesą ir kitos, todėl teisė į teisminę gynybą nesibaigia asmens kreipimusi į pirmos instancijos teismą.

1.2 Teisės į teisminę gynybą ribos

Teisė į teisminę gynybą yra pamatinė asmens teisė, kuri negali būti ribojama ar varžoma, tačiau yra sąlyginė. Kiekvienas asmuo, manantis, jog jo teisės yra pažeistos gali laisvai kreiptis į teismą ir turi teisę į teisingą, visapusišką teisminę pažeistų teisių apsaugą. Vis dėl to, teisė į teisminę gynybą, tai nėra vien teisė kreiptis į teismą ar pateikti ieškinį. Sąvoka „teisė į teisminę gynybą“ yra daug platesnė negu sąvoka „teisė į ieškinį“, lygiai kaip ir sąvoka „teisė pareikšti ieškinį“ – daug siauresnė nei sąvoka „teisė kreiptis į

²⁴ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994 m. Nr. I-480.

²⁵ Kavaliauskienė, G., *supra* note 3, p. 21.

teismą teisminės gynybos“²⁶. Ši teisė apima kelis aspektus, tai nėra vienašalė teisė ir, visų pirma, siejama su teisingu, nešališku teismu, lygiateisiškumu, proceso viešumu. Tik nešališkas teismas, neturintis išankstinės nuomonės apie bylą ir jos dalyvius, gali teisingai išnagrinėti faktines bylos aplinkybes ir priimti teisingą, grįstą įstatymu sprendimą. Tačiau įsivaizduokime situaciją, jog teismas buvo nešališkas, teisingas, nebuvo pažeistos jokios procesinės taisyklės, tačiau teisėjas žmogiškai suklydo arba neteisingo sprendimo priėmimą įtakojo bylos šalių pateikti klaidingi faktai ar kitos aplinkybės. Tuomet asmens teisė į teisminę gynybą yra pažeista. Kyla klausimas, kaip „ištaisyti“ Konstitucijoje įtvirtintos teisės pažeidimą, juk asmens teisė į teisminę gynybą, kurią deklaruoja tiek vidaus įstatymai, tiek tarptautiniai teisės aktai, nebuvo įgyvendinta tinkamai. Ar valstybė, garantuodama teisę į teisminę gynybą, kartu neturėtų ir suformuoti tokios teisinės sistemos, kad asmuo manantis, jog jo teisės nebuvo apgintos, galėtų kreiptis į aukštesniąją instituciją dėl pirmos instancijos teismo darbo, klaidos ištaisymo, o teisė į teisminę gynybą neapsiribotų tik kreipimusi į pirmąją instanciją. Jeigu atsakymas teigiamas, kyla klausimas, kiek turi būti valstybėje teisminių instancijų, jog teisė į teisminę gynybą būtų įgyvendinta, o apskundimas nebūtų begalinis. Į šį klausimą atsakyti yra sunku vien dėl to, kad joks tarptautinis aktas nenumato, kokiomis tikslėmis priemonėmis teisė į teisminę gynybą turi būti užtikrinama. Nėra pasisakyta, ar į teisę į teisminę gynybą įeina teisė apskųsti pirmos instancijos teismo sprendimą bent vienai instancijai. Tarptautiniai aktai nereguliuoja ir nėra būtinybės detalčiai reguliuoti valstybių vidaus teisę. Kiekviena valstybė kuria tokią teisinę sistemą, kad asmens teisė į teisminę gynybą nebūtų pažeidinėjama. Valstybės savo vidiniuose dokumentuose nustato teisės į teisminę gynybą ribas ir tinkamo įgyvendinimo būdus. Tačiau akivaizdu, kad dauguma valstybių savo teisės aktuose tiesiogiai įtvirtina pirmos instancijos apskundimo galimybę nors vienoje instancijoje. Sunku surasti ir pateikti pavyzdį demokratinės valstybės, kurioje neveiktų instancinė teismų sistema ir pirmos instancijos teismo sprendimo nebūtų galima peržiūrėti nors viename aukštesniajame teisme, nebent, išimtiniais atvejais, dėl tam tikrų pirmos instancijos teismo sprendimų apeliacija negalima. Europos Žmogaus Teisių Teismas savo sprendimuose pasisakė, „jog nors ir Konvencijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta apeliacijos teisė, tačiau Konvencijos 6 straipsnyje numatyta apsauga nesibaigia tik pirmosios instancijos teismo sprendimu“²⁷. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo nutarimuose gan aiškiai išdėstė savo poziciją šiuo klausimu: „konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmos instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskųsti bent vienos aukštesnės

²⁶ Vėlyvis, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo aspektai, tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 198.

²⁷ *Delcourt v. Belgium*, no. 2698/65, ECHR 1970.

instancijos teismui (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai)²⁸. Tokia pat nuomonė sutinkama ir Lietuvos Respublikos teisės mokslininkų darbuose: „Konstitucinė asmens teisė į teisminę gynybą apima ir jo teisę apskųsti teismo sprendimą aukštesniajai teisminei instancijai“²⁹, šiai nuomonei pritaria ir G. Kavaliauskienė³⁰. L. A. Terechova teigia, jog: „Teisminės gynybos mechanizmas turi būti sudarytas iš šių komponentų: galimybė kreiptis į teismą ir bylos išnagrinėjimas pirmos instancijos teisme; teismo klaidos pašalinimas, kurį vykdo aukštesnės instancijos teismas; teismo akto vykdymas“³¹. Tuo norima pabrėžti, jog teisė į teisminę gynybą neapsiriboja tik asmens kreipimusi į pirmos instancijos teismą, tai yra daug platesnė teisė, į kurią turėtų patekti ir klaidos ištaisymo institutas. „Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas galimybę peržiūrėti teismo aktą aukštesniajame teisme, parodo, kad su teismo klaidomis jis nesiruošia taikstyti“³². Asmeniui, norinčiam apginti savo pažeistas teises, neužtenka tik galimybės kreiptis į teismą. Jam svarbu gauti teisingą, teisėtą, sąžiningą teismo sprendimą, o įvykus klaidai pirmos instancijos teisme, turi būti suteikiama galimybė ją ištaisyti. Žinoma, jeigu, valstybė suteikia teisę apskųsti teismo sprendimą aukštesnėje instancijoje, turi būti nustatytas ir tinkamas jos įgyvendinimas, kad apskundimo teisė neliktų tik deklaratyvi. „Nors Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis ir nenumato pareigos valstybėms, Konvencijos dalyvėms, įkurti apeliacinius ir kasacinius teismus, tačiau nepaisant to, valstybės, kurios tokius teismus įtvirtina, privalo užtikrinti, kad asmenys, kurie gali būti patraukti atsakomybėn pagal įstatymą, naudotųsi šiuose teismuose pagrindinėmis Konvencijos 6 straipsnio garantijomis“³³. Autorius pritaria Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, teisės mokslininkų išsakytai nuomonei ir laikosi pozicijos, jog pirmos instancijos teismo sprendimo apskundimo galimybė nors vienai aukštesniajai instancijai yra sudedamoji teisės į teisminę gynybą dalis.

Vis dėl to, yra autorių, kurie mano priešingai ir teigia, jog teisė į teisminę gynybą apsiriboja teise kreiptis į pirmos instancijos teismą.

Vienas iš argumentų, kodėl apskundimo galimybė nepatenka į teisės į teisminę gynybą apimtį yra toks, jog apeliacija ir kasacija (revizija) gali būti ribojama, o nustatytos ribos yra kartu ir teisės į teisminę gynybą varžymas, kuris savaime yra absoliučios teisės pažeidimas. Tačiau, darbe buvo prieita išvados,

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008 m., Nr. 45/06.

²⁹ Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 36.

³⁰ Kavaliauskienė, G., *supra* note 3.

³¹ Terechova, L.N. *Sistema peresmotra sudebnykh aktov v mekhanizme sudebnoj zashhity*. Volters Kluver, 2007.

³² *Ibid*, p. 5.

³³ Kavaliauskienė, G., *supra* note 3, p. 36.

jog teisė į teisminę gynybą nėra absoliuti, o sąlyginė, ir galimi proporcingi ribojimai, jeigu jie pateisina savo tikslus. Todėl argumentas, jog apeliacija ir kasacija neįeina į teisės į teisminę gynybą sąvoką, nes gali būti ribojama, nėra tinkamas ir įtikinamas. Tiek pirmos instancijos, tiek antros instancijos teismuose nustatytos kreipimosi sąlygos, kurios yra būtinos pasiekti tikslui – apginti pažeistas teises, negali būti pripažinta ribojimu.

G. Ambrasaitė³⁴ apeliacijos nepripažįsta teisės į teisminę gynybą sudedamąja dalimi ir remiasi Konvencijos 6 straipsniu, teigdama, jog šiame straipsnyje nėra reikalavimo valstybėms įkurti apeliacinius teismus. Argumentai, jog vien dėl to, jog apeliacijos teisė tiesiogiai (remiantis lingvistiniu aiškinimo metodu) nėra įtvirtinta Konvencijoje, valstybės konstitucijose ar kituose dokumentuose nėra įtikinami, jog apeliacijos teisė yra atskirta nuo teisės į teisminę gynybą. Atvirkščiai, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismas, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kitų šalių teismai, šiuolaikiškai interpretuodami Konvencijos tekstą, stengiasi teisę į teisminę gynybą išplėsti, dar labiau ginti ir stiprinti. Bereikalingas ir praktinės naudos neduodantis teisės į teisminę gynybą ribojimas yra labiau žalingas, negu jos išplėtimas, siekiant iki maksimumo apsaugoti pažeistas asmens teises. Be to, atsižvelgus į Konvencijos priėmimo metus ir tai, jog gyvenimas yra dinamiškas, nuolat besikeičiantis, o teisės aktus reikia aiškinti atsižvelgiant į šiuolaikines tendencijas, manome, jog nuomonė, kad apeliacija nėra tiesiogiai įtvirtinta Konvencijoje todėl nepatenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką, yra nepagrįsta.

V. Nekrošius pritaria nuomonei, jog teisė į teisminę gynybą apima tik galimybę kreiptis į pirmos instancijos teismą, bet neapima teisės apskūsti priimtą pirmos instancijos teismo sprendimą. „Pripažinus, kad konstitucinė teisė į teisminę gynybą apima ir teisę skūsti teismo sprendimą, susiduriama su padėtimi be išeities, kadangi atsiranda konstitucinė teisė apskūsti kiekvieno teismo sprendimą, taigi ir aukštesnės instancijos“³⁵. Taip pat, profesorius teigia, „jog Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuluojama praktika, jog asmeniui turi būti suteikiama apskundimo galimybė apeliacijoje, netiesiogiai skatinami bylinėtis“³⁶. Vis dėl to, profesorius galima nepritarti, tuo aspektu, kad „susiduriama su padėtimi be išeities“, nes tuomet reiktų nustatyti, jog kiekvienas teismo sprendimas galėtų būti apskūstas. Visų pirma, teisė į teisminę gynybą negalima tapatinti su teise skūsti teismo sprendimą, tačiau valstybių prašoma, kad ši teisė būtų įgyvendinta tinkamai, būtų apgintos asmens teisės ir priimtas teisingas sprendimas byloje. Tinkamas teisės gynimas pats iš savęs reikalauja, jog pirmos instancijos teismo sprendimą būtų galima apskūsti nors vienai aukštesniajai instancijai, tik tam, kad neliktų abejonių, jog

³⁴ Ambrasaitė, G., *supra* note 2.

³⁵ Nekrošius, V., *supra* note 1, p. 210.

³⁶ Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, Nr. 63: 76 – 87.

priimtas teisingas, nešališkas sprendimas, o teismas, kaip valdžios įgaliota institucija, netaptų nekontroliuojamas. Nesudarius galimybės apskusti teismo sprendimą nors vienoje instancijoje, teisingumas būtų tik deklaracija, o praktiniame lygmenyje dažnai liktų neįgyvendintas. Tačiau nėra būtinybės apskundimo galimybę paversti begaline. Būtent valstybė, tinkamai įgyvendindama teisę į teisminę gynybą, nustato tokį teisinį reguliavimą, jog apskundimo teisė nebūtų absoliuti, procesas – pernelyg ilgas, t. y. nustato apskundimo galimybės ribas. Valstybių procesiniuose įstatymuose nustatoma, kad tam tikros instancijos teismo sprendimas (baigiamasis aktas) yra neskundžiamas, pavyzdžiui, Lietuvoje – kasacinio teismo nutartis yra galutinė ir neskundžiama. Taip valstybė „apsisaugo“ nuo begalinio teismo sprendimų apskundimo ir kartu proceso vilkinimo. Taip pat, į teisės į teisminę gynybą turinį neįeina kasacijos institutas, kuris turi savitus tikslus ir funkcijas, todėl kasacijai pasiekti nustatyti ribojimai ir reikalavimai padeda išvengti „begalinio bylinėjimosi“. Tačiau reikia sutikti su tuo, jog siekiant užtikrinti apskundimo galimybę nors vienam aukštesniajam teismui, gali nukentėti kiti teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo principai – koncentruotumas, operatyvumas, ekonomiškumas, teisinis tikrumas. Valstybių užduotis nustatyti tokį reguliavimą, kuris neleistų piktnaudžiauti apskundimo teise.

Asmenys nėra skatinami bylinėtis, atvirkščiai, LR CPK 95 straipsnio 1 dalyje: „Dalyvaujantis byloje asmuo, kuris nesąžiningai pareiškė nepagrįstą ieškinį (apeliacinį ar kasacinį skundą, prašymą atnaujinti procesą, pateikė kitą procesinį dokumentą) arba sąmoningai veikė prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą, gali būti teismo įpareigotas atlyginti kitam dalyvaujančiam byloje asmeniui šio patirtus nuostolius“³⁷.

Demokratiinių valstybių teisės sistemose yra įtvirtinta apeliacijos galimybė, tad net teoriniai pamąstymai, jog apeliacijos nebuvimas, nėra Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas, neturi jokios praktinės reikšmės. Apskritai sunku įsivaizduoti tinkamą teismo procesą ir teisėto sprendimo priėmimą bei teisės į teisminę gynybą įgyvendinimą, jeigu nebūtų realios galimybės apskusti teismo sprendimą bent vienai aukštesniajai instancijai. Visų pirma, neskundžiamas teismo sprendimas būtų ne kas kita, o kaip valstybės prievarta primestas sprendimas, net jei akivaizdžiai neteisingas, nemotyvuotas, šališkas, bet vis tiek turėtų būti vykdomas, nes nebūtų galimybės apskusti. Net tarptautinių teismų pagalba čia būtų bevertė, nes Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pabrėžęs, jog jis nesprendžia fakto klausimų, nesikiša į vidaus valstybės materialiąją teisę: „Teismo (kalbama apie Europos Žmogaus Teisių teismą – aut. pastaba) užduotis nėra pakeisti vidaus teismų atliktą faktų ir vidaus teisės vertinimą savuoju. Pagal bendrą taisyklę šie teismai turi vertinti turimus įrodymus. Teismo užduotis yra įsitikinti, ar procesas kaip visuma buvo

³⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

teisingas”³⁸. Europos Žmogaus Teisių Teismas negali tapti „ketvirtąja instancija“, tuo labiau kištis į nacionalinių teismų nustatytas aplinkybes. Dėl to, siekiant valstybėje užtikrinti visapusišką teisę į teisminę gynybą, svarbu įtvirtinti tokią teisinę sistemą, kuri suteiktų pirmos instancijos teismo sprendimo patikrinimo galimybę. Apskundimo galimybės nebuvimas, tam tikrose valstybėse buvo pripažintas kaip teisės į teisminę gynybą pažeidimas. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos Kasacinis Teismas išaiškino, jog civilinio proceso kodekso nuostatos, kurios numato, jog tam tikri teismo sprendimai įsigalioja iš karto juos paskelbus, prieštarauja Rusijos Federacijos Konstitucijai, nes nelieka galimybės tų sprendimų patikrinti aukštesnėje instancijoje³⁹. „Rusijos Konstitucinis Teismas remdamasis Rusijos Federacijos Konstitucija ir tarptautiniais teisės aktais, daro išvadą, kad teisės į teisminę gynybą sudedamoji dalis yra teismo sprendimo apskundimas, jei nėra tokios galimybės, tai reikia teisės į teisminę gynybą apribojimu”⁴⁰. Vadinasi, apskundimo galimybė yra pripažįstama, kaip būtinas teisės į teisminę gynybą elementas.

Vis dėl to, valstybė turi nusistatyti tokį reguliavimą, kad užtikrinant teisę apskusti teismo sprendimą, nebūtų pažeisti kiti teisės į teisminę gynybą principai t. y. proceso koncentruotumo, prieinamumo, ekonomiškumo. Valstybėje turėtų veikti toks teisinis mechanizmas, kuris neleistų šalims piktnaudžiauti apskundimo teise ir skusti pirmos instancijos teismo sprendimą be rimto pagrindo.

Teisė į teisminę gynybą nesibaigia ieškinio (pareiškimo) padavimu. Teismas turi užduotį priimti teisingą sprendimą byloje ir apginti pažeistas asmens teises, o dėl tam tikrų aplinkybių, teismui suklydus, asmeniui turi būti suteikiama klaidos ištaisymo galimybė. Apskundimo galimybės nepripažįstant teisės į teisminę gynybą sudedamąja dalimi, teisminė gynyba ir teisingo sprendimo priėmimas byloje dažnai liktų neįgyvendintas. Tačiau reikia pabrėžti, jog toks požiūris nemenkina pirmos instancijos teismų darbo, taip pat, neskatina šalių bylinėtis iki galo. Kiekviena instancija yra gerbiama, o motyvuoti ir įstatymu grįsti teismo sprendimai turi būti vykdomi, tačiau neatmetama klaidos galimybė, kuri gali atsirasti net ne dėl teismo kompetencijos ir kaltės. Būtent todėl, autorius laikosi nuomonės, jog apskundimo galimybė apeliacinėje instancijoje patenka į teisės į teisminę gynybą turinį.

1.3 Kasacijos santykis su teise į teisminę gynybą

Teisės į teisminę gynybą turinys neturėtų apsiriboti tik teise kreiptis į pirmos instancijos teismą, nes susidarytų situacija, jog teisė į teisminę gynybą neretai būtų tiesiog neįgyvendinta tinkamai. Tiek

³⁸ *Impar vs. Lithuania*, no. 13102/04, ECHR 2010; *Aleksa v. Lithuania*, no. 27576/05, ECHR 2009; *Padalevičius v. Lithuania*, no. 12278/03 ECHR 2009.

³⁹ Terechova, *supra* note 31.

⁴⁰ *Ibid*, p. 7.

apeliacijos, tiek kasacijos institutas suteikia galimybę apskusti žemesnės instancijos teismų sprendimus. Tai yra sprendimo kontrolės formos.

Kyla pagrįstas klausimas, jeigu apeliacija patenka į teisę į teisminę gynybą, ar ši teisė apima ir kasaciją? Kasacija taip pat, kaip ir žemesniųjų instancijų teismai, padeda įgyvendinti teisingumą ir sumažina klaidos galimybę procese iki minimumo, vadinasi kartu padeda užtikrinti teisingo sprendimo priėmimą byloje. Kasacijos priedermė yra išskirtinė⁴¹, jos funkcijos ir paskirtis skiriasi nuo pirmos ir antros instancijos teismų, tai ekstraordinarinė instancija, šio instituto pagrindinis tikslas apginti viešąjį, o ne privatuojį interesą. O teisės į teisminę gynybą prigimtis ir tikslas yra privatus interesas – apginti privataus asmens interesus, pažeistas teises. „Teisė į teisminę gynybą skirta pažeistų subjektinių teisių teisminei apsaugai užtikrinti, ir ji yra privačios prigimties“⁴². Jau vien dėl to, kad kasacijos institutas yra skirtas viešajam interesui ginti, o teisė į teisminę gynybą yra privataus pobūdžio, į šios teisės turinį kasacija nepatenka. Kasacijai pasiekti, yra nustatytos specialios taisyklės – leidimų sistema, absoliutūs kasacijos draudimai. Šios taisyklės ženkliai skiriasi nuo tų, kurios nustatytos norint kreiptis į pirmos ar antros instancijos teismus, nes yra labiau ribojančios, griežtesnės. Kasaciją pasiekia ne bet kokie skundai, o tik tokie, kurie yra ypatingai reikšmingi teisės vienodinimui, aiškinimui plėtojimui, t. y. viešajam interesui.

Kita vertus, nepaneigsime, jog kokia išskirtinė kasacinė instancija bebūtų, joje taip pat sprendžiamas privatus interesas, tai yra konkretaus asmens pažeistų teisių klausimas. Teisės aiškinimas ir vienodinimas svarbus ne tik viešajam interesui, bet ir kiekvienam asmeniui, privačiam interesui. Vis dėl to, kasacija yra ekstraordinarinė instancija, jos tikslai yra kitokie negu pirmos instancijos ir apeliacinio teismų, būtent todėl yra pateisinami kasacijos ribojimai ir keliama reikalavimai norint kreiptis į aukščiausiąjį teismą.

Taip pat, kasacijoje įprastai nebesprendžiama fakto klausimai, o tik teisės, todėl kasacija negali būti laikoma trečiąja instancija. Kaip jau buvo aptarta darbe, teisė į teisminę gynybą turi būti lengvai įgyvendinama kiekvienam piliečiui, nepriklausomai nuo jo išsilavinimo, socialinės ar ekonominės padėties. O kasacinės instancijos prieinamumas dažniausiai būna ribojamas, keliama „padidinti“ reikalavimai kasaciniam skundui. Puikus pavyzdys yra LR CPK 347 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas reikalavimas, jog kasacinį skundą turi surašyti advokatas (su išimtimis). Tai parodo, kad asmuo, neturintis teisinio išsilavinimo, kreiptis į kasacinį teismą negalės taip lengvai kaip pirmoje instancijoje.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. metinis pranešimas [žiūrėta 2012-11-25].
<www.lat.lt/.../522/metinis%20pranes_2011_pataisytas.pdf>.

⁴² Stripeikienė, J. Kasacijos paskirtis ir teisė į teisminę gynybą. *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, (elektroninė forma), p.16.

Dauguma valstybių yra nusistačiusios padidintus reikalavimus kasacijai pasiekti, daugiausiai ribojimai susiję su ginčo svarba viešajam interesui, teisės vienodinimui, plėtojimui, aiškinimui. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs dėl savo statuso: „atrankos kolegija pažymi, kad kasacija nėra dalyvaujančio asmens teisė, nėra sudėtinė teisės kreiptis į teismą dalis, o yra ekstraordinari teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma“⁴³.

Pareiškiami ir kiti argumentai, kodėl kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką: „Kadangi kasacine tvarka yra skundžiami tik įsiteisėję teismų sprendimai, o įsiteisėjus teismo sprendimui šalių ginčas yra laikomas visiškai išspręstas, galima sutikti su tuo, kad kasacija nėra būtina teisei į teisminę gynybą užtikrinti, ir, nesuteikus asmeniui galimybės skųstis kasacine tvarka, teisė į teisminę gynybą nebūtų pažeista“⁴⁴. Ne tik dėl to, kad kasacijoje peržiūrimos jau įsiteisėjusios nutartys, bet ir dėl to, kad padavus kasacinį skundą, nesustabdomas įsiteisėjusios nutarties vykdymas, kasacija negali būti laikoma teisės į teisminę gynybą dalimi. Laikoma, kad teisė į teisminę gynybą buvo apginta pirmoje ir antroje instancijoje, teismo klaidos ištaisytos, o sprendimas įsiteisėjęs ir vykdytinas. O kasacija reikalinga tik teisės vienodinimui, plėtojimui ir sumažinti teisės taikymo ir aiškinimo klaidos galimybę iki minimumo ateityje. Kasacinis teismas, kuria precedentus, vienodina teisę ir kiekviena byla patenkanti į kasaciją yra reikšminga tolimesnei teisės raidai ir plėtojimui. Dėl šių priežasčių, kasacijos institutas negali būti teisės į teisminę gynybą dalis, nes kasacija skirta ne privačiam konkrečiam interesui ginti, o viešajam, teisiniam reguliavimui gerinti. Kiekvienas asmuo turi suprasti išskirtinę kasacijos reikšmę ir neturėtų kasacija naudotis kaip institutu pasiekti palankaus ginčo sprendimo sau, su iliuzija, jog gal teismas šį kartą priims besiskundžiančiai šaliai palankų sprendimą.

Teise į teisminę gynybą asmuo siekia privataus intereso – apginti savo pažeistas teises, o kasacija siekiama viešojo intereso – apginti visos visuomenės teises, užtikrinti vienodą teisės aiškinimą, plėtimą, taikymą, tobulinimą. Galima teigti, jog net jeigu apeliacinis teismas padarė teisės taikymo ar fakto nustatymo klaidų, procesinių pažeidimų ir buvo priimtas neteisingas sprendimas, tačiau jei skundas neatitinka nors vieno iš kasacinio skundo pagrindų, įtvirtintų įstatyme, toks skundas nėra kasacinio teismo nagrinėjimo dalykas. „Daugelyje valstybių, kuriose egzistuoja leidimų skundai aukščiausiajam teismui paduoti sistema, laikomasi nuomonės, kad neteisingas ginčo tarp šalių išsprendimas žemesnės instancijos teisme savaime nėra pakankamas pagrindas išduoti leidimą kreiptis į aukščiausiąjį teismą (trečiosios grandies teismą), jei byla nėra reikšminga vieningo teisės aiškinimo ir taikymo

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus Atrankos kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis, Nr. 3P-1435/2009.

⁴⁴ Stripeikienė, J., *supra* note 42, p.22.

prasmė“⁴⁵. Kadangi, kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą turinį, nustatyti ribojimai yra pateisinami viešojo intereso prioriteto vardu ir negali būti laikomi teisės į teisminę gynybą pažeidimu. Vis dėl to, jeigu kasacinis teismas turėtų įgaliojimus peržiūrėti skundą ne tik teisės, bet ir fakto klausimais, tuomet būtų galima svarstyti, tokio teismo patekimą į teisės į teisminę gynybą sąvoką, tačiau tokia trečioji instancija būtų ydinga ir kenksminga proceso koncentruotumo principo įgyvendinimui. Asmenys skųstų teismo sprendimą iki begalybės. Būtent peržiūrėjimas tik teisės svarbiais klausimais, kasaciją daro ekstraordinarinę ir nepatenkančią į privataus pobūdžio teisę į teisminę gynybą ir kartu „auklėja“ asmenį, jog teismo sprendimų apskundimas negali būti begalinis ir betikslis. Žinoma, kasacinis teismas, taip pat turėtų prisidėti prie šios auklėjamosios funkcijos, ir nepriimti nepagrįstų, neatitinkančių įstatymo nustatytų ribojimų, kasacinių skundų, ypač valstybėse, kuriose dažnai piktnaudžiaujama procesinėmis teisėmis, paduodami nepagrįsti skundai ir bylinėjamasi iki paskutinės instancijos. Taip būtų parodoma asmenims, kad kasacija skirta tik ypatingais teisės klausimais.

Autorius atliko empirinį tyrimą: iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamento gauti duomenys dėl kasacinių skundų, pasiekiančių kasacinį teismą skaičiaus. Apibendrinus ir susisteminus duomenis, (žiūrėti lentelę Nr. 1, lentelę Nr. 2), pastebime, jog nuo 2008 m. paduodamų kasacinių skaičius sumažėjo, palyginus su laikotarpiu nuo 2002 m., tačiau, paduodamų skundų skaičius išlieka didelis. Tai patvirtina faktą, jog Lietuvos Respublikoje asmenys yra linkę bylinėtis iki paskutinės instancijos. Vis dėl to, nustatytų ribojimų dėka nagrinėjami tik mažiau kaip pusė visų paduodamų skundų (žiūrėti lentelę Nr. 3, lentelę Nr. 4).

Yra nuomonių, jog kasacija patenka į teisės į teisminę gynybą turinį⁴⁶, nes taip pat kaip ir pirmoji ar antroji instancija gina privataus asmens interesus. Nepaneigsiame, jog kasaciniame teisme sprendžiant viešajam interesui svarbius teisės klausimus, kartu išsprendžiamas ir konkrečių asmenų ginčas. Dar daugiau, būtent privatus asmuo pradeda kasacinį procesą, paduodamas kasacinį skundą. Tačiau laikantis šios nuomonės yra sunku paaiškinti bet kokius kasacijos griežtesnius ribojimus ir skundo nagrinėjimą ne bet kokių, bet esminių teisės klausimų. Be to, ne visos valstybės turi kasacinius teismus, ir tam tikro pobūdžio sprendimams kasacija apskritai negalima. Kasacijos institutas nepaneigia privataus intereso, tačiau prioritetą teikia viešajam interesui. Dėl to, tik ypatingai svarbūs, o ne visi privataus asmens kasaciniai skundai, patenka į aukščiausiojo teismo kompetenciją.

Vis dėl to, nors kasacija ir nepatenka į teisės į teisminę gynybą turinį, nereiškia, kad tai nėra šios teisės viena iš garantijų, kad ji bus įgyvendinama tinkamai. Kasacija atlieka svarbų vaidmenį teisės

⁴⁵ Kavaliauskienė, G., *supra* note 3, p. 44.

⁴⁶ Kavaliauskienė, G., *supra* note 3.

tobulinimui, vienodam aiškinimui ir taikymui, vadinasi kartu padeda užtikrinti tinkamą teisės į teisminės gynybos įgyvendinimą ateityje. Jeigu valstybė suteikia teisę pasinaudoti kasacijos institutu, vengtini yra absoliutūs ribojimai, tokie kaip ribojimai pinigų suma, nes mažareikšmiškumas pinigine suma, dar nereiškia mažareikšmiškumo teisine prasme. Ribojimai neturėtų būti betiksliai, o realiai įgyvendinami ir proporcingi siekiamam tikslui.

Kadangi kasacija yra išskirtinis institutas, kurio pagrindinė funkcija yra užtikrinti vienodą teisės aiškinimą plėtoti nuoseklų teisės taikymą, šis teismas nėra trečioji instancija. Kasacijos tikslas skiriasi nuo pirmos ir antrosios instancijos teismų, prioritetas teikiamas viešojo intereso gynimui, o teisė į teisminę gynybą yra privataus pobūdžio, todėl kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą sudėtį. Kasaciniam skundai yra nustatyti specialūs reikalavimai, dėl to kasacija galima tik išskirtiniais atvejais. Šios nustatytos sąlygos – ribojimai nėra teisės į teisminę gynybą ribojimai todėl, kad pati kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką. Asmenys turėtų suprasti išskirtinę kasacijos paskirtį ir nesinaudoti kasacijos institutu kaip trečiaja eiline instancija. Vis dėl to, jeigu valstybė suteikia kasacijos teisę, ji neturėtų būti tik teorinė, praktiškai nepasiekiamą dėl per griežtų nustatytų ribojimų. Kiekvienas nustatytas ribojimas kasaciniam skundai, turi turėti pateisinamą tikslą, nes betiksliai ribojimai gali sudaryti situaciją, kada kasacija taps tik deklaratyvi teisė.

2. KASACIJOS SAMPRATA IR FUNKCIJOS

2.1 Kasacijos samprata ir viešasis interesas

Lietuvos Respublikos valstybėje, kaip ir daugelyje kitų, civilinės teisės tradicijos valstybių, yra įtvirtinta pakopinė teismų sistema. Tai reiškia, jog asmenims, manantiems, jog jų teisės nebuvo apgintos tinkamai pirmos instancijos teisme, yra galimybė kreiptis į aukštesniąją instanciją. Žemesnės instancijos teismo sprendimo kontrolės formos yra dvi: apeliacija – kurioje, fakto ir teisės klausimu, patikrinamas pirmos instancijos teismo darbas ir kasacija – kurioje, išimtinai, tikrinami įsiteisėję apeliacinės instancijos teismo sprendimai ir tik teisės aspektu. Kontrolės formos yra būtinos, siekiant užtikrinti, jog teismų darbuose klaidos galimybė būtų sumažinta iki minimumo. Vis dėl to, šios dvi Lietuvos Respublikoje žinomos ir plačiai naudojamos kontrolės formos yra savitos: kiekviena iš jų turi skirtingus tikslus ir funkcijas, apeliacija priklauso teisei į teisminę gynybą, o kasacija – ne. Reikia pabrėžti, jog kasacijos paskirtis skiriasi nuo pirmos ir antrosios instancijos teismų.

„Kasacija yra įsiteisėjusių teismo sprendimų ar nutarčių teisėtumo kontrolės forma“⁴⁷. Tai yra išskirtinė – ekstraordinarinė institucija, kuri negali būti prilyginta trečiajai instancijai. Jos išskirtinumas pasireiškia tuo, jog tikrinami jau įsiteisėję teismo sprendimai ar nutartys, priešingai nei apeliacijoje, kur kontrolė atliekama neįsiteisėjusiems teismo sprendimams ar nutartims. Taip pat, kasacija galima tik teisės aspektu, o faktai nėra iš naujo tiriami. Kasacinis teismas dažniausiai valstybėje yra vienintelis ir padeda užtikrinti, jog teisinėje valstybėje neliktų neteisėtų teismo sprendimų, padeda vienodinti teismų praktiką, kartu užtikrindamas teisinį apibrėžtumą. LR CPK nėra įtvirtinta kasacijos sąvoka, tačiau 340 straipsnio 1 dalyje numatoma: „Apeliacinės instancijos teismų sprendimai ir nutartys šiame skyriuje nustatyta tvarka ir sąlygomis gali būti apskūsti ir peržiūrėti kasacine tvarka“⁴⁸. Šiame straipsnyje nėra aiškinama, kas yra kasacija, tačiau nustatomos kasacijos ribos, taip pabrėžiamas Lietuvoje vyraujantis ribotos kasacijos modelis, t. y. pirma asmuo turi kreiptis į apeliacinį teismą, ir tik įsiteisėjusi apeliacinio teismo nutartis ar sprendimas gali būti apskūstas kasacine tvarka.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs dėl kasacijos išskirtinumo: „Kasacija yra ekstraordinari teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, galima tik išimtiniais atvejais, kuriuos apibrėžia LR CPK 346 straipsnis. Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinio, paskirtis – per kasacinėse nutartyse suformuotus precedentes užtikrinti vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką

⁴⁷ Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. Tomas IV. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2009, p. 188.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

valstybėje (viešojo kasacijos funkcija)⁴⁹. Vadinasi kasacijos esmė, visų pirma siejama su viešuoju interesu, o tik po to kalbama ir apie privatųjį interesą, t. y. konkretaus šalių ginčo išsprendimą. Viešojo intereso sąvoką išaiškino Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: „Kartu pažymėtina, kad viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia* per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas“⁵⁰.

Viešojo intereso vyravimą kasaciniame procese patvirtina ir LR CPK 346 straipsnyje⁵¹ įtvirtinti įsiteisėjusių teismo sprendimų, nutarčių peržiūrėjimo kasacine tvarka pagrindai. Šiuose pagrinduose pabrėžiama ne ginčo svarba privačiam interesui, o atvirkščiai – viešasis interesas iškeliamas, kaip pagrindas ginčą nagrinėti kasacine tvarka. Net gi ir neteisingas sprendimas (privataus intereso pažeidimas) nėra kasacijos objektas, jeigu nėra vieno iš nurodytų pagrindų, t. y. viešojo intereso. Asmuo, norintis pateikti kasacinį skundą, turi „įtikinti“ teismą, jog jo skundas yra svarbus visai visuomenei (dėl viešojo intereso buvimo) t. y. dėl teisės normos taikymo nevienodumo, neaiškumo, naujumo ir pan. Tai aiškiai parodo įstatymo leidėjo poziciją, jog privačiam interesui apginti skirtos pirmos dvi instancijos, kur išsamiai tiriami tiek fakto, tiek teisės klausimai, o kasacija labiau skirta bendro viešo intereso gynimui, negu privataus ginčo teisingam išsprendimui. „Reiktų pripažinti, jog šalių interesai byloje yra praktiškai pilnai patenkinami jau pirmose dviejose instancijose, todėl paskutinioji ir aukščiausiaji tarnauja vienodo teisės taikymo funkcijai užtikrinti, tai yra užtikrinti vienodą itin sudėtingų teisinių klausimų sprendimą

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Saurida“ v. UAB „Satirus“ (bylos Nr. 3K-3-439/2011).

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija), 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimo pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininko skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Rimelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

žemesniuose valstybės teismuose“⁵². Kasacijos išskirtinumas pabrėžiamas ir užsienio mokslininkų darbuose. „Kasacija ir apeliacija yra skirtingos proceso peržiūrėjimo institucijos ir jų tikslai yra skirtingi – kasacijos – viešasis, apeliacijos – privatusis interesas“⁵³.

Vis dėl to, negalima paneigti, jog kasacijoje taip pat ginami ir privataus asmens interesai: kasacijos procesas pradedamas privataus asmens skundo pagrindu ir iniciatyva, sprendžiamas privatus ginčas, kuris visų pirma įtakos privačių asmenų teises ir pareigas. Negalima griežtai teigti, kad kasacija yra skirta tik viešajam interesui, tačiau, autoriaus nuomone, kasacinė instancija pirmenybę teikia būtent viešojo intereso apsaugai. „Nors byla bus nagrinėjama kasaciniame teisme tik dėl privataus asmens iniciatyvos, tačiau, tai nepanaikina viešojo kasacijos instituto tikslo“⁵⁴. Viešojo intereso prioritetas ir įsiteisėjusių teismo sprendimo ir nutarčių peržiūrėjimas, kasacijos institutą daro išskirtinį ir turintį skirtingus tikslus bei funkcijas nei įprastinė kontrolės forma. Kasacija įprastai yra ribojama leidimų sistema arba absoliučiu draudimu, o šie ribojimai dar labiau pabrėžia, kad toli gražu ne kiekvienas skundas pasieks kasacinį teismą. „Kasacija ribojama ne tik teisės klausimais apskritai, daugelyje valstybių ji ribojama specifiniais teisės klausimais įvedant leidimų sistemą. Tai reiškia, kad kasacijos pagrindas dažnai yra tik toks teisės pažeidimas, kuris kelia grėsmę viešajam interesui“⁵⁵. Taip pat, ir Lietuvoje, kasacija galima tik dėl esminių teisės klausimų ir pažeidimų. Dar daugiau, LR CPK 353 straipsnio 2 dalyje įtvirtinamas leidimas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui peržengti kasacinio skundo ribas, „kai to reikalauja viešasis interesas ir neperžengus skundo ribų būtų pažeistos asmens, visuomenės ar valstybės teisės ir teisėti interesai“. Pabrėžiama, jog vardan viešojo intereso, kasacinis teismas gali nepaisyti privataus asmens skundo ribų. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, tokį kasacinio teismo galių išplėtimą paaiškino išskirtiniu kasacijos vaidmeniu valstybėje – „kasacinis procesas iš esmės reikalingas visuomenės poreikiams tenkinti, jame vykdoma viešoji funkcija“⁵⁶.

⁵² Nekrošius, V., *supra* note 5, p. 53.

⁵³ Jolowicz, J. A. *On Civil Procedure*. Camriddge: Cambridge University press, 2000, p. 318.

⁵⁴ *Ibid*, p. 339.

⁵⁵ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. Tomas II. Vilnius: Justitia, 2005, p. 315.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija), 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2,3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120

Kasacijos išskirtinumas ir galimumas tik išimtiniais atvejais pabrėžiamas kitų valstybių civilinio proceso įstatymuose. Kaip antai, Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodekso 543 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog „revizija leistina, jeigu teisinis klausimas turi esminės reikšmės arba, jeigu revizinio teismo nutartys būtinas teisės tobulinimui, teisės praktikos suvienodinimo užtikrinimui“⁵⁷. Vadinasi aiškiai įtvirtinama viešoji revizijos funkcija – teisės tobulinimas, vienodinimas. „Prancūzijos kasacinio teismo nutartys padeda užtikrinti vieningą nacionalinę teisę ir visų piliečių lygybę prieš įstatymą“⁵⁸. „Išskiriamos dvi Prancūzijos Respublikos kasacinio teismo funkcijos: vienodos teisės praktikos užtikrinimo ir pedagoginė funkcija – žemesnės instancijos teismų teisėjai mokosi iš kasacinio teismo teisėjų tinkamai motyvuoti savo nutarimus ir nedaryti teisės taikymo klaidų“⁵⁹. Tiek Vokietijos Federacinės Respublikos, tiek Prancūzijos Respublikos kasaciniam teismams suteikiama išskirtinė vieta teisės sistemoje – kasacinio teismo nutartys padeda vienodinti, plėtoti teisę, kartu yra pavyzdys žemesnės instancijos teismams. Nėra kalbama apie kasacijos svarbą ir reikalingumą privačiam interesui arba, kad kasacija galima pažeidus privatų (konkreto asmens) interesą.

Sisteminė LR CPK normų analizė leidžia daryti išvadą, jog kasacija Lietuvoje, taip pat suprantama kaip išskirtinė (ekstraordinarinė) kontrolės forma, kurioje vyrauja viešasis interesas:

- kasacinis teismas Lietuvoje yra tik vienas – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas,
- kasacinio skundo priėmimo klausimą sprendžia specialiai sudaryta atrankos kolegija,
- kasacinį skundą privalo surašyti advokatas (su kai kuriomis LR CPK numatytais išimtimis),
- kasacijos objektu gali būti tik apeliacine tvarka peržiūrėti ir įsiteisėję teismo sprendimai ar nutartys,
- išskirtiniais atvejais kasacinį skundą nagrinėja septynių teisėjų kolegija arba plenarinė sesija, arba mišri civilinių ir baudžiamųjų bylų skyriaus trijų ar septynių teisėjų kolegija arba plenarinė sesija,
- nustatyti specialūs kasacijos pagrindai ir kiti ribojimai kasaciniam skundui,
- kasacinis teismas kasacinį skundą peržiūri tik teisės klausimu, o faktų iš naujo netiria,

straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimo pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininko skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Rimelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 102-3957.

⁵⁷ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. et al. red. Borisova, E.A. *Proverka sudebnykh postanovlenij v grazhdanskom processe stran ES i SNG*. Moskva: Norma, 2007, p. 149.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 337.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 337.

- naujų įrodymų pateikimas kasacijoje negalimas,
- kasacinis teismas vardan viešojo intereso gali peržengti kasacinio skundo ribas.

Visi šie požymiai leidžia daryti išvadą, jog kasacija Lietuvoje yra išskirtinė kontrolės forma, o ne trečioji instancija: ji skiriasi savo tikslais ir paskirtimi nuo pirmos ir apeliacinės instancijų. Ne kiekvienas skundas yra nagrinėtinas kasacinėje instancijoje, o tik toks, kuris atitinka įstatyme numatytas taisykles ar kasacijos pagrindus, o dar tiksliau – kuris svarbus valstybei, viešajam interesui, o ne privačiam asmeniui. Svarbu paminėti, jog kasacinį skundą gali paduoti tik byloje dalyvaujantys asmenys, tai reiškia, jog asmuo nors ir manantis, kad jo teisės yra pažeistos, tačiau nedalyvauja byloje – nėra įtrauktas į bylą, negali paduoti kasacinio skundo. Taip pat, kasacinio skundo viešojo intereso gynimo tikslais negali paduoti prokuroras, nes tai nėra numatyta LR CPK – kasacinio skundo padavimo subjektai aiškiai įtvirtinti LR CPK 342 straipsnyje⁶⁰.

Ne tik viešaisiais tikslais, bet ir ekonominiais sumetimais, kasacija galima tik išskirtiniais atvejais. Kasacija, kaip eilinė trečioji instancija, valstybei būtų per brangus institutas, nes procesas žymiai pailgėtų, taptų neekonomiškas, pareikalautų daugiau lėšų, laiko, būtent todėl kasacijai nustatomos kitos funkcijos nei pirmose dvejose instancijose, o kasacija ir pailgėjęs procesas galimas tik retais, viešojo intereso gynimo tikslais. Kasacinio instituto išskirtinumas leidžia trečią kartą nagrinėti tą patį ginčą tik vienetiniiais atvejais. Siekiant riboti kasacijos pasiekiamumą, yra nustatomos specialios sąlygos, taisyklės – įprasta šias sąlygas vadinti ribojimais. Valstybei tikslinga (naudinga) nagrinėti ginčą trečią kartą tik ypatingai svarbiais viešajam interesui klausimais.

Kasacijos sąvoka nėra įtvirtinta LR CPK, tačiau iš LR CPK sisteminės, loginės analizės suprantama, jog kasacija yra išskirtinė kontrolės forma, joje nebetiriami fakto klausimai, peržiūrimos jau įsiteisėjusios apeliacinio teismo nutartys. Kasacija yra ribojama specialiais pagrindais, dėl to galima tik tuomet, kai tai yra svarbu viešajam interesui. Todėl galima teigti, kad kasaciniame teisme, skirtingai nei pirmos ir apeliacinės instancijos teismuose, vyrauja viešojo intereso prioritetas. Kasacijos joki būdu negalima prilyginti trečiajai instancijai, nes skiriasi jos funkcijos ir tikslai nuo pirmos ir antros instancijos. Kasacinė instancija tai kontrolės forma, skirta išskirtiniais atvejais, kai tai reikalinga visuomenei (viešajam interesui) ir tik svarbiems teisės aiškinimo, plėtojimo, taikymo, vienodinimo klausimams. Tiek LR CPK įtvirtintos normos, tiek kitų valstybių pavyzdžiai leidžia įsitikinti, jog kasacija negali būti prilyginta eilinei institucijai, jai suteikiamos kitokios funkcijos ir tikslai.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

2.2 Kasacijos funkcijos

Kasacija, kaip išskirtinė institucija, pasireiškia šiais aspektais: kasacija nebetiria fakto klausimų, galima tik įstatyme nustatytais atvejais dėl viešojo intereso, kasacijai suteikiamos išskirtinės funkcijos ir tikslai. Nors kaip ir pirmos instancijos teismas, bei apeliacinės instancijos teismas, kasacija yra skirta vykdyti teisingumą, užtikrinti teisingą bylos išsprendimą, taip pat, kasacija, kaip ir apeliacija, skirta teismo sprendimų ir nutarčių peržiūrėjimui – atlieka žemesniųjų teismų kontrolę, tačiau šios instancijos išskirtinumą lemia tai, jog viešojo intereso apsauga iškeliamą aukščiau privataus intereso gynimo. Kasacijos funkcijos kiekvienoje valstybėje gali skirtis, priklausomai nuo iškeliamų kasacijai tikslų. Dėl tos priežasties, jog Lietuvoje kasacinio proceso tikslas yra apginti viešąjį interesą, pagrindinė kasacijos funkcija Lietuvoje – vienodinti teismų praktiką bei užtikrinti vienodą teisės taikymą ir aiškinimą šalyje. Šios funkcijos pabrėžiamos ir Lietuvos Respublikos įstatymuose, kaip antai, Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus“⁶¹. LR CPK 4 straipsnyje pabrėžiama: „Vienodos teismų praktikos formavimą įstatymų nustatyta tvarka užtikrina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas“⁶². Reiktų pažymėti, jog šis straipsnis buvo pakeistas visai neseniai, tai yra 2011 m. spalio 1 d., įsigaliojus 2011 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymui. Prieš tai galiojusioje LR CPK redakcijoje, nebuvo taip pabrėžiama kasacijos instituto svarba ir funkcijos, tai yra vienodos praktikos formavimas. Ankstesnė minėto straipsnio redakcija skambėjo taip: „teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus“⁶³. Nebuvo įtvirtinta, kad būtent kasacinis – tai yra, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas užtikrina vienodą teismų praktiką, buvo tik nurodyta, jog teismai taikydami teisę, atsižvelgia į kasacinio teismo nutarimus (nebuvo įtvirtinta aiški pareiga, žodis „atsižvelgti“ neatspindėjo būtinybės remtis kasacinio teismo nutarimais). Vadinasi įstatymų leidėjas dar labiau stiprina kasacinio teismo ir kasacijos instituto vaidmenį valstybėje, formuojant vienodą teisės aiškinimą ir taikymą. Vis dėl to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2007 m. spalio 24 d. nutarime⁶⁴ pabrėžė, jog vienodą teismų praktiką formuoja ne tik Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, bet ir kiti aukštesnieji teismai. Dar daugiau, teismai turi atsižvelgti į jų pačių

⁶¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, *supra* note 24.

⁶² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 85-4126.

⁶³ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.

teisės taikymo praktiką: „Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais”⁶⁵. Todėl nereiktų LR CPK 4 straipsnio suprasti kaip absoliutaus, tačiau šiuo straipsniu norima pabrėžti ypatingą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atliekamą funkciją – užtikrinti, jog neaiškos, skirtingai interpretuojamos, prieštaringos teisės normos būtų suprantamos ir taikomos vienodai visose teismuose. Vienintelis kasacinis teismas užtikrina, jog Lietuvos teisinėje sistemoje neliktų skirtingai aiškinamų, taikomų teisės normų.

Pirmos ir antros instancijų teismų yra ne vienas, todėl vienodos teisės praktikos formavimas tampa sunkus uždavinys. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ta institucija, kurios tikslas suvienodinti žemesnių instancijų teismų praktiką, jeigu praktika yra neaiški, nevienoda, teisės norma skirtingai interpretuojama ir pan. Tam, kad ateityje žemesniųjų instancijų teismai nedarytų teisės taikymo klaidų. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė, jog vienodą teisės aiškinimą ir taikymą turi stengtis užtikrinti ne tik kasacinis teismas, bet ir visos instancijos, tuo labiau, jog tam tikrose bylose paskutinė instancija yra ne kasacinis, o apeliacinis teismas. Remiantis minėtų Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, LR CPK 4 straipsniu ir Lietuvos Respublikos Teismų įstatymu, galima teigti, jog žemesnių instancijų teismai, turi vadovautis savo paties teisės taikymo praktika ir aukštesniųjų teismų suformuota teisės taikymo praktika, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ta instancija, kurios pagrindinė funkcija yra vienodinti teismų praktiką ir iki minimumo sumažinti skirtingo teisės normų traktavimo analogiškose bylose.

Teisės vienodinimas, aiškinimas, plėtojimas yra pagrindinė ir svarbiausia kasacijos funkcija, o Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys yra pavyzdys žemesniųjų instancijų teismams.

Šalia viešojo intereso gynimo funkcijos, papildomą funkciją galima būtų įvardinti privataus intereso gynimą. Privataus intereso gynimas pasireiškia tuo, jog yra nagrinėjamas konkretus ginčas tarp šalių ir išsprendžiami klausimai, kurie visų pirma, yra svarbūs privačiam asmeniui, tai paliečia konkrečių asmenų teises ir pareigas.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d., *supra* note 64.

Tačiau ne visose valstybėse kasacijos funkcija yra ginti tik viešąjį interesą, ypač tose valstybėse kur yra įtvirtinta neribota kasacija. Pavyzdžiui, Latvijoje ir Estijoje yra keliami ir privatus, ir viešieji kasacijos tikslai⁶⁶. Estijoje kasacija pripažįstama ordinari teismo sprendimų patikrinimo forma, Latvijos kasaciniame teisme tiriami ir fakto klausimai⁶⁷. Kasacija šiose valstybėse yra lengviau prieinama, taisyklės, kasaciniam skundai nėra tokios griežtos kaip Lietuvoje. Vadinasi svarbesnis kasacijos tikslas tose valstybėse yra privatus interesas, arba privataus ir viešojo intereso derinimas.

Vis dėl to, kyla klausimas, ar neužtektų tiek viešajam, tiek privačiajam interesui apginti apeliacinės instancijos, kurioje yra peržiūrima teismo sprendimai ir nutartys tiek fakto, tiek teisės klausimu. Jeigu pirmoje instancijoje buvo priimtas neteisėtas sprendimas, tai apeliacinėje instancijoje ši teismo ar šalių klaida yra ištaisoma. Be to, civilinis procesas taptų operatyvesnis, o kartu ir pigesnis, įsiteisėję teismo sprendimai būtų vykdomi, o ne toliau bylinėjamosi. Atsakant į klausimą, ar kasacinė instancija yra reikalinga, nėra vienos nuomonės. Reikia taip pat atsižvelgti į valstybėje iškeliamus tikslus civiliniam procesui, ar siekiama kuo greitesnio, net ir ne tokio „teisingo“ teismo sprendimo ir formalios taikos atkūrimo tarp šalių, ar siekiama užtikrinti vienodą, teisingą teisės taikymą, kuris pareikalautų daugiau laiko. Mūsų nuomone, kasacija yra reikalingas institutas, kuris padeda ištaisyti žemesnių instancijų klaidas, vienodina teisės taikymą ir aiškinimą, taip pat užtikrina, kad teisinėje valstybėje neliktų neteisėtų teismo sprendimų, taip kartu yra keliamas teisės ir teismo autoritetas, saugomos asmens materialinės teisės. Svarbu užtikrinti, jog kasacija netaptų eiline instancija, o ją pasiektų tik svarbūs visuomenei teisės taikymo, aiškinimo, vienodinimo klausimai. Tuomet procesas taptų ilgesnis, brangesnis tik išskirtiniais atvejais, o tai atsipirks nauda visuomenei – vienodos, aiškos teisės formavimas šalyje.

Nors Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje 6 straipsnyje, nėra įtvirtinta reikalavimas valstybėms įkurti kasacinius teismus⁶⁸, tačiau demokratinėse šalyse dažnas ir paplitęs institutas: kasaciniai teismai numatyti Vokietijoje, Prancūzijoje, Estijoje, Latvijoje, Rusijoje, Švedijoje, Belgijoje, Norvegijoje, Nyderlanduose ir kitose. Skirtingose šalyse galioja skirtingi kasacijos modeliai, išskiriami saviti kasacijos tikslai, tačiau pagrindinė, teisės vienodinimo, aiškinimo funkcija, išlieka.

Teismo sprendimo ar nutarties peržiūrėjimo galimybė yra svarbus institutas, siekiant apsaugoti asmenį nuo neteisingo teismo sprendimo ar nutarties, kaip valdžios institucijos įsakmaus akto, t. y. nuo valstybės įgaliotų asmenų savivalės. Reikia pabrėžti tai, jog ir apeliaciniai teismai gali klysti, padaryti esminių teisės taikymo klaidų, todėl būtent kasacija padeda išvengti galimai klaidingų žemesnių instancijų teismo sprendimų. Taip pat kasacinis teismas, išaiškindamas diskutuotiną teisės normą,

⁶⁶ Nekrošius, V. Kasacija, Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese. *Justitia*. 2006, Nr. 4: 26 – 31, p. 27.

⁶⁷ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. *et al.*, *supra* note 57, p. 201.

⁶⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija., *supra* note 8.

sumažina teismų galimybę suklysti ateityje ir pagerina žemesnės instancijos teismų darbą. Dar daugiau, kasacinėje instancijoje suvienodinama pačio kasacinio teismo priimta skirtinga praktika analogiškose bylose. Apeliacinės instancijos teismų yra ne vienas, o kasacinės instancijos teismas yra vienintelis, todėl kasacijoje užtikrinamas vienodas teisės aiškinimas ir taikymas. Kasacijos institute susikoncentruojama ties vienu teisės klausimu ir nebetiriami fakto klausimai. Be to, svarbu suteikti asmeniui galimybes patikrinti teismo sprendimus ar nutartis, jeigu valstybė siekia užkirsti kelia korupcijai, teisėjų ir teismo šališkumui ir kitiems žalingiems ir asmens teisės ribojantiems veiksniams. Kuo valstybėje yra daugiau teismo kontrolės formų, tuo asmuo jausis saugiau ir labiau pasitikės teismų sistema bei bus apsaugotas nuo neteisingo teismo sprendimo. Vis dėl to, valstybė turėtų nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris nesudarytų galimybės piktnaudžiauti apskundimo teise ir vilkinti procesą.

Kelios instancijos turi ir savų trūkumų, tai yra galimas piktnaudžiavimas procesu, šalių bylinėjimasis iki paskutinės instancijos, proceso vilkinimas, neekonomiškumas, proceso nekoncentruotumas. Tačiau šie trūkumai gali būti išvengiami, įstatymuose nustatant griežtas kasacijos ribas ir pagrindus, kada galima pasinaudoti kasacija, taip pat skiriant proceso šalims baudas už nepagrįstus kasacinius skundus, kaip yra nustatoma Prancūzijoje⁶⁹, bei kitomis priemonėmis. Nors tam tikri trūkumai vis tiek išlieka, tai yra procesas tampa ilgesnis ir brangesnis nei įprasta, tačiau kasacijos privalumai yra kur kas ryškesni nei trūkumai. Kadangi, kasacija paprastai yra ribojama ir galima tik išskirtiniais atvejais, dėl to, procesas ilgesnis ir brangesnis būna tik retais atvejais. Dėl minėtų priežasčių, kasacija yra reikalinga kontrolės forma, siekiant apsaugoti tiek viešąjį, tiek privatųjį interesą, ir, svarbiausia, užtikrinti teisingus, vienodus teismo sprendimus.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad Lietuvoje kasacijos instituto ir kasacinio teismo funkcija yra vienodinti teismų praktiką, formuluoti precedentes, aiškinti teisę, užtikrinti, kad teisės taikymas ir aiškinimas būtų vienodas. Taip pat, apsaugoti teismus nuo galimų teisės taikymo klaidų ateityje, formuojant vienodą, aiškų, nedviprasmišką teisės taikymą. Tuomet bus pasiekiamas teisės stabilumas, teisė nebus iškraipoma ar skirtingai interpretuojama, asmuo bus užtikrintas, kad teismai vienodai taikys teisę ir taip bus pasiektas teisingumas jo byloje. Kasacija yra būtina teisinės valstybės dalis, nes kartu ji ne tik apgina privatų pažeidimą, bet ir formuoja visuotinai naudingą teisminę praktiką, tampa autoritetu žemesnės instancijos teismams.

⁶⁹ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. *et al.*, *supra* note 57, p. 341.

2.3 Kasacijos modeliai ir formos

Kasacijos institutas susiformavo XIX amžiuje, Prancūzijoje. Kasacijos tikslas iki šių dienų išliko tapatus – vienodos teisės formavimas, teisės harmonizavimas šalyje. Vis dėl to, kiekvienoje šalyje esantis skirtingas teisinis reguliavimas, įtakojo atsiradusius skirtingus kasacijos modelius ir formas. Istorškai susiformavo dvi sprendimų kontrolės formos – kasacija ir revizija. Šiais laikais, šios dvi kontrolės formos yra supanašėjusios, tiek revizijoje, tiek kasacijoje, teismai turi įgaliojimus ne tik panaikinti žemesnės instancijos teismo sprendimą, bet ir priimti naują sprendimą byloje. Kasacijos institutas sutinkamas Prancūzijoje, Lietuvoje, Estijoje, Latvijoje, Rusijoje ir kitose valstybėse, revizija – Vokietijoje, Austrijoje.

Atsižvelgiant į tokius kriterijus kaip kasacijos tikslai, funkcijos, kasacijai pasiekti nustatytų ribojimų apimtis kasacijai, galima išskirti skirtingas kasacijos rūšis.

2.3.1 Tiesioginė ir netiesioginė kasacija

Šis skirstymas remiasi tuo, ar prieš kreipiantis į kasacinį teismą reikia kreiptis į apeliacinį teismą, ar galima tiesiogiai paduoti skundą kasacinei instancijai, nesikreipus į apeliacinę instanciją. „Tiesioginės kasacijos esmė – po to, kai byla išnagrinėja pirmosios instancijos teismas, byloje dalyvaujantiems asmenims suteikiama teisė pasirinkti, kokį skundą duoti: ar apeliacinį, ar kasacinį tiesiogiai kasacinės instancijos teismui, peršokant apeliacinės instancijos teismą“⁷⁰. Lietuvoje kasacijos objektu gali būti tik įsiteisėję apeliacinio teismo sprendimai, o skusti pirmos instancijos teismo sprendimą kasaciniam teismui tiesiogiai negalima, tai numato LR CPK 341 straipsnis⁷¹. Tiesioginė kasacija yra įtvirtinta Prancūzijoje, kur kasacinį skundą galima paduoti tiek dėl pirmos instancijos teismo, tiek dėl apeliacinio teismo sprendimo. „Kasacijos objektas – sprendimai priimti pirmos instancijos kaip galutinės instancijos, arba sprendimai priimti apeliaciniame teisme“⁷². Vokietijoje tam tikrais civilinio proceso kodekso numatytais atvejais įtvirtinta „peršokanti“ revizija (*Sprungrevision*)⁷³. Tai reiškia, jog įstatymo numatytais atvejais galima tiesioginė revizija, aplenkiant, nesikreipiant į apeliacinį teismą. Dar daugiau, Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (95) 5 užsimenama, jog valstybės turėtų apsvarstyti

⁷⁰ Driukas, A.; Valančius, V., *supra* note, 47, p. 194.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

⁷² Prancūzijos Respublikos aukščiausiojo teismo internetinis puslapis [žiūrėta 2012-10-12].
<http://www.courdecassation.fr/about_the_court_9256.html>.

⁷³ Foster, N.; Sule, S. *German legal system and laws*. Oxford: Oxford University Press, 2002, p. 134.

peršokamosios („*leapfrog*“ *procedure*) kasacijos galimybę, kuri nustatytų, jog tam tikrais atvejais būtų galima praleisti apeliacinę instanciją ir tiesiogiai kreiptis į kasacinį teismą⁷⁴.

Tiesioginės kasacijos privalumai yra tokie: šaliai nereikia kreiptis į apeliacinį teismą, kai ji yra įsitikinusi, kad pažeistas ne fakto, o teisės klausimas. Taip yra sutaupoma laiko, procesas tampa ekonomiškesnis, koncentruotesnis, teisinės taikos atkūrimas pasiekiamas greičiau, ginčas išsprendžiamas galutinėje instancijoje. Tačiau iš karto reikėtų paminėti ir tiesioginės kasacijos trūkumus. Visų pirma, šalis kuri neturi teisinio išsilavinimo, ne visada gali atskirti, ar pažeistas fakto, ar teisės klausimas. Fakto ir teisės klausimų atribojimas yra nelengvas ir kartais sunkus net ir kompetentingiems teismams. „Nėra aiškių kriterijų, kaip atriboti ar tai klausimas dėl fakto ar dėl teisės“⁷⁵. Pasitaiko atvejų, kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris turėtų nagrinėti tik teisės klausimus, kartu pasisako ir dėl fakto klausimų. Be to, net nėra įmanoma aiškinti teisės, visiškai nesigilinant į faktus, dėl to atribojimo klausimas tampa sudėtingas ir tai turėtų daryti kompetentinga institucija (teismai), o ne dalyvaujantys byloje asmenys. „Visiškai atriboti teisės klausimus nuo fakto netikslinga, nes norint nustatyti, ar teisės norma nustatyta ir taikyta teisingai, reikia išsiaiškinti, kokiems konkrečiams faktams ji buvo taikoma“⁷⁶. Dar daugiau, „peršokant“ apeliacinę instanciją, faktinės bylos aplinkybės būtų tiriamos tik vieną kartą, o tai yra per maža užtikrinti teisingam bylos sprendimui. Taip pat, leidžiant tiesioginę kasaciją, sumenkinamas apeliacinis teismas, jo vaidmuo. Kartu kasacinio teismo darbo krūvis išaugtų, nes pasiektų daugiau skundų. Kasacinis teismas yra skirtas tik ypatingai svarbiems teisės klausimams, o kiti klausimai, tiek fakto, tiek teisės turėtų būti išspręsti žemesnėse instancijose.

Būtent dėl šių priežasčių, Lietuvoje yra įtvirtinta netiesioginė kasacija, tai reiškia, jog kasacijos objektu gali būti tik apeliacine tvarka išnagrinėti ir įsiteisėję teismo sprendimai ar nutartys. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika pabrėžia, jog CPK 341 straipsnio 1 punkte nurodytas vienas iš absoliučių kasacijos negalimumo pagrindų - kasacija negalima dėl pirmosios instancijos teismo sprendimų ir nutarčių, neperžiūrėtų apeliacine tvarka. Ta pati nuostata galioja ir dėl sprendimo dalies“⁷⁷. Tai yra imperatyvus reikalavimas. Netiesioginės kasacijos modelio privalumai yra akivaizdūs: teismo sprendimai praeina daugiau kontrolės formų, taip užtikrinamas galimų teismo klaidų minimumas, byla bent du kartus

⁷⁴ Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995. [žiūrėta 2012-10-16]. <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=528075&Site=CM>>.

⁷⁵ Jolowicz J. A., *supra* note 53, p.302.

⁷⁶ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 55, p. 322.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje V. P. A., J. E. A. v. T. M., R. M. (bylos Nr. 3K-3-164/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Atkirtos ranga“ v. UAB „Belvilis“ (bylos Nr. 3K-3-36/2009).

nagrinėjama tiek fakto, tiek teisės klausimu, o tik išskirtiniais atvejais galima kreiptis į kasacinį institutą, taip mažinamas kasacinio teismo darbo krūvis, apeliacija įgali ištaisyti tiek fakto, tiek teisės klaidą.

Mūsų nuomone, patrauklesnis ir daugiau naudos turi netiesioginės kasacijos modelis, nes taip labiau užtikrinamas teisingumas ir visapusiškas bylos išnagrinėjimas, teismo sprendimas praeina daugiau kontrolės formų, todėl užtikrinamas teismo klaidų minimumas, taip pat apeliacijoje ištiriami ir fakto, ir teisės klausimai, o kasacijoje tik esminiai teisės klausimai. Nors toks netiesioginės kasacijos modelis tam tikrais atvejais lemia ilgesnį civilinį procesą bei pareikalauja daugiau lėšų, tačiau suvokiant kasacijos išskirtinumą, galima išvengti ilgo, beprasmiško bylinėjimosi.

2.3.2 Ribotos ir neribotos kasacijos modeliai

„Kasacija dar gali būti skirstoma į ribotą ir neribotą, pagal tai, ar byloms patekti į kasacinės instancijos teismą yra numatomi tam tikri filtrai“⁷⁸. Neribota kasacija, reiškia, jog kasacinio skundo objektui nėra nustatomi jokie pagrindai, ar taisyklės, o kasacijos objektas tampa bendruosius įstatymo reikalavimus atitinkantis skundas. Neribota kasacija yra labiau išimtis nei taisyklė, nebuvimas jokių pagrindų paduoti kasacinį skundą iš esmės kasacijos institutą paverčia trečiąja, „eiline“ instancija. Kasacinį skundą gali paduoti bet kuris asmuo, manantis, kad ankstesnės instancijos teismas neteisingai išsprendė bylą. Galima teigti, jog neribotos kasacijos atveju, pagrindinė kasacijos funkcija ir tikslas apginti privatųjį interesą, dar kartą patikrinti, ar teisingai buvo išspręstas ginčas tarp šalių. Viešojo intereso funkcija nublanksta ir tampa nebeįmanoma. Neribotos kasacijos privalumas yra tas, jog asmuo yra nevaržomas jokių formalių taisyklių ar pagrindų, ir manantis, jog teismo sprendimas (nutartis), priimtas jo atžvilgiu yra neteisingas, gali be jokių suvaržymų kreiptis į trečiąją instanciją, patikrinimui. Tačiau neribota kasacija atveria galimybę piktnaudžiauti procesu, nes šalys gali neribojamos kreiptis į trečią instanciją, vien tam, kad dirbtinai užtęsti procesą, sukeltų sunkumų priešingai šaliai ir pan. Net jei asmuo aiškiai žino, jog yra neteisingas, tačiau vis tiek tikisi palankaus teismo sprendimo (galbūt teismas suklys), neribota kasacija jam atveria galimybę kreiptis į teismą trečią kartą. Taip procesas tampa ilgas, neužtikrinamas teisinis stabilumas, tikrumas, asmuo gali lengvai piktnaudžiauti procesinėmis teisėmis. Dar daugiau, kasacinio teismo krūvis ypač išaugtų, jei nebūtų kasacijos ribojimų. Kasacija prarastų savo išskirtinumą ir nebūtų užtikrinama vienoda teismų praktika, nes teismas nebegalėtų susikonsoliduoti ties vienu tikslu – viešuoju interesu. Riboti kasaciją siūloma ir Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje Nr. R (95) 5, kurios 7 straipsnyje numatyta, „kad kasacinėje instancijoje turėtų būti

⁷⁸ Driukas, A.; Valančius, V., *supra* note 47, p. 196.

nagrinėjamos tik to vertos bylos, pavyzdžiui, kurios tobulintų įstatymą arba padėtų užtikrinti vienodą jo taikymą bei palengvintų įvykdyti Aukščiausiojo Teismo funkciją – užtikrinti vienodą teisės taikymą⁷⁹.

Lietuvos įstatymų leidėjas pasirinko ribotos kasacijos modelį ir nustatė tam tikrus pagrindus, įtvirtintus LR CPK 346 straipsnyje – leidimų sistemą. Ribota kasacija reiškia, jog ne kiekvienas skundas yra nagrinėtinas kasacine tvarka, o tik toks, kuris atitinka valstybės įstatymuose nustatytus pagrindus, taisykles, reikalavimus paduoti kasacinį skundą. Kasacijos ribojimai suteikia kasacijai išskirtinę reikšmę, kasacine tvarka nagrinėjami tik tokie skundai, kurie turi esminės reikšmės teismų praktikai, vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, o ne bet koks materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas. Nagrinėjant LR CPK teisės normas, darome išvadą, jog šiame kodekse įtvirtinti ribojimai tiek objektui, tiek subjektui. Objektyvūs ribojimai: negali būti kasacijos objektu, apeliacine tvarka neapskustas teismo sprendimas, taip pat sprendimas turi būti įsiteisėjęs, atitikti pagrindus, nustatytus LR CPK 346 straipsnyje. Subjektyvūs ribojimai: kasacinį skundą gali paduoti tik byloje dalyvaujantys asmenys, kasacinį skundą turi surašyti advokatas (su išimtimis). Kiekvienas nustatytas ribojimas nėra betikslis, jie skirti, kad į kasacinę instanciją patektų tik tie skundai, kurie yra reikšmingi ne tik paduodančiam asmeniui, bet ir visai visuomenei.

Mūsų nuomone, kasacijos institutas yra išskirtinis, dėl to ribotos kasacijos modelis, padeda labiau įgyvendinti kasacijos tikslus ir yra patrauklesnis. Ribota kasacija ir nustatyti ribojimai kasacijai pasiekti, suteikia išskirtinumo kasacijai, padeda susikoncentruoti ties vienu tikslu, užtikrina vienodą teisės taikymą ir aiškinimą, tuo pačiu padeda pasiekti teisingumą bylose, neapkrauna aukščiausiųjų teismų, o civilinis procesas tampa ilgesnis tik retais atvejais, kasacinio skundo padavimas nėra tik dalyvaujančio byloje asmens valios išraiška, o ir teismo teisė spręsti, ar priimti tokį skundą, ar jis yra reikšmingas viešo intereso prizmėje.

Pagal kasacijos institutui iškeliamus tikslus, ribojimų apimtį skiriami kasacijos modeliai. Istoriskai susiformavę kasacijos ir revizijos institutai yra supanašėję. Kiekvienas kasacijos modelis turi savus trūkumus ir privalumus, tačiau autoriaus nuomone, patrauklesnis yra labiau ribojamas, netiesioginis kasacijos modelis. Nustatyti ribojimai padeda prafiltruoti pateikiamus kasacinius skundus ir atrinkti tuos, kurie yra svarbūs viešajam interesui, visai visuomenei, todėl kasacija galima tik retais atvejais. Neribota kasacija tampa eiline institucija, į kurią gali kreiptis neribotas ratas asmenų, o tiesioginė kasacija gali lemti didelį bylų skaičių kasaciniame teisme.

⁷⁹ Nekrošius, V., *supra* note, 36, p. 226.

3. KASACIJOS RIBOJIMAI IR JŲ SANTYKIS SU TEISE Į TEISMINĘ GYNYBĄ

3.1 Kasacijos ribojimai, jų tikslas

Pagrindinis kasacijos tikslas yra viešojo intereso gynimas, kasacija yra išskirtinė institucija, jos išskirtinumą ir ribotą prieinamumą padeda užtikrinti įstatymų leidėjo nustatyti kasacijos ribojimai. Tai tam tikri filtrai (nustatytos taisyklės, reikalavimai), kurie padeda iš gausybės paduodamų kasacinių skundų išskirti tuos, kurie yra ypatingai svarbūs viešajam interesui ir, dėl to turi būti nagrinėjami vieninteliame aukščiausiąjame teisme.

Taip pat, kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką, dėl to nustatyti ribojimai nėra šios teisės pažeidimai. Jeigu kasacija būtų neribota ir kiekvienam asmeniui lengvai prieinama, tuomet nukentėtų viena svarbiausių kasacijos funkcijų – vienodinti teismų praktiką bei užtikrinti vienodą teisės taikymą ir aiškinimą. Teismai negalėtų susikonsoliduoti ties reikšmingų sprendimų išaiškinimu, nes būtų apkrauti, dauguma kasacinių skundų būtų paduodami nepagrįstai, tik tam, kad sukeltų sunkumų kitai šaliai ir dar labiau užvilktų procesą. Dar daugiau, kasacija nebebūtų išskirtinė, o dar viena trečioji instancija.

Prieš įsigaliojant naujam LR CPK, „Lietuvoje veikė net 8 kasaciniai teismai, kasacija buvo praktiškai neribota, ordinarinė teismų sprendimų kontrolės instancija“⁸⁰. Be abejo, tokia kasacinė sistema įtvirtinta Lietuvoje buvo kritikuojama, kasacija negalėjo atlikti savo funkcijų, buvo apkrauta, procesas žymiai pailgėdavo, buvo gremėzdiškas. 2002 m. naujuoju LR CPK buvo pakeista kasacijos esmė, jame buvo įtvirtinta ribota kasacija, nustatyta absoliutūs draudimai kasacijai pasiekti bei leidimų sistema. Naujasis LR CPK įtvirtinto kasacijos išskirtinumą ir galimumą ribotais atvejais. Neribota kasacija yra labiau išimtis, o ne taisyklė ir sutinkama retais atvejais. Daugumoje valstybių, savo procesiniuose įstatymuose, nustato tam tikrus pagrindus, sąlygas, taisykles, ribojimus, kada kasacija yra galima. „Šie kasacijos ribojimai nustatomi dviem būdais: pirma, įstatyme nurodant atvejus, kai kasacija leidžiama (arba atvirkščiai – neleidžiama), antra, suteikiant diskrecijos teisę pačiam aukščiausiąjam teismui spręsti, byla verta būti nagrinėjama aukščiausiąjame teisme ar ne, t. y. įvedant leidimų sistemą“⁸¹. Taip pat, galimas abiejų būdų derinimas, taip kaip ir yra nustatyta Lietuvos Respublikoje: LR CPK įtvirtinta leidimų sistema, kai atrankos kolegija sprendžia, ar kasacinis skundas atitinka nustatytus pagrindus, ir nustatytas absoliutūs draudimas, jog kasacinio skundo objektu gali būti tik įsiteisėję apeliacinio teismo sprendimai. Naujajame LR CPK įtvirtinti ribojimai pabrėžia, jog kasacinė instancija nebėra eilinė, trečioji

⁸⁰ Nekrošius, V., *supra* note 5.

⁸¹ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 55, p. 325.

teismų grandis, o institutas skirtas viešajam – valstybės interesui užtikrinti ir vykdyti teisingumą plačiaja prasme. Kaip jau buvo aptarta darbe, apžvelgus kasacinių skundų skaičių, pasiekiančių Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą laikotarpiais nuo 2002 m. – 2007 m. ir nuo 2008 m. iki 2012 m. pirmo pusmečio, (žiūrėti lentelę Nr. 1, lentelę Nr. 2), matome, jog kasacinį teismą pasiekia didelis skaičius skundų, tačiau būtent nustatytų ribojimų dėka, nagrinėjami tik dalis skundų, turinčių esminės reikšmės teisės taikymui, vienodinimui. Laikotarpyje nuo 2002 m. – 2007 m. buvo nagrinėti 45 procentai visų gautų kasacinių skundų, o laikotarpyje 2008 m. iki 2012 m. pirmas pusmetis – dar mažiau, 35, 5 procentai (žiūrėti lentelę Nr. 3., lentelę Nr. 4). Tai rodo, jog nustatyti ribojimai atlieka savo funkcijas, padeda Lietuvos Aukščiausiam Teismui nuspręsti, kurie ginčai yra svarbūs visai visuomenei.

Kasaciniam skundui nustatyti ribojimai, teismui padeda atrinkti kasacinius skundus, kurie yra svarbūs vienodam teisės taikymui ir aiškinimui, taip pat padeda reguliuoti kasacinio teismo užimtumą. Akivaizdu, jog nesant ribojimų, vienintelį Lietuvoje kasacinį teismą, pasiektų galybė skundų, kurių šis teismas nebūtų pajėgus išspręsti operatyviai ir teisingai.

Nustatytos griežtos sąlygos kasaciniam skundui, negali būti prilygintos teisės į teisminę gynybą pažeidimui. Visų pirma, darbe buvo prieita išvados, jog kasacinis institutas nepatenka į teisės į teisminę gynybą sąvoką, nes ši instancija turi skirtingus tikslus ir funkcijas nei pirmosios instancijos teismai, yra skirta viešojo intereso užtikrinimui. Be to, kasaciniame teisme nagrinėjami jau įsiteisėję sprendimai ir nutartys, ir tik teisės klausimu, kuris yra svarbus visai visuomenei. Todėl kreipimuisi į kasaciją yra nustatomos specialios taisyklės, kurios savo apimtimi skiriasi nuo reikalavimų kreiptis į pirmos instancijos teismą, ar apeliacinį teismą. Ribojimai skirti, jog kasaciją pasiektų tik tokie skundai, kurie svarbūs teisės vienodinimui, aiškinimui, taikymui ir ateityje padės žemesniųjų instancijų teismams tinkamai įgyvendinti teisę į teisminę gynybą.

Riboti kasaciją įprasta ir užsienio valstybių teismuose, kaip antai Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Belgijoje ir kitose valstybėse. Europos Tarybos ministrų komiteto 1995 m. vasario 7 d. rekomendacijoje Nr. R (95) 5 yra pabrėžiama, jog valstybės turi nustatyti ribojimus kasacinei instancijai, nes ginčas jau buvo peržiūrėtas du kartus, todėl kasacija turėtų būti prieinama tik išskirtiniais atvejais. Taip pat, „skundai „trečiajai instancijai“ (turima galvoje – kasaciją – aut. pastaba) turi būti leidžiami tik ypatingais atvejais, tokiais kaip teisės plėtojimo ir vienodinimo būtinumui arba kitais atvejais dėl svarbos viešajam interesui“⁸². Minėtoje Rekomendacijoje akcentuojama, jog valstybės turi atsižvelgti į tai, jog byla jau buvo nagrinėta du kartus, nagrinėjamas trečią kartą galimas tik išskirtiniais atvejais. Kasacijos ribojimai yra ne tik rekomenduojamas, bet ir būtinas institutas, siekiant tinkamo teisės į teisminę gynybą

⁸² Recommendation No R (95) 5, *supra* note 74.

įgyvendinimo. Visiškai neribota kasacija sukeltų tokius padarinius, kaip ilgas, nestabilus, brangus procesas. Kartu būtų pažeistos asmens teisės bylą išnagrinėti per įmanomai trumpiausią laiką. Be to, ribojimai padeda kasacijai vykdyti savo išskirtines funkcijas, vienodinti, aiškinti teisę, tuo pačiu padėti žemesniųjų instancijų teismams tinkamai taikyti teisę ir priimti teisingą sprendimą byloje. Tai tik patvirtina faktą, jog kasacijos ribojimai nėra teisės į teisminę gynybą pažeidimai, atvirkščiai, šie ribojimai padeda užtikrinti tinkamą šios teisės įgyvendinimą ateityje. Ribojimai, nustatyti kasaciniam skundai, yra tikslingi, proporcingi ir nustatyti tam, kad kasacija netaptų trečiąja instancija, o atliktų savo išskirtines funkcijas – teisės vienodinimą, aiškinimą ir plėtojimą visoje valstybės teismų sistemoje. Iš praktinės pusės, ribojimai padeda mažinti kasacinio teismo darbą, o ilgesnis ir brangesnis civilinis procesas būna tik išimtiniais atvejais.

Ribojimai kasaciniam skundai negali būti prilyginti teisės į teisminę gynybą pažeidimu, nes pats kasacijos institutas nepatenka į teisės į teisminę gynybą turinį, o ribojimai nustatyti tikslingai, siekiant kasaciją išlaikyti ekstraordinare instancija. Kasacijos ribojimai ne tik, kad nėra teisės į teisminę gynybą pažeidimai, tačiau, jie padeda, kad teisė į teisminę gynybą nebūtų pažeista – užtikrina, jog procesas bus ilgesnis tik išskirtiniais atvejais ir tik dėl teisės vienodinimo ar išaiškinimo.

3.2 Kasacinio skundo padavimo sąlygos

Kasacinis skundas turi atitikti įstatymo leidėjo jam keliamus reikalavimus. Visų pirma, LR CPK 347 straipsnyje įtvirtinta, jog, kaip ir teikiant ieškinį pirmoje ir antroje instancijoje, kasacinis skundas turi atitikti bendruosius procesiniams dokumentams keliamus formos ir turinio reikalavimus. Tačiau, skirtingai nei pirmos ir antros instancijos teismuose, kasacijai pasiekti yra keliami griežtesni reikalavimai. Darbe nustatyta, jog šie reikalavimai negali būti pripažinti teisės į teisminę gynybą ribojimais, nes kasacija nepatenka į teisės į teisminę gynybą turinį.

Kasacinis skundas galimas tik dėl apeliacinės instancijos teismo įsiteisėjusių nutarčių ir sprendimų, ir tik teisės klausimu, jokių būdu negali būti pateikiami nauji įrodymai, ar skunde remiamasi aplinkybėmis, kurios nebuvo nagrinėtos pirmos instancijos ar apeliaciniame teisme. Tai, jog kasaciniame teisme nebėra tiriamos faktinės aplinkybės ir tai, jog jokie nauji įrodymai negalimi, o kasacinis teismas yra saistomas pirmos ir antros instancijos teismų ištirtų faktų – įtvirtinta ir Prancūzijos⁸³, ir Vokietijos⁸⁴ civiliniuose kodeksuose, bei daugumoje kitų valstybių. Austrijoje, Aukščiausiasis teismas nėra instancija,

⁸³ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. *et al.*, *supra* note 57, p. 338.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 151.

kuri nustatinėja faktus, o jeigu iškyla abejonės, ar klausimas yra fakto, ar teisės, pripažįstama teisiniu⁸⁵. Iš esmės, tai yra vienas iš kasacijos išskirtinimų lyginant su žemesnės instancijos teismais. Aukščiausiasis teismas netiria fakto klausimų, dar daugiau, tik esminiai teisės klausimai yra kasacinio teismo objektas.

Skunde turi būti ne tik nurodytas vienas (ar keli) LR CPK 346 straipsnyje įtvirtinti pagrindai, bet ir teisiškai pagrįsta ir įrodyta, jog šie pagrindai tikrai egzistuoja. Kasacinį skundą turi surašyti profesionalus teisininkas – advokatas, arba kiti LR CPK 347 straipsnio 3 dalyje nurodyti asmenys. Profesionalaus teisininko reikalavimas surašant kasacinį skundą nėra naujiena, toks reikalavimas žinomas Austrijoje, Vokietijoje⁸⁶. Vis dėl to, kasacinis skundas peržiūrimas tik teisės klausimu, todėl teisininko reikalavimas surašant skundą yra visiškai suprantamas. Atrankos kolegija nutartyje dėl skundo priėmimo klausimo yra pasisakiusi, jog neužtenka įvardinti teisės pažeidimą, reikia atlikti lyginamąją analizę, įrodyti, jog tikrai egzistuoja kasacijos pagrindas⁸⁷. Vadinasi skunde neužtenka vien nurodyti esant pagrindo buvimą, reikia išsamiai išanalizuoti, kodėl pažeidimas egzistuoja. Dauguma kasacinių skundų yra atmetami dėl nepakankamos argumentacijos, dėl to, kad prašoma iš naujo tirti įrodymus, vadinasi neįsigilinama į kasacijos esmę, o skundžiama tikintis palankaus sprendimo. Bendras kasacinio skundo padavimo terminas yra trys mėnesiai nuo apeliacinio teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Pakankamai ilgas laiko tarpas susirasti atstovą, surašyti motyvuotą, pagrįstą kasacinį skundą. Taip pat, yra nustatytas ir šešių mėnesių naikinamasis terminas, vadinasi suėjus šešiams mėnesiams po apeliacinio teismo sprendimo įsiteisėjimo, kasacinis skundas nebus priimtas, net jeigu terminas praleistas dėl svarbių priežasčių.

Kiekvienoje šalyje gali būti nustatyti skirtingi reikalavimai kasaciniam skundui, pavyzdžiui Vokietijoje, leidimą revizijai turi duoti apeliacinis teismas, o nedavus leidimo, tokį atsisakymą galima skųsti tiesiogiai reviziniam teismui⁸⁸. Tačiau pagrindiniai reikalavimai kasaciniam skundui yra svarba vienodam teisės normų aiškinimui ir taikymui.

Kasacinio skundo padavimo sąlygos skiriasi nuo pirmoje ir apeliacinėje instancijoje nustatytų reikalavimų ieškiniui ir apeliaciniam skundui. Kasacinis skundas Lietuvoje turi atitikti bendruosius procesiniams dokumentams keliamus reikalavimus, tačiau svarbiausia, jog kasaciniame skunde turi būti išsamiai pagrįsta, t. y. nurodyta ir įrodyta esant vieno iš kasacinių skundo pagrindų. Nustatytos taisyklės kasaciniams skundams gali skirtis priklausomai nuo valstybių formuojamos teisinės sistemos, tačiau iš esmės išlieka reikalavimai, jog kasacinis skundas turi būti svarbus viešajam interesui.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 41.

⁸⁶ Nekrošius, V., *supra* note 5, p. 57.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Atrankos kolegijos 2012 m. lapkričio 12 d. nutartis, Nr. 3P-2222/2012 (S).

⁸⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas [žiūrėta 2012-10-01]. <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html>.

3.3 Kasacijos objektas – įsiteisėję apeliacinio teismo sprendimai ir nutartys

Lietuvos Respublikoje įtvirtintas netiesioginės kasacijos modelis. Tai reiškia, jog kasacija galima tik dėl apeliacine tvarka nagrinėtų teismo sprendimų ir nutarčių, bei negalima tiesiogiai dėl pirmos instancijos teismo sprendimų. Skirtingai nei, pavyzdžiui, Prancūzijos Respublika, Lietuva – pasirinko netiesioginės kasacijos modelį, su tikslu, jog teismo sprendimai bent du kartus būtų patikrinti tiek fakto, tiek teisės klausimais, o kasacinė instancija būtų skirta išskirtinai teisės klausimais. Prancūzijos Respublikoje kasacinį skundą galima paduoti tiek dėl pirmos, tiek dėl apeliacinės instancijos teismo sprendimų. Tačiau pabrėžtina, jog Prancūzijos kasacinis teismas nepraranda savo, kaip išskirtinio teismo, funkcijų, nes šiame teisme bylos nagrinėjamos tik teisės aspektu. Vokietijoje tam tikrais civilinio proceso kodekso numatytais atvejais įtvirtinta tiesioginė („peršokanti“) revizija (*Sprungrevision*)⁸⁹. Šie atvejai yra tokie: kita šalis sutinka praleisti apeliacijos procesą, aukščiausiasis teismas duoda leidimą praleisti apeliaciją⁹⁰. Rekomendacijoje taip pat pabrėžiama, jog tam tikrais atvejais tokia tiesioginė kasacija yra naudinga, siekiant pagreitinti procesą⁹¹.

Lietuvoje toks institutas nėra numatytas. Reikalavimas, jog kasacija galima tik dėl įsiteisėjusių apeliacinės instancijos teismo nutarčių ir sprendimų, vadinama absoliučiu kasacijos draudimu. „Šio kasacijos draudimo yra saistoma ir teisėjų atrankos kolegija, įgaliota spręsti kasacinio skundo priėmimo klausimą“⁹². Nustatytu absoliučiu draudimu siekiama, jog pirmos instancijos teismo sprendimas būtų bent du kartus patikrintas tiek fakto, tiek teisės klausimu, o tik išskirtiniais atvejais, dar kartą patikrintas kasacinėje instancijoje. Kelios kontrolės formos atlieka svarbų vaidmenį, siekiant išvengti teismo, kaip valstybės įgaliotos institucijos, vykdančios teisingumą, klaidų. Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas ribotos kasacijos modelis, dar labiau pabrėžia kasacijos išskirtinumą ir galimumą tik išimtiniais atvejais, palengvina vienintelio kasacinio teismo darbą, nes tiesioginė kasacijos atveju, kasacinę teismą pasiektų daugiau skundų. Kartu nemenkinamas yra apeliacinio teismo vaidmuo šalyje. Jeigu Lietuvoje būtų įtvirtinta galimybė kreiptis dėl pirmos instancijos teismo sprendimo į kasaciją, matomai, dauguma asmenų nesigilindami į kasacijos esmę, iš karto kreiptųsi į aukščiausiąjį teismą. Tokiu atveju, kasacija taptų perkrauta, nebeatliekanti savo išskirtinių viešojo gynimo funkcijų, apeliacinio teismo vaidmuo nublanktų. Toks ribojimas, jog kasacija galima tik dėl įsiteisėjusių apeliacinio teismo sprendimų ir nutarčių yra pateisinamas ir turintis savo tikslą, dėl to negali būti laikomas per griežtu ar realiai neįgyvendinamu. Kasacija galima tik išskirtiniais atvejais, todėl peržiūrimos jau įsiteisėjusios ir neretai

⁸⁹ Foster N., Sule S, *supra* note 73, p. 134.

⁹⁰ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas, *supra* note 88.

⁹¹ Recommendation No R (95) 5, *supra* note 74.

⁹² Nekrošius, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 372.

pradėtos vykdyti apeliacinio teismo nutartys. Kiekvienas teismas tuomet turi savo paskirtį ir funkcijas, t. y. apeliacinis teismas atlieka teismo kontrolės funkciją ir gina privataus asmens interesus, o kasacinis – viešąjį interesą.

Reikia paminėti, kad kasacinį skundą gali paduoti byloje dalyvaujantys asmenys, nesvarbu kuri iš šalių skundė sprendimą apeliacine tvarka. „CPK 341 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta procesinės teisės suvaržanti norma negali būti aiškinama plečiamai – kaip nustatanti, kad kasacinį skundą gali paduoti tik tie byloje dalyvaujantys asmenys, kurie pirmos instancijos teismo sprendimą skundė apeliacine tvarka“⁹³. Vadinasi asmuo, kuris nors ir neskundė pirmos instancijos teismo sprendimo, gali paduoti kasacinį skundą, jeigu sprendimas buvo apskųstas apeliacinei instancijai ir įsiteisėjęs (bet kurios iš šalių).

Kadangi valstybėse sutinkami tiek tiesioginės, tiek netiesioginės kasacijos modeliai, negalima kritikuoti ir tiesioginės kasacijos tikslų. Tai yra siekimas ekonomiškesnio ir koncentruotesnio proceso. Tačiau, autoriaus nuomone, tokia naujovė Lietuvoje, kurioje kasacinių skundų skaičius ir taip yra didelis (matyti iš lentelės nr. 1, lentelės Nr. 2), kasacija taptų ne išskirtine, o eiline instancija. Asmenys veržtųsi pateikti į kasacinį teismą ir neretai kasacija jau nebeatliktų savo tiesioginių funkcijų – teisės vienodinimo ir aiškinimo. Apeliacinio teismo vaidmuo nublanktų. Dėl šios priežasties, ribojimas, jog kasacija galima tik dėl įsiteisėjusių apeliacinės instancijos teismo sprendimų, yra pateisinamas. Kadangi Lietuvoje kasacinis teismas yra apkrautas, toks ribojimas padeda sumažinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo krūvį, daro šį teismą išskirtinį, tuo pačiu ginčas yra patikrinamas du kartus tiek fakto, tiek teisės klausimu ir nėra menkinamas apeliacinio teismo vaidmuo.

3.4 Kasacijos ribojimo dėl mažareikšmiškumo panaikinimas

Kaip žinia, iki 2011 m. spalio 1 d. LR CPK buvo įtvirtintas kasacijos draudimas ginčo suma: „kasacija negalima turtiniuose ginčiuose, jeigu ginčijama suma yra mažesnė kaip penki tūkstančiai litų. Šis apribojimas netaikomas ginčams, kylantiems bylose dėl darbo užmokesčio ir kitų išmokų, susijusių su darbo santykiais, išlaikymo priteisimo, žalos, susijusios su fizinio asmens sveikatos sužalojimu, gyvybės atėmimu ar susirgimais profesine liga, atlyginimo“⁹⁴. Ribojimas ginčo suma nemažai diskusijų kėlė tiek tarp Lietuvos, tiek tarp užsienio teisės mokslininkų. Vieni šį ribojimą teisino kasacijos išskirtinumu ir per dideliu kasacinių teismų teisėjų apkrovimu, kiti teigė, kad ginčo suma negali lemti teisės klausimo svarbos. Ribojimas ginčo suma nėra naujiena valstybių praktikoje. Toks ribojimas yra Austrijoje –

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje *I.S., V.S. v. G.S., F.S.* (bylos Nr. 3K-3-128/2011).

⁹⁴ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

„apeliacinio teismo sprendimo apskundimo galimybė priklauso nuo ieškinio kainos ir teisinio klausimo turinčio esminės reikšmės buvimo“⁹⁵, taip pat Europos Tarybos ministrų komiteto 1995 m. vasario 7 d. rekomendacijoje Nr. R (95) 5 nurodyta, jog ribojimas ginčo suma yra leidžiamas ir pateisinamas⁹⁶, ribojimas buvo įtvirtintas ir Vokietijoje. Tačiau, autoriaus nuomone, šis įstatymo leidėjo sprendimas panaikinti kasacijos ribojimą ginčo suma, yra skatintinas. Visų pirma, ne ginčo suma lemia bylos svarbumą teisinei sistemai, net ir mažareikšmė byla piniginiu atžvilgiu, gali būti labai svarbi vienodam teismiam reguliavimui valstybėje. Taip pat, nustačius absoliutų kasacijos negalimumą įstatymu, menkinamas kasacinio teismo vaidmuo ir diskrecijos teisė – „bet kuris kasacijos ribojimas įstatyme reiškia ir aukščiausiojo teismo galių ribojimą“⁹⁷. Ribojimas ginčo suma nebuvo pagrįstas realia nauda ir tikslu, kasacinis teismas pats įgalus nuspręsti, ar ginčas yra mažareikšmis ar turintis reikšmę tolimesniam teisės plėtojimui ir vienodam teisės aiškinimui. O didelį teismo užimtumą ir didelį bylų skaičių, galima sureguliuoti ir nustatyta leidimo sistema (tai yra pats kasacinis teismas nusprendžia ar byla yra mažareikšmė). Todėl toks ribojimas nustatytas įstatymu nebuvo logiškas, nes teismas (atrankos kolegija), nors ir matydamas, jog ginčas svarbus teisės klausimu, negalėdavo jo nagrinėti dėl per mažos ginčo sumos. Tai kirsdavosi su kasacijos paskirtimi ginti viešąjį interesą, nes ginčo vertė užkirsdavo kelią teismui priimti tuos skundus, kurie svarbūs vienodam teisės aiškinimui ir taikymui. Kartu toks ribojimas menkindavo turtinius ginčus, kurie nesiekdavo penkių tūkstančių litų ribos, tačiau buvo svarbūs teisės klausimais. Austrijoje ribojimas pinigų suma yra išlikęs, o Vokietijoje buvo nustatytas ribojimas, jog revizinis skundas gali būti paduotas tik jeigu skundo suma viršija 20 000 eurų (su išimtimis), vis dėl to, Vokietijos civiliniame kodekse, taip pat nebeliko ribojimo pinigine suma⁹⁸. „Pereinamosios nuostatos nustatė, jog iki 2011 m. gruodžio 31 dienos galima apskųsti tik tokius apeliacinio teismo sprendimus, kurių ginčo suma viršijo 20 000 eurų“⁹⁹. Vadinas, jog ne tik Lietuvoje, tačiau ir kitose valstybėse pamažu atsisakoma ribojimo pinigine suma.

Ribojimo ginčo suma panaikinimas yra žingsnis link modernesnės teisinės sistemos kūrimo ir aukščiausiojo teismo galių išplėtimas. Kasacinis teismas, vadovaudamasis nustatytais pagrindais, pats nusprendžia, ar skundas yra svarbus teisės taikymo ir aiškinimo prasme. Ginčo sumos dydis negali būti rodiklis dėl kasacinio skundo svarbos viešajam interesui. Kitu atveju, šalys, žinodamos, jog kasacija ribojama ginčo suma, galėtų neprotingai didinti reikalavimo sumą, nerealiomis kainomis įkainoti

⁹⁵ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. *et al.*, *supra* note 57, p. 41.

⁹⁶ Recommendation No R (95) 5, *supra* note 74.

⁹⁷ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 55, p. 327.

⁹⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas, *supra* note 88.

⁹⁹ *Ibid.*

reikalavimo teisę, tik tam, kad ateityje galėtų kreiptis į kasacinį teismą. Panaikinus ribojimą ginčo suma, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turi didesnes galias nustatyti, ar ginčas gali būti kasacijos objektu ar ne, nėra koncentruojamasi į ginčo sumą, o į viešo intereso buvimą ar nebuvimą. Nors ribojimas ginčo suma panaikintas ne taip ir seniai (2011 m. spalio 1 d.), remiantis atlikta analize (žiūrėti lentelę Nr. 1, lentelę Nr. 2), paduodamų kasacinio skundų skaičius 2011 metais išaugo, tačiau priimamų ir nagrinėtinų kasacinių skundų skaičius pakito nežymiai. Vadinasi, atrankos kolegija, vadovaudamasi LR CPK įtvirtintais pagrindais, pati įgali nuspręsti dėl ginčo svarbos viešajam interesui, o ribojimo ginčo suma panaikinimas, nesukėlė žalingų padarinių valstybei.

Kasacijos ribojimo ginčo suma panaikinimas yra skatintinas įstatymų leidėjo veiksmas, nes ne ginčo suma lemia skundo svarbumą teisės vienodinimui, aiškinimui ir taikymui. Nors nuo šio ribojimo panaikinimo praėjo nedaug laiko, tačiau akivaizdu, jog pats kasacinis teismas yra įgalus nuspręsti, ar kasacinis skundas yra svarbus viešajam interesui. Kasacijos ribojimas pinigine suma neperseniausiai panaikintas ir Vokietijoje. Absoliutus draudimas pinigine suma kirtosi su kasacijos viešojo intereso gynimo funkcija, nes piniginė vertė negalėjo lemti ginčo svarbos teisės klausimu.

3.5 Įsiteisėjusių teismo sprendimų, nutarčių peržiūrėjimo kasacine tvarka pagrindai

Lietuvos Respublikoje kasacija yra ribojama absoliučiu draudimu ir leidimų sistema, kuomet yra nustatomi pagrindai, kada kasacija yra galima. LR CPK kasacija yra ribojama įstatyme nustatant pagrindus, kurių buvimą reikia nurodyti savo skunde. „Kasacijos pagrindas – tai įstatyme įtvirtintos aplinkybės, kurioms esant įsiteisėjęs teismo sprendimas ar nutartis gali būti peržiūrėta kasacine tvarka, su sąlyga, kad tokiomis aplinkybėmis motyvuotai remiamasi kasaciniame skunde“¹⁰⁰. Kitaip tariant, savo kasaciniame skunde asmuo turi ne tik nurodyti esant kasacijos pagrindui, bet ir įtikinti atrankos kolegiją, jog šis pagrindas tikrai egzistuoja. Šis ribojimo būdas teisės doktrinoje vadinasi leidimų sistema. Ribojimas leidimų sistema yra modernesnis nei absoliučiu draudimu, nes suteikia daugiau galių pačiam kasaciniam teismui nuspręsti, ar teisės klausimas yra svarbus visai visuomenei, teisės vienodinimui, aiškinimui ir taikymui.

LR CPK 346 straipsnyje nustatyti tokie skundų peržiūrėjimo kasacine tvarka pagrindai:

„1) materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui;

¹⁰⁰ Driukas, A.; Valančius, V., *supra* note 47, p. 217.

2) jeigu teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos;

3) jeigu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginčijamu teisės klausimu yra nevienoda¹⁰¹.

Derėtų kiekvieną iš pagrindų aptarti detaliau.

Pirmuoju pagrindu, pabrėžiama, jog kasacine tvarka gali būti apskūstas ne bet koks formalus teisės pažeidimas. Vadinasi kreiptis į kasaciją nepakanka teisės normų pažeidimo, neteisingo teismo sprendimo, o tik toks pažeidimas, kuris turi esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, t. y. viešajam interesui, gali būti nagrinėjamas kasaciniame teisme. Iš karto keliamas klausimas, ką reiškia esminė reikšmė vienodam teisės aiškinimui ir taikymui? „Paprastai laikoma, kad teisės klausimas turi esminę reikšmę, jeigu jis dar nėra išaiškintas kasaciniame procese ir egzistuoja akivaizdus jo išaiškinimo poreikis ne vien konkrečios bylos, bet ir visos teisės požiūriu“¹⁰². Klausimas esminę reikšmę turi turėti ne privačiam asmeniui, o visai visuomenei. „Kai kasacinis skundas paduodamas CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu, kasaciniame skunde būtina nurodyti buvus pažeistą materialiosios ar proceso teisės normą, teisinius argumentus, patvirtinančius nurodytos (nurodytų) teisės normos (normų) pažeidimą, bei argumentuotai pagrįsti, kad teisės pažeidimas, į kurį apeliuojama, yra toks svarbus, kad turi esminę reikšmę vienodam teisės aiškinimui ir taikymui visoje valstybėje, taip pat kad jis (teisės pažeidimas) galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui“¹⁰³. Turi būti ne tik materialinės normos pažeidimas, bet teisės norma yra neaiški, arba nepakankamai išaiškinta, dėl to taikoma ne pagal paskirtį ir būtina išaiškinti teisės normą, jos taikymo ypatybes. Neužtenka nurodyti pagrindo egzistavimą, turi būti pateikiami svarūs įrodymai, jog materialinės normos pažeidimas yra esminis. Taip pat svarbu paminėti, jog pažeidimas ne tik turi turėti esminę reikšmę vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, bet ir kartu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo priėmimui. „Toku reglamentavimu įstatymų leidėjas siekė išvengti atvejų, kai iš esmės teisingas sprendimas būtų panaikintas dėl tam tikrų formalių pažeidimų“¹⁰⁴.

Vis dėl to, reikia pripažinti, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, tiksliau šio teismo sudarytai atrankos kolegijai, paliekama didelė diskrecijos teisė, nuspręsti, ar kasacinis skundas turi esminės

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

¹⁰² Nekrošius, V. Kasacija Lietuvos, Latvijos, Estijos civiliniuose procesuose. *Kolektyvinė monografija. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 321 – 331, p.322.

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje S.V. v. V.V. (bylos Nr. 3K-3-443/2010).

¹⁰⁴ Driukas, A.; Valančius, V., *supra* note 47, p. 218.

reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, ar skundas yra nereikšmingas, nes „esminė reikšmė“ nėra apibrėžta ar išaiškinta kokiam nors teisės akte, teismas tai vertina savo nuožiūra.

Šiuo pagrindu, dar kartą patvirtinama, jog kasacijoje viešasis interesas iškeliamas aukščiau privačiojo. Tačiau nepaisant iš pirmo žvilgsnio teisingai skambančios įstatymo formuluotės, pastebima, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neretai priimdavo skundus, kurie nors ir neturėjo esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, tačiau dėl akivaizdžios žemesnės instancijos teismo klaidos. Tokią tendenciją galima paaiškinti tuo, jog nors ir kasacinis teismas skirtas viešajam interesui ginti, tačiau kartu ir teisingumui vykdyti. Vis dėl to, toks teismo „geranoriškumas“ kartu ir menkina kasacijos funkcijas ir išskirtinumą. Kadangi kasacinis teismas yra vienintelis valstybėje, jame dirba ribotas skaičius teisėjų, ir nuolat yra akcentuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo darbo apkrova, pats teismas turėtų priimti tik tokius skundus, kurie atitinka įstatymo numatytus pagrindus.

Kadangi kasacine tvarka skundžiami jau įsiteisėję ir neretai pradėti vykdyti teismo sprendimai, kasacija galima tik išimtiniais atvejais. Materialinės teisės pažeidimas turi būti esminis, svarbus visai visuomenei. Galima teigti, jog net grubi apeliacinio teismo klaida nėra kasacijos objektas, jeigu ginčo pobūdis nėra svarbus vienodam teisės aiškinimui ir taikymui.

Antruoju pagrindu, akcentuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo – kaip vienintelio kasacinio teismo, priimtų sprendimų svarba ir pareiga teismams atsižvelgti į šio teismo formuluojamą praktiką ir jei ši pareiga pažeidžiama yra galimybė šią klaidą ištaisyti kasaciniame teisme. LR CPK 4 straipsnyje įtvirtinta: „Vienodos teismų praktikos formavimą įstatymų nustatyta tvarka užtikrina Lietuvos Aukščiausiasis Teismas“. Taigi nukrypimas nuo kasacinio teismo praktikos būtų pažeidimas LR CPK 4 straipsnio prasme. Taip pat būtų pažeisti stabilumo, tikrumo, lygiateisiškumo principai. Asmenys, pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo susiformavusią praktiką, tikėtusi vienokio sprendimo, tačiau būtų priimtas sprendimas kurio šalys negalėjo protingai numatyti. Analogiškose bylose turi būti priimti analogiški sprendimai. „Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštarinčiai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes,

konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų”¹⁰⁵. Svarbu pabrėžti, jog vienodas teisės taikymas ir aiškinimas galimas tik tuomet, jeigu bylos aplinkybės yra analogiškos bylai, kuria remiamasi. „CPK 346 straipsnio 2 dalies 2 punkto pagrindu, kasaciniame skunde būtina nurodyti konkrečią Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktiką, suformuotą savo faktinėmis aplinkybėmis analogiškose arba iš esmės panašiose į bylą, kurioje kasacine tvarka skundžiamas teismo sprendimas, bylose bei argumentuotai pagrįsti, kad teismas skundžiamame procesiniame sprendime nukrypo nuo tokios formuluotos praktikos“¹⁰⁶. Šalis, kuri savo kasacinį skundą grindžia šiuo pagrindu, turėtų nurodyti ir įrodyti, jog teismas nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, t. y. nurodyti konkrečias Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kur analogiškomis aplinkybėmis teisės klausimai išaiškinti ir taikyti kitaip nei skundžiamoje nutartyje. Vis dėl to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nereikalauja, kad bylos būtų identiškos: „<...>nebūtina, kad visiškai sutaptų gretinamų bylų faktinių aplinkybių visuma, o pakanka, kad būtų tapačios arba esminių panašumų turėtų būtent tos aplinkybės, kurios buvo suformuluotų teisės aiškinimo ir taikymo taisyklių *ratio decidendi*, t. y. kad būtų tapačios arba esminių panašumų turėtų (tik) tos teisiškai reikšmingos aplinkybės, kurių pagrindu ir buvo suformuluota atitinkama taisyklė”¹⁰⁷. Vadinasi nėra griežtai reikalauja visos bylos faktinių ir teisinių aplinkybių sutapimo, o tik tų aplinkybių, kurios buvo esminės formuojant taisyklę.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog nukrypimas nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijos ar Senato nutarimo, kurie yra tik metodinė medžiaga, nėra laikoma CPK 349 straipsnio 2 dalies 2 punkto pažeidimu¹⁰⁸. Tad, asmenys, remdamiesi šiuo pagrindu privalo nurodyti konkrečias Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylas, o ne teismo konsultacijas ar Senato nutarimus, rekomendacinio pobūdžio medžiagą. Asmuo, kasaciniame skunde turi nurodyti tik analogiškas arba labai panašias bylas. „Gali būti remiamasi tik tokiais ankstesniais teismų sprendimais, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t. y. bylose, kurių faktinės aplinkybės tapačios arba labai panašios į nagrinėjamos bylos ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurta taisyklė.”¹⁰⁹

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 111-4549.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje S.V. v. V.V. (bylos Nr. 3K-3-443/2010).

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje R.Z. v. A.R.Ž (bylos Nr. 3K-7-162/2009).

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje A.B.V. v. T.M., UAB „Vartų technika“ (bylos Nr. 3K-3-137/2009).

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje R. M. v. sodininkų bendrija „Lakštingala“ (bylos Nr. 3K-3-194/2008).

Pagrindas reikalingas tam, kad būtų įgyvendinamas lygybės prieš įstatymą principas, taip pat būtų formuluojama vienoda, nuosekli, stabili teismų praktika. Analogiškos bylos turi būti sprendžiamos analogiškai. Kartu šiuo pagrindu vykdoma žemesniųjų teismų prevencinė kontrolė – žemesnieji teismai nenorėdami, kad būtų panaikintas jų sprendimas turi vadovautis kasacinio teismo išaiškinimais konkrečiose bylose. Precedento reikšmė akcentuojama tiek kasacinio teismo nutartyse, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose¹¹⁰. Jeigu pirmos instancijos teismas ar apeliacinis teismas, be pateisinamos priežasties, nukrypo nuo kasacinio teismo formuojamos praktikos, ši klaida turi būti ištaisyta kasaciniame teisme. Būtent todėl šis pagrindas ne tik akcentuoja viešąją kasacinio teismo funkciją, bet ir kartu dar labiau pabrėžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo užduotį formuoti vienodą, nuoseklią teismų praktiką.

Vis dėl to kyla klausimas, kaip atrankos kolegija, gali išsiaiškinti, ar pagrindas tikrai egzistuoja, jeigu pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentavo: „Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą nurodęs, kad nagrinėdamas bylas teismas teisės normas aiškina ir taiko ne *a priori* (lot. – iš anksto; nepatikrinus), o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma. Dėl to kiekvienas teismo pateiktas teisės aiškinimas gali ir turi būti suprantamas ir aiškinamas tik konkrečios bylos kontekste, nes šis aiškinimas yra ne aiškinimas *a priori*, o teismo sprendimo konkrečioje byloje *ratio decidendi* (lot. – sprendimo pagrindas, motyvacija)“¹¹¹. Taigi, ar teismai, priimdami sprendimą nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, galima išsiaiškinti tik bylą nagrinėjant iš esmės, matant visas faktines bylos aplinkybes, o ne remiantis kasaciniame skunde išvardintomis bylomis. Atrankos kolegija tik sprendžia skundo priimtinumą klausimą, tačiau neturi visos bylos, negali įsitikinti, kad byla tikrai yra analogiška, toms, kurias savo skunde nurodė kasatorius. Be to, nors ir teismai yra saistomi precedentų, gyvenimas yra dinamiškas ir besikeičiantis, dėl to yra leidžiama tam tikrais atvejais nukrypti nuo suformuluotos praktikos. „Bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama. Toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saiščiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549 ir kt.;

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje R.Z vs. A.R.Ž., Nr.3K-7-162/2009.

bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose“¹¹². Todėl kyla klausimas, ar visais atvejais nukrypus nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos laikysime, jog tai yra pažeidimas, net jei priimti tokį sprendimą reikalavo naujai susiklosčius aplinkybės. Iš LR CPK 346 straipsnio formuluotės susidaro įspūdis, jog bet koks nukrypimas nuo kasacinio teismo formuluojamos praktikos yra teisės pažeidimas. Svarstytina, ar šis pagrindas neturėtų būti formuluojamas kitaip, jog nesusidarytų įspūdis, jog bet koks nukrypimas, net ir būtinas atitinkamoje situacijoje, laikomas pažeidimu ir kasacijos pagrindu. Pavyzdžiui, kaip ir pirmame pagrinde, pridėdant, žodžius „jeigu šis nukrypimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui“.

Antrasis pagrindas akcentuoja, jog žemesniųjų instancijų teismai privalo remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, o vien nukrypimas nuo formuluojamos praktikos yra asmens teisių pažeidimas, ir yra kasacijos subjektas. Diskutuotina, ar atrankos kolegija, neturinti galimybės susipažinti su skundžiama byla, gali nustatyti, ar buvo nukrypta nuo formuojamos praktikos ar ne.

Trečiasis pagrindas yra susijęs su antruoju, tik šiuo atveju ne žemesnės instancijos teismas nukrypo nuo formuojamos kasacinio teismo praktikos, o pats kasacinis teismas šiuo klausimu nėra suformavęs vieningos nuomonės. Tam, kad šis teisinis neapibrėžtumas išnyktų, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turėtų priimti skundą su ginčytina teisės norma ir išaiškinti dėl jos taikymo taip, kad ateityje nekiltų jos aiškinimo nevienodumo ir neaiškumo. Tai vėl gi siejasi su kasacinio teismo viena iš funkcijų – vienodos teisės aiškinimu ir taikymu. Šis pagrindas, kartu skatina patį kasacinį teismą stengtis teisės normą aiškinti ir taikyti vienodai, remiantis ankstesne savo praktika. Žinoma, esant poreikiui kasacinis teismas turėtų nukrypti nuo formuojamos praktikos, jeigu pasikeitė aplinkybės ir teismo normą reikia aiškinti ir taikyti nauju aspektu. Taip yra ne tik vienodinama teisė, bet ir tobulinama, jeigu aplinkybės pasikeitė, teisės norma neturėtų būti aiškinama vienodai, tai pabrėžiama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime¹¹³. Trečiasis pagrindas pabrėžia, jog ne tik žemesniųjų instancijų teismai įpareigoti remtis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, bet ir pats kasacinis teismas privalo nenukrypti nuo savo formuojamos praktikos, toks nukrypimas laikomas pažeidimu pats savaime.

Pastebėtina, jog pirmajame pagrinde nurodyta, jog kasacija yra galima tik esant trejoms sąlygoms: žemesnės instancijos teismo padarytas materialinės ar procesinės normos pažeidimas, pažeidimas turi esminę reikšmę vienodam teisės taikymui ir aiškinimui ir pažeidimas turėjo įtakos neteisingo sprendimo priėmimui. O antrajame ir trečiajame pagrinduose, remiantis lingvistiniu normos aiškinimu, užtenka

¹¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.

¹¹³ *Ib id.*

įrodyti, jog buvo nukrypta nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos arba praktika nevienoda pačiame kasaciniame teisme. Kyla klausimas, kodėl pirmuoju pagrindu reikia nurodyti ir įrodyti net tris sąlygas, o kitais dvejais pagrindais užtenka įrodyti nevienodą praktiką ginčytinu klausimu. Susidaro įspūdis, jog antruoju pagrindu užtenka tik teismams nukrypti, net ir esant būtinybei, nuo formuojamos praktikos ir tai automatiškai laikoma kasacijos objektu, pažeidimu. Autoriaus nuomone, vien lingvistinio normos aiškinimo nepakanka, reikia remtis loginiu, sisteminiu normos aiškinimo metodais. Atsižvelgiant į kasacinio teismo paskirtį, nustatytas funkcijas ir į tai, jog kasacija galima tik išimtiniais atvejais, reiktų traktuoti, jog remiantis antruoju ir trečiuoju pagrindu, neužtenka vien nurodyti skirtingą teismų praktiką nagrinėtinu klausimu, tačiau ir įrodyti, jog šis skirtingas normos traktavimas turėjo įtakos neteislingam sprendimo priėmimui ir turi esminės reikšmės vienodam teisės taikymui ir aiškinimui. Autorius mano, jog toks antrojo ir trečiojo pagrindo patobulinimas, mažintų nepagrįstų skundų kiekį, o kasacinį teismą pasiektų tik tokie skundai, kurie yra svarbūs visuomenei, o reikalingas teismo nukrypimas nuo teismų praktikos nebūtų laikomas automatiškai pažeidimu. Šiuo metu LR CPK įtvirtintuose pagrinduose pasigendama nuoseklumo, pirmajame pagrinde įtvirtintos net trys sąlygos, kurias reikia įrodyti, norint, jog kasacinis skundas būtų nagrinėjamas kasaciniame teisme, o kituose pagrinduose įtvirtinta tik nevienodos praktikos taisyklė, tai gali sudaryti įspūdį, jog net ir teisingas apeliacinio teismo sprendimas teoriškai gali tapti kasacijos objektu. Vis dėl to, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog esant reikalui, teismas gali nukrypti nuo formuluojamos praktikos ir sukurti naują precedentą, todėl negalima traktuoti, jog vien nukrypimas nuo formuluojamos praktikos pats savaime yra pažeidimas. Kitu atveju, teismai būtų suvaržyti, negalėtų priimti teisingų sprendimų. Taip pat, daugumoje valstybių pastebima, jog leidimų sistema apsiriboja vienu pagrindu, pavyzdžiui, kasacinis skundas turi būti priimtas, jeigu ginčas svarbus vienodam teisės aiškinimui ir taikymui. O Lietuvoje nustatyti net trys kasacinio skundo priėmimo pagrindai. Kyla klausimas, ar leidimų sistemai, įtvirtintai Lietuvoje, neužtektų dviejų pagrindų. Ar taip nebūtų lengviau atrankos kolegijai nuspręsti, ar ginčas yra svarbus viešajam interesui ar ne. Tuo labiau, jog antrasis ir trečiasis pagrindai yra panašūs savo esme: nukrypimas nuo formuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, tik vienu atveju nukrypsta žemesnės instancijos teismai, kitu – kasacinis teismas. Autoriaus nuomone, būtų tikslinga vietoje trijų pagrindų palikti du, t. y. į vieną sujungti du paskutiniuosius pagrindus. Atsižvelgiant į tai, jog du paskutiniai kasacijos pagrindai yra panašūs savo esme, taip pat – į tai, jog pasigendama aiškumo, ar vien nukrypimas nuo formuluojamos praktikos pats savaime yra pažeidimas, autorius siūlo pakeisti LR CPK 346 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip: „Pagrindai peržiūrėti bylą kasacine tvarka yra:

1) materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui;

2) jeigu teismas skundžiamame sprendime nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos arba praktika šiuo klausimu yra nevienoda ir šis nukrypimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui“.

Taip pat, remiantis lingvistiniu LR CPK 346 straipsnio aiškinimu, kyla klausimas, ar užtenka, jog skundas atitiktų nors vieną iš nurodytų pagrindų, ar turi būti nustatytas pagrindų visetas. Nors iš įstatymo formuluotės nėra aišku, tačiau vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso komentaru, darome išvadą, jog pakanka įrodyti bent vieno iš trijų pagrindų buvimą, kad kasacinis skundas galėtų būti nagrinėjamas kasaciniame teisme. Jeigu įstatymas reikalautų visų trijų pagrindų egzistavimo, kasacinis teismas taptų praktiškai nepasiekiamas.

Išanalizavimus kasacinio skundo pagrindus, pabrėžtina, jog nei viename iš pagrindų nėra minimas privatus interesas, pavyzdžiui: teisinės taikos atkūrimas tarp šalių, teisingas ginčo išsprendimas, materialinės ar procesinės teisės normos pažeidimas. Atvirkščiai, LR CPK 346 straipsnyje pabrėžiama, jog kasacinis skundas gali būti priimtas ir nagrinėjamas, jeigu šis ginčas yra svarbus vienodam teisės taikymui arba aiškinimui, jeigu buvo nukrypta nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, arba ši praktika yra nevienoda, vadinasi svarbu teisės vienodinimui užtikrinti. Net gi ne bet koks teisės normų pažeidimas gali būti kasacijos objektu, o tiks toks, kuris turi esmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui. Kasacijos pagrindai suteikia Lietuvos Aukščiausiajam Teismui diskrecijos teisę nuspręsti, kuris kasacinis skundas yra svarbus viešajam interesui – vienodam teisės taikymui, aiškinimui, plėtojimui, tobulinimui. Būtent šie LR CPK įtvirtinti pagrindai yra pagrindiniai ribojimai, kurie nulemia kasacinio skundo priėmimo klausimą. Tiek asmenys, besinaudojantys kasacijos institutu, tiek kasacinis teismas, turėtų įvertinti kasacijos instituto svarbą ir naudotis šiuo institutu atsakingai. Kasaciniai pagrindai leidžia mažinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo krūvį ir susikonsoliduoti ties viešojo interesu gynimu. Nors LR CPK įtvirtinti trys pagrindai, tikslinga būtų susiaurinti pagrindų skaičių iki dviejų.

3.6 Kasacinių skundų atranka

Lietuvos teisinėje sistemoje kasacijos ribojimai nustatyti dviem būdais: absoliučiu draudimu ir įtvirtinta leidimų sistema. Leidimų sistema yra daug pažangesnis būdas, nei absoliutus draudimas, įtvirtintas įstatymu, nes leidimų sistema suteikia teismui diskreciją nuspręsti, ar ginčas yra pakankamai svarbus viešajam interesui. Absoliutus draudimas bet koku atveju riboja galimybę kreiptis į kasacinį teismą, net

jei kasacinis skundas turėtų ypatingos reikšmės teisės vienodinimui ir aiškinimui. LR CPK 346 straipsnyje įtvirtinti pagrindai, kurie turi būti nurodyti ir įrodyti kasaciniame skunde. „Kasacinis teismas vykdo paduotų kasacinių skundų atranką ir kasacine tvarka nagrinėjama ne kiekviena byla, dėl kurios paduodamas kasacinis skundas“¹¹⁴. Ar nors vienas iš pagrindų egzistuoja ir kasacinis skundas turi būti nagrinėjamas Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme, sprendžia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegija (toliau – „atrankos kolegija“), vadovaudamasi LR CPK 350 straipsniu. „Atrankos kolegija, nustačiusi bent vieną iš pagrindų, nesant kitų aplinkybių, dėl kurių kasacinis skundas negalimas, priima kasacinį skundą ir šitaip leidžia kasaciją, o nenustačiusi kasacijos pagrindo, kasacinį skundą atsisako priimti, taigi neduodama leidimo kasacijai“¹¹⁵. Atrankos kolegija vaidina pagrindinį vaidmenį dėl kasacinio skundo priėmimo. Reikia pabrėžti, jog atrankos kolegijos sprendimas priimti kasacinį skundą, dar nelemia jo patenkinimo, tai yra tik pirminė stadija dėl kasacinio skundo priėmimo klausimo: „Kasacinio teismo teisėjų atrankos kolegijos padarytas kasacinio skundo apibendrintas vertinimas (kaip atitinkančio įstatymo reikalavimus) ne visada praktikoje reiškia, kad kiekvienas skundo argumentas ar jų grupė atitinka įstatymo nustatytus reikalavimus. Detalų skundo argumentų vertinimą atlieka bylą kasacine tvarka nagrinėjanti teisėjų kolegija“¹¹⁶. Remiantis LR CPK 350 straipsnio 1 dalimi, atrankos kolegiją sudaro trys teisėjai, o kasacinis skundas laikomas priimtu, jeigu už jį balsavo bent vienas iš atrankos kolegijos narių. „Kasacinio skundo priėmimo klausimas išsprendžiamas nutartimi, ši nutartis yra galutinė ir neskundžiama“¹¹⁷. Iš įstatymo formuluotės suprantame, jog tiek kasacinio skundo priėmimo, tiek nepriėmimo klausimu, atrankos kolegijos priimtose nutarties apskūsti galimybių nėra. Taigi, jeigu atrankos kolegija nusprendė, jog nėra pagrindo kasacinį skundą priimti, kasacija yra negalima. Tačiau kaip žinia, atrankos kolegijos dėl skundo priėmimo/nepriėmimo nėra skelbiamos viešai, taip pat motyvai išdėstyti glaustai (LR CPK 350 straipsnio 4 dalis). Reikia paminėti ir tai, jog kasacijoje netaikomas procesinių dokumentų trūkumų ištaisymo institutas. Taigi tokio reguliavimo pagrindu, dažnai asmens teisė į kasaciją yra suvaržoma, jis negali ištaisyti kasacinio skundo trūkumų, taip pat negali apskūsti atrankos kolegijos nutarties dėl kasacinio skundo nepriėmimo. Dar daugiau, atrankos kolegijos nutartis dėl kasacinio skundo priėmimo ar nepriėmimo yra tik glaustai motyvuota ir kartais asmeniui lieka visiškai neaišku, kodėl jo skundas nebuvo priimtas.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *R.A. v. Vytauto Didžiojo universitetas* (bylos Nr. 3K-3-402/2006).

¹¹⁵ Nekrošius, V. *et al.*, *supra* note 92, p. 380.

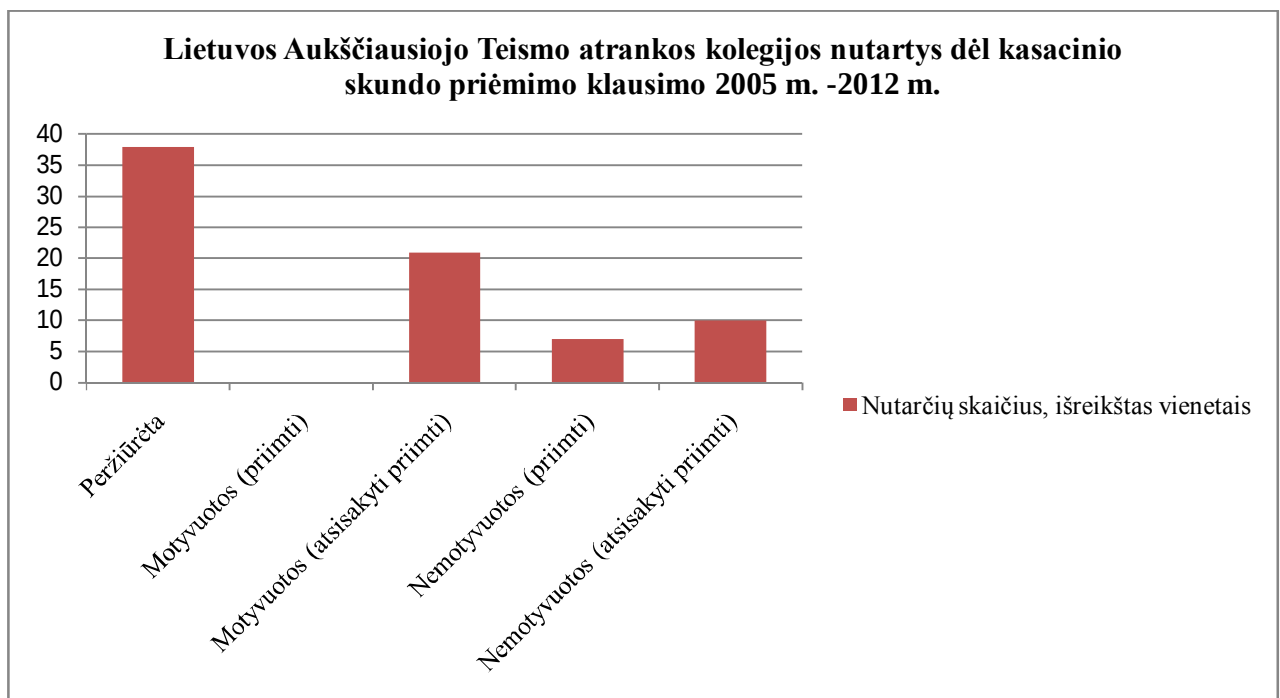
¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *S.V. v. V.V.* (bylos Nr. 3K-3-443/2010).

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas, *supra* note 12.

Autorius atliko tyrimą dėl atrankos kolegijos nutarčių pakankamos/nepakankamos motyvacijos. Tyrimas buvo atliktas pateikus prašymą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui susipažinti su viešai neskelbiamos atrankos kolegijos nutartimis dėl kasacinio skundo priėmimo klausimo. Tyrimo metu buvo peržiūrėtos atsitiktine tvarka pasirinktos atrankos kolegijos nutartys 2005 m. – 2012 m. laikotarpyje. Iš viso buvo peržiūrėtos 38 atrankos kolegijos nutartys dėl kasacinio skundo priėmimo klausimo, iš jų 7 buvo kasacinį skundą priimti, 31 – kasacinį skundą atsisakyti priimti.

Gauti tokie rezultatai:

Lentelė Nr. 5

Pastebėtina, jog atrankos kolegija ne visada tinkamai motyvuoja savo sprendimą atsisakyti priimti ar priimti kasacinį skundą. Daugumoje nemotyvuotų nutarčių tik apsiribojama pasisakymu, jog skundas neatitinka kasacinių pagrindų dėl to negali būti nagrinėjamas Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme, visiškai nėra atsakoma į klausimą kodėl, kas neatitiko. O atrankos kolegijos nutartys priimti kasacinį skundą apskritai nemotyvuojamos, pasisakoma tik, „Pateiktas kasacinis skundas atitinka skundai keliamus reikalavimus, todėl priimtinas nagrinėti kasacine tvarka”¹¹⁸. Tokios nutartys yra ydingos, neturinčios teisinio aiškumo. Daroma išvada, jog dauguma atrankos kolegijos nutarčių yra nemotyvuotos, pasisakyta trumpai, lakoniškai, jog skundas neatitinka arba atitinka nustatytus pagrindus. Tokios nutartys yra asmens

¹¹⁸ Pavyzdžiui, Atrankos kolegijos 2005 m. balandžio 11 d. nutartis, Nr. 3P-3749/2005; 2006 m. spalio 16 d., Nr. 3P-3263/2006; 2008 m. gegužės 13 d. 3P-635/2008; 2012 rugpjūčio 23 d., Nr. 3P-1730/2012 ir kt.

teisių pažeidimas, nors ir kasacinė instancija nėra sudedamoji teisės į teisminę gynybą dalis, asmuo nepraranda teisės į aiškų, įstatymais grįstą ir motyvuotą teismo sprendimą.

Taigi, nors ir LR CPK 350 straipsnio 5 dalyje numatoma, jog tam tikrais atvejais, ištaisius kasacinio skundo trūkumus, kasacinį skundą galima paduoti iš naujo, neretai asmeniui lieka neaišku, ką kasaciniame skunde reikia taisyti, kas neatitiko, kodėl netiko ir pan. Tad kasacinio skundo padavimas pakartotinai neretai lieka tik teorinė galimybė. Būtent dėl to, jog atlikus tyrimą pastebėta, kad ne visos atrankos kolegijos nutartys yra teisingai motyvuotos, reiktų svarstyti galimybę, ar šių nutarčių nereiktų skelbti viešai, o atrankos kolegiją įpareigoti, kad ir glaustai, tačiau aiškiai atsakyti, kodėl kasacinis skundas yra priimtinas/ne. Šių nutarčių skelbimas viešai suteiktų asmenims teisinio apibrėžtumo, kartu būtų aišku, jog teisė į kasaciją užkertama ne formaliu, o realiu pagrindu. Taip pat, leistų ne tik labiau suvokti kasacinio teismo paskirtį ir jo nagrinėjimo ribas, bet ir kartu sumažintų nepagrįstų kasacinių skundų kiekį. Skelbiamos viešai ir teisingai motyvuotos nutartys, galbūt padėtų asmenims suvokti, kokie kasaciniai skundai yra negalimi nagrinėti kasaciniame teisme ir padėtų apsispęsti neteikti nepagrįsto kasacinio skundo, o taip pat padėtų suvokti, kodėl kasaciniai skundai yra priimami. Kartu, atrankos kolegija būtų priversta labiau pagrįsti savo motyvus dėl skundo priėmimo arba nepriėmimo, nes viešumas atliktų ir kontrolinę funkciją. Teismo pareiga motyvuoti priimtus sprendimus (nutartis) išlieka net ir tuomet, kai įstatyme įtvirtinta glaustų motyvų galimybė. Nors atrankos kolegijos nutartis dėl kasacinio skundo priėmimo klausimo negali būti skundžiama, tačiau asmeniui vis tiek turi būti aišku, kodėl jo skundas buvo nepriimtas. Pagaliau kyla klausimas, ar nemotyvuota atrankos kolegijos nutartis atsisakyti priimti kasacinį skundą nėra nepagrįstas kasacijos ribojimas. „Teismo sprendimo motyvai yra būtini tam, kad būtų pateisintas valstybės prievartos panaudojimas sprendžiant konkretų ginčą dėl teisės“¹¹⁹. Kadangi atrankos kolegija atsisako priimti kasacinį skundą, užkerta kelią kasacijai, asmuo turi teisę žinoti dėl kokių priežasčių, kad ateityje būtų išvengta panašių klaidų. Motyvai, nors ir glausti, turi būti aiškūs ir atsakyti į klausimą, kodėl kasacinis skundas yra nepriimtinas, neužtenka pasisakyti, jog kasacinis skundas neatitiko LR CPK 346 straipsnyje įtvirtintų pagrindų.

Vokietijos Federacinėje Respublikoje, leidimą revizijai teikia apeliacinis teismas, o jam leidimo nedavus, galima skųsti tokį sprendimą tiesiai į revizinį teismą¹²⁰. Kai apskundimo galimybės nėra (Lietuvoje) atsisakymas turėtų būti ypatingai aiškus, motyvuotas, kad asmuo suprastų, kodėl jis negali pasinaudoti kasaciniu institutu. O iš kitos pusės, visiškai nemotyvuotos atrankos kolegijos nutartys priimti kasacinį

¹¹⁹ Mikelėnas, V., *supra* note 13, p. 88.

¹²⁰ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. *et al.*, *supra* note 57, p. 150.

skundą, neleidžia suvokti asmeniui, kodėl kasacinis skundas buvo priimtas, nesudaro galimybių svarstyti, galbūt kasacinis skundas neatitiko pagrindų.

Motyvuotos ir skelbiamos viešai nutartys ateityje padėtų ugdyti visuomenę, būtų labiau pabrėžiamas kasacinio teismo išskirtinis vaidmuo, asmenys žinotų, kokie skundai ir dėl kokių priežasčių nebuvo priimti ir patys nepaduotų nepagrįstų kasacinių skundų. Dėl šių priežasčių, reiktų pasvarstyti, ar tokių nutarčių skelbimas viešai nebūtų naudingas Lietuvos teisinei sistemai, kurioje nuo seno įsišaknijęs polinkis bylinėtis per visas galimas instancijas, galbūt tai sumažintų didelį kasacinių skundų skaičių, pasiekiančių Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą. Dar daugiau, kasaciniam skundui keliami padidinti reikalavimai, prašoma teisiškai, motyvuotai pagrįsti kasacijos būtinybę, todėl ir atrankos kolegijai turėtų būti keliami panašūs reikalavimai, motyvuotai, teisiškai, pagrįstai atsakyti, kodėl kasacinis skundas atitinka ar ne, numatytus pagrindus.

Įstatyme įtvirtintas glaustų motyvų reikalavimas, sudaro įspūdį, jo užtenka pasisakyti, jog skundas neatitiko kasacijos pagrindų, nedetalizuojant klausimo esmės. Tačiau tokia praktika yra ydinga, nes iš esmės, nepaaiškina, neatsako į klausimą, kodėl skundas netinkamas kasacijai ir taip yra primeta neargumentuota teismo, kaip valdžios institucijos, valia. Taip pat, nepaaiškina ir tuomet, kai skundas priimamas, pasisako, jog skundas atitiko pagrindus, tai sudaro įspūdį, jog atrankos kolegija vertino skundą nepakankamai įsigilinsi, nes tokia nutartimi nėra atsakoma į klausimą kodėl atitinka pagrindus.

Atrankos kolegijai paliekama teisė nuspręsti dėl kasacinio skundo tinkamumo. Kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įgyvendina diskrecijos teisę nuspręsti, kurie skundai yra kasacijos objektas, o kurie ne ir nėra apskundimo galimybės, atrankos kolegijos nutartys, dėl kasacinio skundo priėmimo/nepriėmimo klausimu turėtų būti skelbiamos viešai, tam kad asmenys suvoktų, kasacijos išskirtinumą, jos paskirtį. Taip pat, atrankos kolegijos nemotyvuotos arba silpnai motyvuotos nutartys, neleidžia ginčo šalims suvokti, kodėl buvo užkirstas kelias kasacijai, tai sudaro nepasitenkinimą kasaciniu teismu ir neapibrėžtumą. Dėl šios priežasties, minėtos nutartys turėtų būti skelbiamos viešai ir motyvuotos – atsakančios į klausimą, kodėl kasacinis skundas buvo nepriimtas, arba kodėl egzistuoja vienas, ar kitas kasacijos pagrindas.

3.7 Kiti ribojimai

Darbe buvo aptarta pagrindiniai ribojimai, įtvirtinti Lietuvos teisinėje sistemoje. Tačiau kiti reikalavimai kasaciniam skundui, taip pat galima pavadinti kasacijos prieinamumo ribojimu.

Netiesioginiu ribojimu galima laikyti ir CPK 347 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas reikalavimas, jog kasacinį skundą surašo advokatas (su išimtimis). Šio reikalavimo nėra nei pirmos instancijos teisme nei

apeliacinėje pakopoje. Įtvirtintas reikalavimas neretai gali riboti asmens apsisprendimą kreiptis į kasacinį teismą, dėl lėšų trūkumo. Tačiau iš kitos pusės, advokato kasaciniam skundai reikalavimas yra suprantamas, nes kasacinis skundas turi atitikti ypatingus reikalavimus, neužtenka vien išdėstyti faktines aplinkybes ir jas pagrįsti. Kasaciniame skunde turi būti aiškiai nurodytas ir įrodytas kasacijos pagrindas, profesionaliai paaiškinta, kodėl kasacinis skundas yra svarbus viešajam interesui, vienodam teisės aiškinimui ir taikymui. Tik profesionalus teisininkas, turintis patirties gali atskleisti kasacijos būtinybę. Be to, kasaciniame teisme nagrinėjami tik teisės klausimai, todėl tik teisės aktus, normas, teismų praktiką išmanantis specialistas gali atskleisti teisinio klausimo aktualumą. Nesant tokio reikalavimo, neretai net ypatingai svarbus klausimas viešajam interesui, nepasiektų kasacinio teismo, nes atrankos kolegija, nebūtų įtikinta viešojo intereso buvimu, o asmuo išdėstytų tik jo privačiam interesui aktualius argumentus. Juk asmuo, besikreipiantis į kasacinę instanciją, mažiausiai rūpinasi visuomenės gerove, jam svarbus jo privataus intereso apgynimas. Dar daugiau, „kasacinio teismo atrankos kolegija vykdo kasacinio skundo turinio patikrinimą skundžiamų teismo sprendimo ir (ar) nutarties kontekste, nes skundo priėmimo klausimą ši kolegija sprendžia neišreikalavusi civilinės bylos“¹²¹. Vadinasi, atrankos kolegija, dėl kasacinio skundo priėmimo ar nepriėmimo klausimo sprendžia tik iš pateiktojo skundo, nesigilindama į bylos aplinkybes. Todėl kasacinis skundas turi būti surašytas itin profesionaliai, pažymėtas viešojo intereso buvimas, kad būtų toliau nagrinėjamas Lietuvos Aukščiausiajame Teisme. Advokatas, kaip teisės srities profesionalas, vadovaudamasis savo patirtimi, nematydamas kasacijos būtinybės ir vieno iš LR CPK 346 straipsnyje įtvirtintų pagrindų, turėtų asmeniui išaiškinti kasacinio teismo paskirtį, funkcijas ir patarti nesikreipti į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą. Taip būtų mažinamas kasacinio teismo apkrovimas, nebūtų padavinėjami nepagrįsti skundai, suvokiamas kasacijos išskirtinumas. Vadinasi būtinas advokato reikalavimas ne tik padeda asmeniui kuris ketina kreiptis į aukščiausiąjį teismą, bet ir teismui, nes kasacinio skundo aiškumas, konkretumas padeda lengviau suvokti kasacinio skundo būtinybę. Reikia pabrėžti, jog esant reikalavimui, jog kasacinį skundą turi surašyti advokatas, turi būti sudarytos visos sąlygos sunkios turtinės padėties asmenims, norintiems kreiptis į kasacinį teismą, tačiau neturintiems lėšų advokatui, gauti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Kitu atveju būtų pažeistas asmens lygiateisiškumo principas, ir tam tikrai grupei asmenų, kasacija taptų neprieinama. Lietuvoje yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas¹²², kuriame įtvirtinta valstybės teisinės pagalbos teikimo tvarka.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje R.A. v. Vytauto Didžiojo universitetas (bylos Nr. 3K-3-402/2006).

¹²² Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. X-78.

Advokato reikalavimas kasacinio skundo surašymui yra pateisinamas ir reikalingas. „Nuostata, įtvirtinanti būtino advokato ar kito kvalifikuoto teisės specialisto dalyvavimo surašant kasacinį skundą principą, leidžia užtikrinti itin kvalifikuotą procesą kasaciniame teisme, t. y. gerai parengtą kasacinį procesą ir tikrų profesionalų ginčą“¹²³. Kadangi kasacinė instancija nėra teisės į teisminę gynybą dalis, kasacijai keliama specifiniai, padidinti reikalavimai, o toks reikalavimas negali būti traktuojamas kaip nepagrįstas ribojimas. Reikalavimą, jog kasacinis skundas būtų surašytas profesionalaus teisininko - advokato, galima paaiškinti tuo, jog kasacinis skundas turi atitikti griežtus reikalavimus, skunde turi būti aiškiai suformuluota nors vienas iš pagrindų paduoti kasacinį skundą buvimas. Tik kvalifikuotas ir patyręs teisininkas galėtų aiškiai atskleisti teisės taikymo problemą ar ypatingą skundo svarbą.

Kitu netiesioginiu ribojimu galima įvardinti reikalavimą, jog kasacinį skundą gali paduoti tik byloje dalyvaujantys asmenys, tačiau, pavyzdžiui, prokuroras, vardan viešojo intereso gynimo, kasacinio skundo paduoti negali. Šis ribojimas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikoje CPK 342 straipsnyje, tačiau taip yra ne visur. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijoje prokuroras gali paduoti kasacinį skundą dėl viešojo intereso gynimo. „Būtent su tikslu patenkinti visuomeninį interesą Prancūzijos Respublikos Generaliniam prokurorui suteikta kasacinio apskundimo teisė“¹²⁴. Nemažai valstybių savo civilinio proceso įstatymuose šią galimybę yra įtvirtinę ir pripažįsta (pavyzdžiui Belgija, Ispanija, Italija, Prancūzija)¹²⁵.

Mūsų nuomone, tai yra skatintinas pavyzdys ir tokia taisyklė galėtų ateityje atsirasti ir Lietuvoje. Vis dėl to, prokuroras yra viešojo intereso atstovas ir gynėjas, o kasacija yra būtent institucija skirta apginti viešajam interesui. Todėl kyla pagrįstas klausimas, kodėl Lietuvoje prokuroras, ar kitas įgaliotas asmuo negali paduoti kasacinio skundo, jeigu akivaizdžiai yra pažeistas viešasis interesas, arba matyti, jog byla svarbi vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, o bylos šalys nėra iniciatyvios ir kasacinio skundo nepaduoda. Dar daugiau, galbūt privatiems asmenims neteisingas ir iš esmės pažeidžiantis viešąjį interesą sprendimas yra naudingas, tačiau nenaudingas viešajam interesui. Todėl leidimo prokurorui, nors ir nedalyvaujančiam byloje asmeniui, pareikšti kasacinį skundą dėl viešojo intereso gynimo įtvirtinimas LR CPK, neretai padėtų išspręsti kylančias viešojo intereso gynimo problemas. Jeigu būtų galimybė kasacinį skundą paduoti ne tik dalyvaujantiems byloje asmenims, o ir prokurorui, būtų garantuojama, jog bus apsaugotas viešasis interesas. Juk kasacijos esmė ir paskirtis yra teisės vienodinimas, aiškinimas, taikymas – viešasis interesas. Tačiau kasacinį skundą paduoda asmuo siekdamas patenkinti savo asmeninius interesus, todėl tam tikrais atvejais, kai apeliacinio teismo sprendimas yra naudingas asmeniui, tačiau iš esmės pažeidžiantis viešąjį interesą, nelieka subjektų, kurie galėtų viešąjį interesą

¹²³ Nekrošius V., *et al.*, *supra* note 92, p. 380.

¹²⁴ Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. *et al.*, *supra* note 57, p. 337.

¹²⁵ Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 55, p. 317.

apginti. Be to, LR CPK 49 straipsnyje yra įtvirtinta galimybė prokurorui pareikšti ieškinį dėl viešojo intereso gynimo. Suteikus prokurorui teisę kreiptis į kasacinį dėl viešojo intereso gynimo, būtų dar labiau stiprinamas kasacijos tikslas – viešojo intereso gynimas. Tais atvejais, kai privatus asmuo nesiima aktyvių veiksmų paduoti kasacinį skundą, tačiau yra akivaizdžiai pažeistas viešasis interesas, prokuroras galėtų ištaisyti susiklosčiusią neteisinę situaciją.

Kitu netiesioginiu ribojimu galima vadinti tai, jog kasacinėje instancijoje, kaip taisyklė, netiriami fakto klausimai, o tik ypatingai svarbūs teisės klausimai. Šis principas yra pateisinamas, nes kasacijos tikslas yra vienodinti teismų praktiką, plėtoti ir aiškinti teisės klausimais, o fakto klausimai smulkiai ištiriami ir nustatomi pirmos instancijos ir apeliacinės instancijos teismuose. „Kasaciniai teismai yra saistomi faktų, kurie buvo nustatyti ankstesnių teismų (žemesnės instancijos – aut. pastaba) ir yra susikoncentravę tik ties teisės klausimais“¹²⁶. Šiuo principu ne tik mažinama kasacinio teismo apkrova ir darbas, bet ir kartu kasacinis teismas susikoncentruoja ties svarbiais visuomenei teisės klausimais. Štai, pavyzdžiui, atrankos kolegija, pasakė, jog kasaciniame skunde ginčijama tik fakto klausimai, netinkamas įrodymų vertinimas, o tai nėra kasacinio teismo objektas¹²⁷. Vis dėl to, neretai pastebima, jog kasaciniai teismai sunkiai atriboja teisės klausimus nuo fakto, neretai pasisakoma ir dėl faktinių aplinkybių. Tokia aukščiausiųjų teismų teisėjų praktika yra ydinga, neatitinkanti kasacijos instituto tikslų ir neturėtų būti sektinas pavyzdys, net ir norint geriausio – apginti konkrečių asmenų teises. Pasak J.A. Jolowicz, būtent kasacinių teismų teisėjų noras priimti kuo teisingiausią sprendimą ir nagrinėjimas tiek fakto, tiek teisės klausimus, yra viena iš priežasčių dėl didelio kasacinių teismų apkrovimo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra įpareigotas įstatymo kasacinius skundus nagrinėti tik teisės apsektu, praktiškai kiekvienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje konstatuojamoje dalyje tai pabrėžiama.

Vis dėl to, kartais atriboti teisės klausimą nuo fakto gali būti labai sunku arba neįmanoma. Teisės klausimus sunku plėtoti neįsigilinus į faktus. Taip pat, akivaizdu, jog teisėjas, siekdamas teisingiausio sprendimo neretai „užmiršta“ kasacinio teismo viešojo intereso prioritetą ir iškelia privatųjį. Atsižvelgus į išdėstytą, svarbu, jog tiek teisėjai, tiek šalys suvoktų kasacijos išskirtinumą ir jos paskirtį, o kasacijoje būtų nagrinėjami išimtinai teisės klausimai, reikia pabrėžti, jog ne bet kokie teisės, o ypatingai svarbūs visai visuomenei, klausimai. Ne tik pagrindiniai ribojimai, numatyti LR CPK 346 straipsnyje, bet ir kiti reikalavimai kasaciniam skundui padeda kasaciją išlaikyti ekstraordinarine institucija.

Kasacija yra išskirtinis institutas, todėl turi būti ribojama, kad ne kiekvienas skundas, o tik svarbus visuomenei pasiektų aukščiausiąjį teismą. Ribojimai padeda teismams reguliuoti kasacinių skundų

¹²⁶ Jolowicz J. A., *supra* note 53, p. 339.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo atrankos kolegijos 2011 m. gegužės 13 d. nutartis, Nr. 3P-684/2011.

skaičių, taip pat, užtikrina, jog kasaciją pasieks teisės aiškinimui, vienodinimui, plėtojimui, taikymui svarbūs klausimai, vadinasi bus įgyvendintas kasacijos tikslas – apginti viešąjį interesą. Šie ribojimai nėra betiksliai, kiekvienas iš jų daro kasaciją išskirtinę, yra proporcingi siekiamam tikslui. Vis dėl to, nustatytos taisyklės kasaciniam skundai negali būti laikoma teisės į teisminę gynybą pažeidimu, nes patik kasacija nepatenka į šios teisės apimtį. Net gi priešingai, ribojimai padeda užtikrinti, jog nebus pažeistas teisės į teisminę gynybą principas – „bylą išnagrinėti per kiek įmanomai trumpiausią laiką“, nes būtent ribojimai padeda nustatyti, jog procesas pailgės tik ypatingai svarbiais atvejais.

IŠVADOS

1. Teisė į teisminę gynybą yra viena pagrindinių asmens teisių, be kurios, visos kitos asmens teisės (teisė į gyvybę, nuosavybę, tikėjimo, žodžio laisvę ir kitos) liktų neapsaugotos. Ši teisė nėra absoliuti, siekiant teisę į teisminę gynybą pasinaudoti tinkamai, turi būti laikomasi valstybės nustatytų sąlygų. Nustatyti reikalavimai kreiptis į teismą, turi būti minimalūs, proporcingi siekiamam tikslui, negali nepagrįstai riboti teisės į teisminę gynybą. Teismas, kaip teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo subjektas, taip pat turi laikytis nustatytų reikalavimų – priimti teisingą, nešališką, įstatymu grįstą ir motyvuotą sprendimą byloje.
2. Teisė į teisminę gynybą susideda iš teisių komplekto: teisės į teisingą, nešališką teismą, lygybės prieš įstatymą, tinkamo teismo procesą ir kitų, todėl teisė į teisminę gynybą nesibaigia asmens kreipimusi į pirmos instancijos teismą. Teismas gali klysti, priimti neteisingą sprendimą, tuomet teisė į teisminę gynybą liktų neįgyvendinta, todėl asmeniui turi būti suteikta teisė (nustatant minimalias kreipimosi sąlygas) apskusti pirmosios instancijos teismo sprendimą aukštesniajai instancijai. Nors Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta apskundimo galimybė, tačiau tokia galimybė yra numanoma pagal pačios teisės į teisminę gynybą prigimtį.
3. Kasacija nėra teisės į teisminę gynybą sudedamoji dalis, nes skirta teisės vienodinimui, aiškinimui, plėtojimui, viešojo, tačiau ne privataus intereso gynimui. Teisės į teisminę gynybą prigimtis ir tikslas yra privatus interesas – apginti privataus asmens interesus, o kasacija skirta ginti viešąjį interesą. Valstybei aktualu prailginti bylinėjimosi procesą tik dėl viešojo intereso gynimo, o ne dėl privačių asmenų intereso.
4. Kasacijos institutas yra skirtas, vienodinti, aiškinti, plėtoti teisę visoje šalyje. Šie specifiniai tikslai neleidžia kasacijos laikyti trečiąja instancija, todėl pagrįstai yra nustatomi papildomi ribojimai kasaciniam skundui. Atsižvelgiant į kasacijos institutui priskiriamus tikslus, funkcijas, nustatytus ribojimus išskiriamos kasacijos rūšys: tiesioginė, netiesioginė, ribota, neribota. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas įtvirtino netiesioginės, ribotos kasacijos modelį, taip dar labiau pabrėždamas kasacijos išskirtinumą ir viešąjį pobūdį.
5. Kasacijos ribojimai – tai įstatyme nustatyti reikalavimai, kuriuos turi atitikti kasacinis skundas, kad būtų nagrinėjamas kasaciniame teisme. Ribojimai ne tik padeda aukščiausiam teismui reguliuoti kasacinių skundų skaičių, bet ir užtikrina, jog kasaciją pasieks tik esminiai, svarbūs teisės klausimai. Dėl to griežti reikalavimai kasaciniam skundui nėra teisės į teisminę

gynybą pažeidimas, atvirkščiai, šie ribojimai padeda įgyvendinti teisę į teisminę gynybą tinkamai, nes ribojimų dėka civilinis procesas ilgesnis ir brangesnis bus tik retais atvejais ir tik dėl viešojo intereso.

6. Kasacinis skundas turi atitikti bendruosius procesiniams dokumentams keliamus reikalavimus, tačiau šiam skundui keliami ir papildomi reikalavimai. Skunde neužtenka nurodyti teisės pažeidimą, kasacijos pagrindo buvimą, turi būti įrodyta, jog jis tikrai egzistuoja, atlikta išsami analizė, grįsta teisiniais argumentais, atsakyta į klausimą, kodėl ginčas yra svarbus ne tik konkrečioms ginčo šalims, bet ir visai visuomenei.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse įtvirtintas absoliutus draudimas – kasacijos objektu negali būti apeliacine tvarka neapskųsti teismo sprendimai ir įtvirtinta leidimų sistema, kuomet kasacija yra galima. Kasacijos pagrindais pabrėžiama viešasis kasacijos pobūdis ir tai, jog ji galima tik išimtiniais atvejais. Atsižvelgiant į tai, jog LR CPK 346 straipsnyje įtvirtintuose pagrinduose pasigendama nuoseklumo, pirmajame pagrinde įtvirtintos net trys sąlygos, kurias reikia įrodyti, norint, jog kasacinis skundas būtų nagrinėjamas kasaciniame teisme, o kituose pagrinduose įtvirtinta tik nevienodos praktikos taisyklė, taip pat, atsižvelgiant į tai, jog du paskutiniai pagrindai iš esmės įtvirtina tą pačią taisyklę – nukrypimą nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos, siūlome pakeisti LR CPK 346 straipsnio 2 dalį ir jį išdėstyti nauja redakcija: „Pagrindai peržiūrėti bylą kasacine tvarka: 1) materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui; 2) jeigu teismas nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos arba praktika šiuo klausimu yra nevienoda ir šis nukrypimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui“.
8. Lietuvos Respublikoje kasacinio skundo priimtinumą klausimą sprendžia specialiai iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų suformuota atrankos kolegija. Atrankos kolegijos nutartys nėra skelbiamos viešai, jos yra glaustai motyvuotos, be to yra neskundžiamos. Atlikus tyrimą, paaiškėjo, jog dauguma atrankos kolegijos nutarčių yra praktiškai nemotyvuotos, pasisakoma, jog skundas atitiko arba neatitiko įtvirtintus kasacijos pagrindus, tačiau tai nedetalizuojama. Siūlome atrankos kolegijos nutartis skelbti viešai, tuomet ne tik besikreipiantis asmuo, bet ir kiti, suvoktų, kokie skundai yra galimi kasacijoje, be to viešumas paragintų atrankos kolegiją ne tik pasisakyti, kad kasacinis skundas neatitiko/atitiko kasacinio

skundo reikalavimus ir įstatyme įtvirtinus kasacijos pagrindus, bet ir motyvuotai paaiškinti, atsakyti į klausimą – kodėl.

9. Kasaciją taip pat riboja reikalavimas, jog kasacinį skundą privalo surašyti advokatas (su išimtimis). Kasaciniam skundai keliami griežti reikalavimai, turi būti ne tik nurodyta pažeista teisės norma, tačiau išsamiais, teisiniais argumentais, teismų praktikos analize, pagrįsta, jog kasacinis skundas yra svarbus viešajam interesui ir atitinka įstatymo nustatytus pagrindus. Šis ribojimas yra pateisinamas. Teisės klausimo aktualumą geriau atskleidžia teisės specialistas, negu privatus, teisinių žinių neturintis, asmuo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-987.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 85-4126.
5. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. X-78.
6. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994 m. Nr. I-480.
7. Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 77-3288.

Konstitucinio teismo nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 16 straipsnio 2 dalies (2007 m. gruodžio 18 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos prezidento 2007 m. gegužės 29 d. dekreto Nr. 1K-988 „Dėl valstybinės lošimų priežiūros komisijos nario atleidimo“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 26 straipsnio (2003 m. liepos 4 d. redakcija) 4 daliai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 56-2766.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. birželio 30 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo 9 straipsnio 2 dalies (2003 m. gruodžio 18 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 38/06.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 45/06.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 111-4549.

5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įsakymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 130-4910.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija), 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti ar Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 „Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimo pratęsimo“, Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 „Dėl apygardų teismų skyrių pirmininko skyrimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Rimelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 102-3957.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 36-1292

8. Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 7-254.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. *Butkevičius v. Lithuania*, no. 23369/06, ECHR 2012.
2. *Jelcovas v. Lithuania*, no. 16913/04 ECHR 2011.
3. *Šulcas v. Lithuania*, no. 35624/04, ECHR 2010.
4. *Impar vs. Lithuania*, no. 13102/04, ECHR 2010.
5. *Cudak v. Lithuania*, no. 15869/02, ECHR 2010.
6. *Padalevičius v. Lithuania*, no. 12278/03 ECHR 2009.
7. *Aleksa v. Lithuania*, no. 27576/05, ECHR 2009.
8. *Norkūnas v. Lithuania*, no. 302/05, ECHR 2009.
9. *Vorona, Voronov v. Lithuania*, no. 22906/04, ECHR 2009.
10. *Jucys v. Lithuania*, no. 5457/03, ECHR 2008.
11. *Gečas v. Lithuania*, no. 418/04, ECHR 2007.
12. *Kuvikas v. Lithuania*, no. 21837/02, ECHR 2006.
13. *Girdauskas v. Lithuania*, no. 70661/01, ECHR 2003.
14. *Jasiūnienė v. Lithuania*, no. 41510/98, ECHR 2003.
15. *Belziuk v. Poland*, no. 23103/93, ECHR 1988.
16. *Monnell, Morris v. United Kingdom*, no. 9562/81, ECHR 1987.
17. *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, ECHR 1975.
18. *Delcourt v. Belgium*, no. 2698/65, ECHR 1970.

Publikacijos

1. Abramavičius, A. Teisė į teisminę gynybą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija*. 2009, Nr. 3(117): 21 – 41.
2. Ambrasaitė, G. Apeliacijos teisė – absoliuti konstitucinė teisė? *Justitia*. 2007, Nr. 2: 33 – 41.
3. Ambrasaitė, G. *Apeliacija civiliniame procese*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2004.
4. Bajmoldina, Z. Kh.; Balakin, K. V.; Belova, T.A. et al./ red. Borisova, E. A. *Proverka sudebnykh postanovlenij v grazhdanskom processe stran ES i SNG*. Moskva: Norma, 2007.
5. Baltutytė, E. Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio taikymo aspektas. *Kolektyvinė monografija. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 38 – 45.
6. Bell, J; Boyron, S; Whittaker, S. Principles of French law. Oxford: Oxford University Press, 2008.
7. Birmontienė, T., et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.
8. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
9. Driukas, A.; Valančius, V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika*. IV tomas. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2009.
10. Driukas, A. Kasacinio proceso naujovės Civilinio proceso kodekse. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 164 – 177.
11. Foster, N.; Sule, S. *German legal system and laws*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
12. Gečaitė, V. Viešojo intereso samprata civiliniame procese. *Justitia*. 2006, Nr. 2: 60 – 71.
13. Youngs, R. *English, French and german comparative law*. London: Cavendish Publishing Limited, 1998.
14. Jolowicz, J. A. *On Civil Procedure*. Camriddge: Cambridge University press, 2000.
15. Jurka, R. New insights into the procedure within a reasonable time as a legal principle. *Jurisprudencija*, 2010, 1(119), 297 – 316.
16. Kavaliauskienė, G. *Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
17. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. Tomas I. Vilnius: Justitia, 2003.

18. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. Tomas II. Vilnius: Justitia, 2005.
19. Mickevičius, T. CPK pakeitimai: kodėl teisė į teisminę gynybą įgyvendinti taps paprasčiau? *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, (elektroninė forma).
20. Mikelėnas, V. Pareiga motyvuoti teismo sprendimus – viena iš asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą garantijų. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo aspektai, tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 87 – 96.
21. Nekrošius, V. Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina. *Jurisprudencija*, 2012, 19 (3): 1101 – 1110.
22. Nekrošius, V. Kai kurie civilinio proceso teisės klausimai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrinoje. *Teisė*. 2007, Nr. 63: 76 – 87.
23. Nekrošius, V. Kasacija Lietuvos, Latvijos, Estijos civiliniuose procesuose. *Kolektyvinė monografija. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 321 – 331.
24. Nekrošius, V. Kasacija, Lietuvos, Latvijos ir Estijos civiliniame procese. *Justitia*. 2006, Nr. 4: 26 – 31.
25. Nekrošius, V. et al. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Justitia, 2005.
26. Nekrošius, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
27. Nekrošius, V. *Teismų sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo kontrolė civiliniame procese: klasikinė sistema ir reforma Lietuvos Respublikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 1996.
28. Sagatys, G. Teismo precedentas Lietuvoje: konstitucinė maksima ir jos įgyvendinimo problemos. *Justitia*, 2009, Nr. 2, 2 – 15.
29. Stripeikienė, J. Kasacijos paskirtis ir teisė į teisminę gynybą. *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, (elektroninė forma).
30. Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą. Teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.

31. Štarienė, L. *Teisė į teisingą teismą pagal 1950 m. žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
32. Terechova, L.N. *Sistema peresmotra sudebnykh aktov v mekhanizme sudebnoj zashhity*. Volters Kluver, 2007.
33. Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. Teisė į teisminę gynybą – reikšmingiausia romėnų privatinės materialinės teisės plėtojimo ir tobulinimo priemonė. *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, (elektroninė forma).
34. Vėlyvis, S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo aspektai, tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 195 – 212.
35. Žalėnienė, I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. *Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo aspektai, tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*. Vilnius: Visus plenus, 2006, p. 231 – 246.

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Saurida“ v. UAB „Satirus“ (bylos Nr. 3K-3-439/2011).
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje I.S., V.S. v. G.S., F.S. (bylos Nr. 3K-3-128/2011).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje S.V. v. V.V. (bylos Nr. 3K-3-443/2010).
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Kauno miesto savivaldybė v. I.V., E.V. (bylos Nr. 3K-3-410/2010).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje P. A. v. Kretingos rajono 1-ojo notarų biuro notarė Stasė Danutė Nekrošytė (bylos Nr. 3K-3-552/2009).
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje R. Č. v. UAB „Fatwax“ (bylos Nr. 3K-3-249/2010).
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Tauragės medžiotojų klubo „Sakalas“ v. V.L., (bylos Nr. 3K-7-470/2009).

8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *A.J. v. B.R.* (bylos Nr. 3K-3-266/2009).
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *R.Z. v. A.R.Ž* (bylos Nr. 3K-7-162/2009).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *A.B.V. v. T.M., UAB „Vartų technika“* (bylos Nr. 3K-3-137/2009).
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Optivita“ v. BUAB „Liūto vaistinė* (bylos Nr. 3K-3-105/2009).
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Atkirtos ranga“ v. UAB „Belvilis“* (bylos Nr. 3K-3-36/2009).
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje *R. M. v. sodininkų bendrija „Lakštingala“* (bylos Nr. 3K-3-194/2008).
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. A., J. E. A. v. T. M., R. M.* (bylos Nr. 3K-3-164/2008).
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *N.S. v. V.D.* (bylos Nr. 3K-3-447/2008).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *R.A. v. Vytauto Didžiojo universitetas* (bylo Nr. 3K-3-402/2006).

Kita medžiaga

1. Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995. [žiūrėta 2012-10-16].
<<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=528075&Site=CM>>.
2. Prancūzijos Respublikos aukščiausiojo teismo internetinis puslapis [žiūrėta 2012-10-12].
<http://www.courdecassation.fr/about_the_court_9256.html>.
3. Vokietijos Federacinės Respublikos civilinio proceso kodeksas [žiūrėta 2012-10-01].
<http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html>.
<http://www.tm.lt/dok/APZVALGOS_pazeidimai_2012-08-27%281%29.pdf>.
4. Europos sąjungos narių aukščiausiųjų teismų tinklalapiai [žiūrėta 2012-09-28].
<<http://www.network-presidents.eu/page/supreme-courts>>.
5. Konsultacinė Europos Teisėjų tarybos [CCJE] nuomonė Nr. 1 (2001) [žiūrėta 2012-12-13].
<http://www.teismai.lt/dokumentai/naudinga_informacija/CCJE/ccje%20nr.%201.pdf>.

6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. metinis pranešimas [žiūrėta 2012-11-25]<www.lat.lt/.../522/metinis%20pranes_2011_pataisytas.pdf>.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. metinis pranešimas [žiūrėta 2012-11-25]<www.lat.lt/.../MetinisPranesimas_2010__ISTAISYTAS.pdf>.
8. Vokietijos Federacinės Respublikos aukščiausiojo teismo internetinis puslapis[žiūrėta 2012-11-11].<http://www.bundesgerichtshof.de/EN/Home/home_node.html>.
9. Teisingumo ministerijos apžvalga dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimų [žiūrėta 2012-09-01].
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo internetinis tinklalapis [žiūrėta 2012-09-30]<<http://www.lat.lt/lt/titulinis.html>>.

SANTRAUKA

Naudojami terminai: kasacija, kasacijos ribojimai, kasacijos pagrindai, teisė į teisminę gynybą.

Teisė į teisminę gynybą yra neatimama, viena iš pagrindinių asmens teisių, įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tarptautiniuose teisės aktuose. Ši teisė padeda apsaugoti visų kitų asmens teisių funkcionavimą. Vis dėl to, teisė į teisminę gynybą yra sąlyginė ir įgyvendinama laikantis įstatymo nustatytų sąlygų ir reikalavimų. Sąlygos, nustatytos ieškiniui, pareiškimui, skundai (kitam procesiniam dokumentui) neturi būti per ne lyg varžančios, ribojančios neproporcingos siekiamam tikslui, vadinasi nustatomi tik minimalūs reikalavimai kreipimuisi į teismą. Teisė į teisminę gynybą nesibaigia ieškinio (pareiškimo) padavimu pirmos instancijos teismui, į šios teisės turinys apima ir apskundimo galimybę aukštesniajam teismui.

Kasacijos institutas yra specifinis, nustatyti tikslai ir funkcijos – viešojo intereso gynimas, vienodas teisės aiškinimas ir taikymas, neleidžia šios instituto priskirti prie trečiosios, eilinės instancijos. Dėl šios priežasties, kasacija, kaip ekstraordinarinė kontrolės forma, nepatenka į teisės į teisminę gynybą turinį. Viešasis kasacijos pobūdis pasižymi tuo, jog kasacija galima tik dėl esminių teisės klausimų, pažeidimų, netiria fakto klausimų, dažniausiai nagrinėjamos jau įsiteisėjusios apeliacinio teismo nutartys (nors valstybių skirtingas teisinis reguliavimas įtakoja skirtingų kasacijos modelių susiformavimą). Kasacijos tikslas apginti viešąjį interesą, o funkcijos – vienodinti teismų praktiką, plėtoti, aiškinti, teisės normas, jų taikymą. Kasacijos ribojimai nustatyti tam, jog šios funkcijos būtų įgyvendinamos tinkamai, kasaciją pasiektų tik ypatingai svarbūs, esminiai, teisės klausimai. Ribojimai nėra nustatyti be pagrindo, ar tam, kad asmens teisės būtų suvaržytos. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse nustatytas absoliutus ribojimas – negalimi kasaciniai skundai, nepatikrinti apeliacinėje instancijoje ir nustatyta leidimų sistema – įtvirtinti pagrindai, kuriems esant kasacija galima.

Keliamas klausimas, ar kasacijos ribojimai nepažeidžia asmens neatimamos teisės į teisminę gynybą. Kadangi kasacija nėra teisės į teisminę gynybą sudedamoji dalis, nustatyti ribojimai ne tik, kad nepažeidžia šios teisės, bet ir padeda išvengti teisės į teisminę gynybą pažeidimų, t. y. būtent dėl nustatytų kasacijos ribojimų, procesas būna ilgesnis tik retais atvejais, o kasacijos teismo atliekamos funkcijos užtikrina, jog žemesniųjų instancijų teismai taikys teisę vienodai, suprantamai. Darbas atskleidžia, kokia yra kasacijos ribojimų esmė, kodėl kasacija nėra teisės į teisminę gynybą sudėtinė dalis, kodėl kasacijos ribojimai nelaikomi teisės į teisminę gynybą pažeidimu, o atvirkščiai padeda šią teisę įgyvendinti tinkamai.

SUMMARY

THE RESTRICTIONS OF CASSATION: ESSENCE AND RELATION TO RIGHT TO JUDICIAL DEFENSE

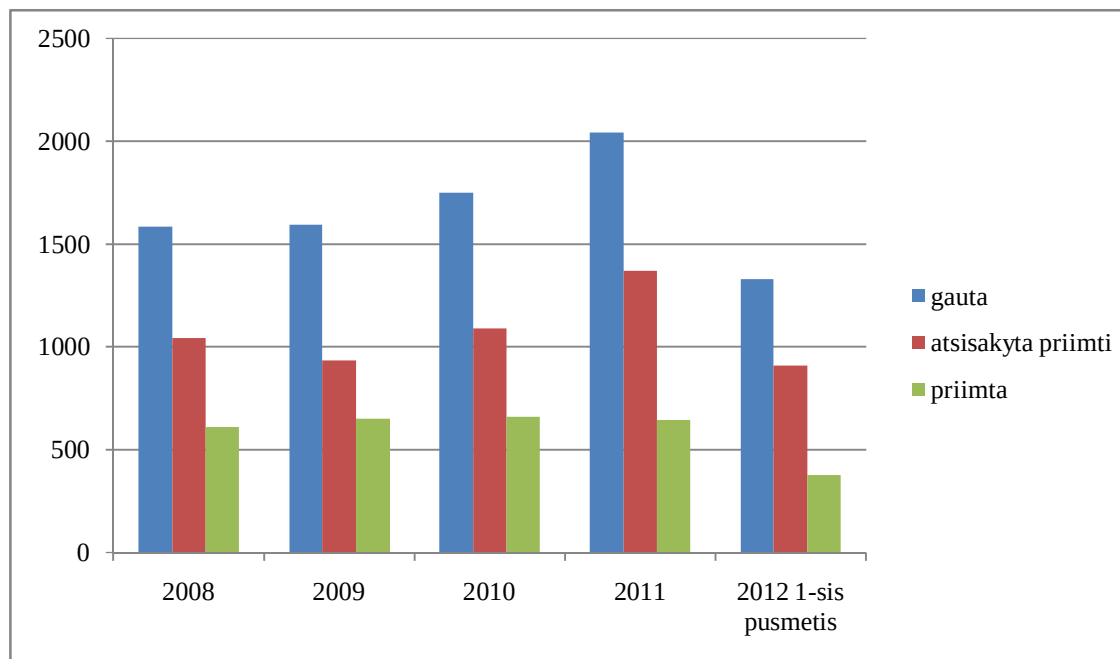
Used terms: cassation, bases of cassation, restrictions for cassation, right to judicial defense.

Right to judicial defense is one of the basic human rights. This right established in Lietuvos Respublika Constitution, international law. However, the right to judicial defense is conditional and implemented in accordance with the statutory conditions and requirements. The conditions must be clear, proportionate, not constraining. This right to judicial defense, do not ends in first instance court, it should be possible to appeal first instance decision in higher court. The goal of first instance and Court of appeal, is defending private interests. So, both these institutions are entitled to judicial defense. But, court of Cassation purpose is different. The main goal of cassation is a public interest defense, unification, development and interpretation law. For this reason, the cassation as extraordinary form of control, does not investigate issues of fact. So, it is clearly understandable, that Cassation is not third instance, and its main purpose is to protect the public interest. For that reason, cassation is not part of the right to judicial defense. Cassation functions - unify judicial practice, develop, interpret laws and their application. Restrictions of cassation set for the following functions are implemented properly. Not only in Lithuania, but also in other countries, like Germany, French, cassation is extraordinary institution. So restrictions are not breaking the main human right – right to judicial defence. Master work reveals content of right to judicial defence, also talk about cassation, its functions, restrictions of court of cassation.

PRIEDAI

KASACINIAI SKUNDAI 2008 m. – 2012 m. 1-sis pusmetis

Lentelė Nr. 1

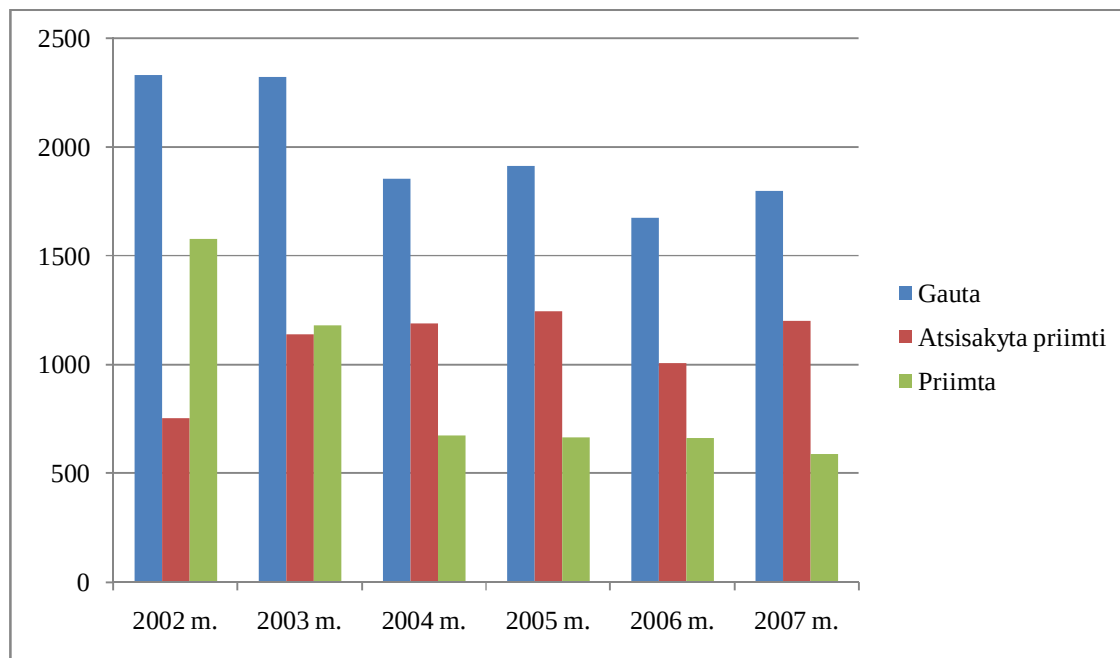

- 2008 m. – gauti 1585 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1046, priimta 611.
- 2009 m. – gauti 1597 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 937, priimta 651.
- 2010 m. – gauti 1751 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1090, priimta 662.
- 2011 m. – gauti 2043 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1374, priimta 644.
- 2012 m. 1-sis pusmetis – gauti 1329 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 912, priimta 380.

KASACINIAI SKUNDAI

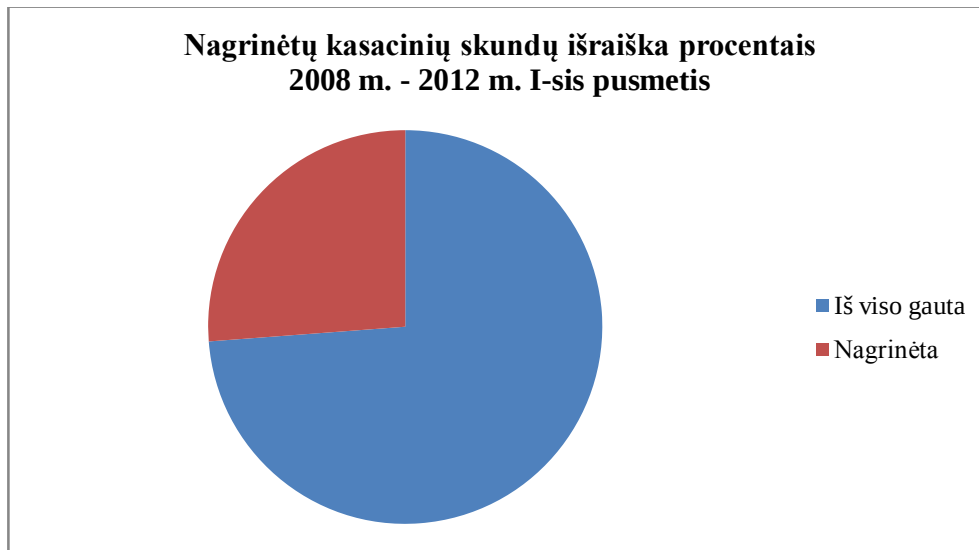
2002 m. – 2007 m.

Lentelė Nr. 2

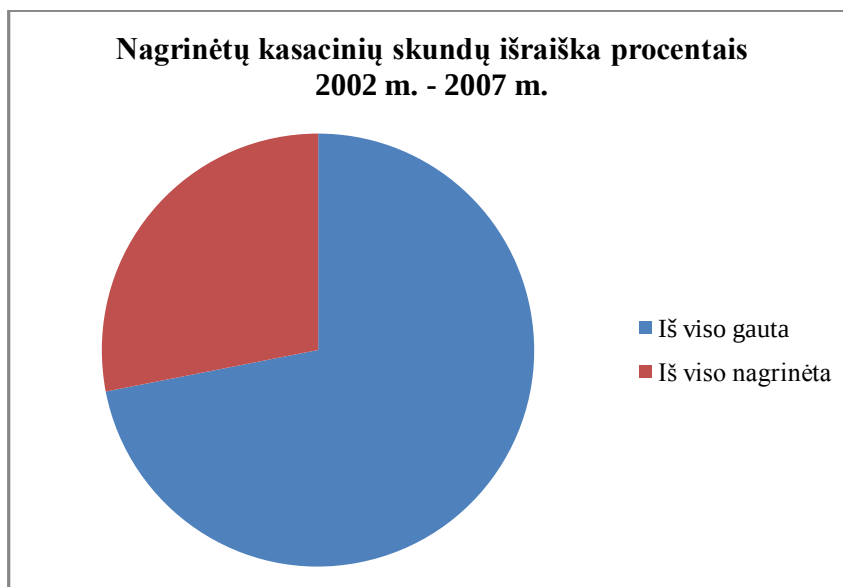
- 2002 metais – 2332 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 755, priimta 1577.
- 2003 metais – 2323 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1140, priimta 1183.
- 2004 metais – 1856 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1190, priimta 675.
- 2005 metais – 1912 kasacinių skundų, atsisakyta priimti 1246, priimta 666.
- 2006 metais – 1674 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1009, priimta 665.
- 2007 metais – 1798 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 1208, priimta 590.
- 2008 metais – 1585 kasaciniai skundai, atsisakyta priimti 974, priimta 611.

Lentelė Nr. 3

Apytiksliai Lietuvos Aukščiausiame Teisme 2008 m. – 2012 m. I–jame pusmetyje išnagrinėta 35,5 % visų gautų kasacinių skundų.

Lentelė Nr. 4

Apytiksliai Lietuvos Aukščiausiame Teisme 2002 m. – 2007 m. išnagrinėta 45 % visų gautų kasacinių skundų